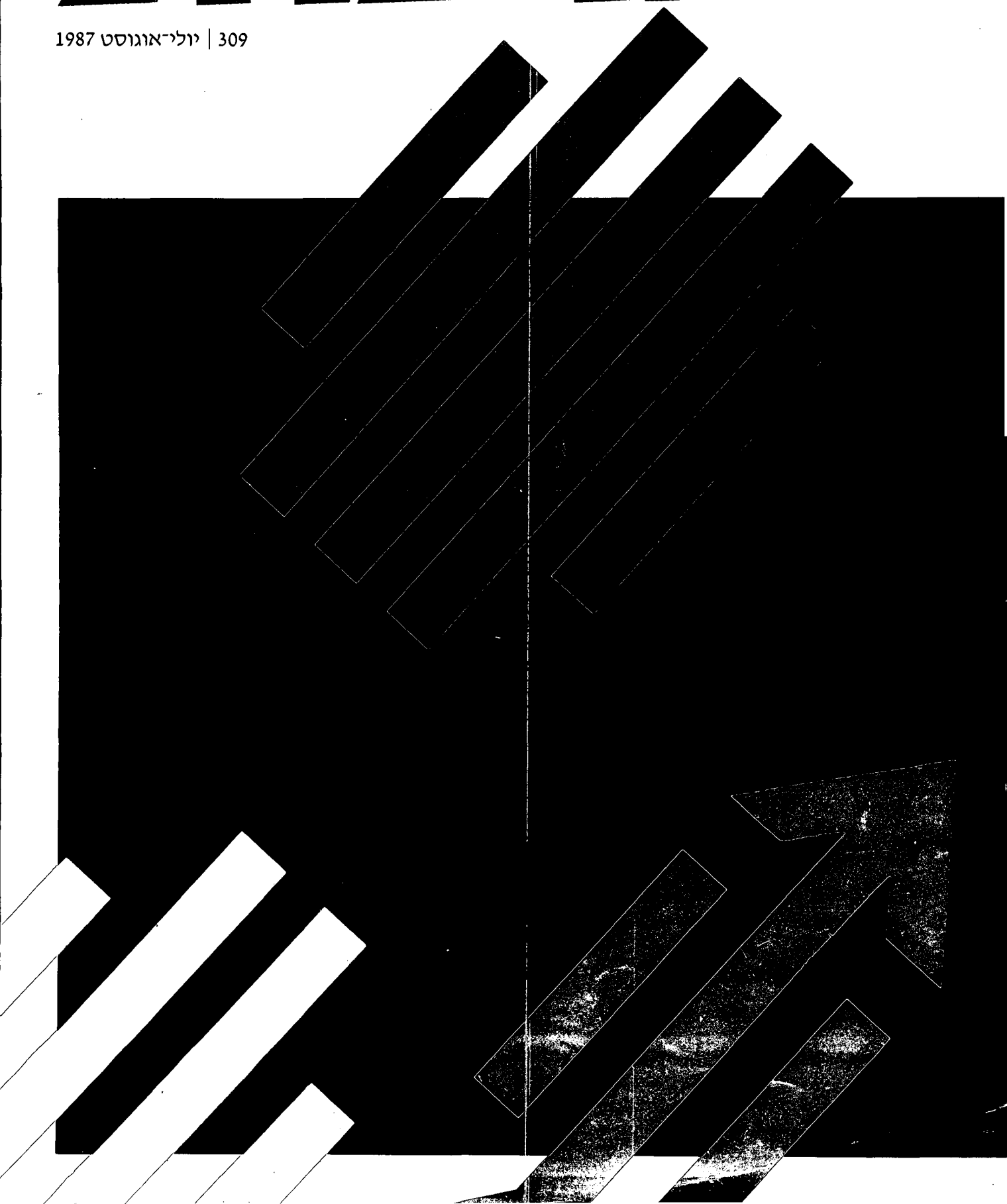

מערכות

309 | יולי-אוגוסט 1987

האם הוכשר הפיקוד של צה"ל לקראת אתגרי העתיד? /אלוף משה ברכוכבא 2
איכותו של הפיקוד הבכיר הנה אחד הגורמים הדומיננטיים המשפיעים על
הצלחה או אי הצלחה בשדה הקרב. לפיכך כדי לנצח במבחנים המבצעיים
בעתיד, על צה"ל להתרכז בפיתוח ובהכשרה של הפיקוד הבכיר שלו.

מלחמת ששת הימים — הרהורים לאחר עשרים שנה/רא"ל (מיל') מרדכי

גור 5
כיצד השפיעה מלחמת ששת הימים על ההתכוננות למלחמה שאחריה; על
פיתוח תורת לחימה; על מבנה הצבא; על החברה בישראל ועל השלום עם
מצרים.

מרעומי קרבה בשדה הקרב המודרני/משה רותם 10
על מהותו של מרעום הקרבה, תפקידיו, מבנהו ויתרונותיו.

שלישייה במשקל כבד — פתרון אפשרי לכוח תמרון כבד/ריצ'רד סימפסון 14
המחבר מציג למדינות כגון גרמניה המערבית להכניס לשימוש מבצעי
שלישייה במשקל כבד — טנק מערכה עיקרי ושני נגמ"שים — על בסיס
הטכנולוגיה הקיימת, כשתפיסת טנק "המרכבה" משמשת דגם.

המציאות והערכת המודיעין/תא"ל (מיל') יואל בן פורת 22
חברה פתוחה ובלתי יחידה, אשר תטה אוזן לדעות חורגות — גם של זוטרים
— תיכשל פחות בהבנה לא נכונה של אירועים.

להערכת עשור הנפט הערבי/ד"ר מיכאל יזהר 24
הערכת ההשפעות שנודעו לשינויים שחלו במחירי הנפט מאז 1973 על
העולם הערבי בתחומים הבאים: קניית הנשק וההשקעות בתעשיית
המלחמה; תמיכה בארגונים הפלשתינאים; תמיכה בגורמים נוספים כדי
להטותם לתמוך בגורמים ערביים נגד ישראל וכן בתחומים נוספים.

השפעת ארגוני המודיעין של היישוב על הערכת המצב של בן גוריון
28 (1946-1947)/חזי סלומון
על ארגוני המודיעין בטרם מדינה ועל תרומתם להערכת המצב של ראשי
היישוב.

ממדף הספרים

על הספר "ניצחון פגום" מאת דפוי ומרטל/תא"ל אברהם איילון 37
בעקבות "סואץ '56 — במבט חדש" מאת יוסף עברון/תא"ל (מיל') יצחק
בר-און 45
הנגב היום כאטלס גיאוגרפי/ד"ר אלחנן אורן 45

ספרא וסייפא

לשאלת המוכנות לסכן חיי אדם/אלוף הראבן 47
בעקבות מאמרו של אל"מ (מיל') פרופ' יובל נאמן "ישראל וההרתעה
הגרעינית — מדיניות הגרעין של ישראל 1948-1986" (מערכות 308)

מורל וכוח מרחץ מעולה — רק של ה"סדיר"?/סא"ל (מיל') ד"ר אבנר
שרגל 47
בעקבות מאמרו של אל"מ (מיל') ד"ר מאיר פעיל "התקפת צה"ל על אבו
עגילה בשלוש מלחמות: מלחמת העצמאות, מערכת סיני ומלחמת ששת
הימים" (מערכות 307)

פקד ועורך ראשי: אל"מ אורי דרומי

עורכת: רס"ן רחל רוזנסקי

מועד: איילה אביטן

ער: דן תל-ורדי

מערכות

בית ההוצאה של
צבא הגנה לישראל

צוות המערכת:

סא"ל ישי קורדובה

רס"ן רפאל יקר

רס"ן אבי קובר

רס"ן זיו בשן

צבי עופר

מערכות חימוש: העורך: רס"ר נסים נפתלי

קשר ואלקטרוניקה: ק' עריכה: חזי מור

ברים מתפרסמים על דעת הכותבים בלבד,

ינם משקפים בהכרח את עמדת צה"ל.

המערכת: רח' האלוף מנדלר מס' 3, הקריה, ת"א, ת"ד 7026, מיקוד 61070, טלפון: 694343.

המערכת אינה עוסקת בהפצה. בענייני מנויים וכספים יש לפנות למחלקת המנויים.

מחלקת המנויים: משרד הביטחון/ההוצאה לאור, רח' דוד אלעזר 29, הקריה, ת"א, טל: 205516.

סדר: בית מערכות. הודפס באמצעות משרד הביטחון/ההוצאה לאור. לוחות והדפסה: דפוס

חידקל.

חיר: 2 ש"ח (כולל מע"מ)

מי מנוי לשנה: חיילים ועובדי מערכת

ביטחון — 7.5 ש"ח, אזרחים 8 ש"ח.

האם הוכשר הפיקוד

אלוף משה בר-כוכבא

ההתפתחות בצבאות ערב

צבאות ערב הם תלמידיהם החרוצים של האסכולות הצבאיות הרוסית והמערבית כאחד. והם הקנו לדוקטרינה הצבאית שלהם צביון לאומי מקורי מזרח תיכוני.

מאז 1973 הולכים צבאות ערב ומשנים את פניהם מבחינת הכמות והאיכות כאחד. עוברים תהליכי התפתחות המצמצמים במידת ניכרת את היתרון האיכותי המסורתי שהיה לצה"ל על פניהם בעבר. יחסי הכוחות בלוחמים ובאמצעי לחימה גדלים לטובתם בהרבה, בהשוואה למה שהיכרנו בעבר, אך בעיקר הם פועלים לשיפור איכותם של הפיקוד הבכיר, של המפקדות ושל המסגרות המבצעיות.

דעותי על סגירת הפער האיכותי בין הפיקוד הערבי לבין זה הישראלי מתבססת על ארבע המלחמות כפי שלמדתי את לקחייהם וכן על תחקיר אישי של הפיקוד הערבי שנפל בשבי ישראל במלחמות מ' 1967 עד 1982. התחקיר שביצעתי כלל רמות פיקוד שונות מחילות מגוונות כגון טנקים, קומנדו, במ"פ, מסוקי נ"ט וכו' מתברר, כי בפיקוד הצבאי הערבי מתרחש התפתחות עקבית. לדוגמא, הפיקוד הסורי ש בשנת 1982, הנו בעל השכלה צבאית תיאורטית רחבה יותר משהייתה לו בעבר, יש לו יותר ניסיון הכשרתו טובה ורוחו איתנה בהרבה משהייתה במלחמת 1973. הסורים השקיעו מאמצים רבים כדי לשפר את איכות מפקדיהם הן באמצעות קורסים חדישים והשתלמויות והן בתרגילי בסגנון מתקדם שלא ננקט בעבר.

מאמצים אלה הניבו איכות מרשימה אשר לא אפיינה את צבאות ערב במערכות שניהלנו נגד בעבר, אך הם אינם מסתפקים בה, וסבורים של יהיה בה די כדי להבטיח להם ניצחון. הם מלווים על כן, את תכנית המלחמה שלהם בגורמים נוספים, אשר יכולים להשפיע על תוצאות ההתמודדות. עם אלה נמנים: נשק חדיש ומפתח וכן מערכת פסיכולוגית ומרכיבי הוואה, אשר

"האסון והסכנה שלנו הם שאנו לא יכולים לנחול מפלה, אנחנו מוכרחים לקיים צבא שיבטיח לנו ניצחון — והדבר תלוי בראש ובראשונה באיכות המפקדים. איכות המפקד היא גורל עם ישראל ולא רק בעיה צבאית".

דוד בן-גוריון

שאלת כשירותו של הפיקוד הבכיר נוגעת לכאורה לצבא בלבד, אולם דומני כי היא רחבה הרבה יותר ונודעת לה השפעה מכרעת להצלחת המאבק הקיומי הלאומי. הלחימה במערכה הצבאית נתייחדה מכל תחומי חייו של עם, הליקוי והפגם בה גובים מחיר מיידי בחיי אדם, והכישלון עלול אף להביא לאבדן החירות והעצמאות. שומה אפוא על כל עם וצבאו לשקוד בהתמדה וברציפות על יצירת תנאים שיובילו אותם לניצח במלחמות שייכפו עליהם.

ההיסטוריה הצבאית מלמדת כי איכותו של הפיקוד הבכיר הנה אחד הגורמים הדומיננטיים המשפיעים על הצלחה או כישלון של צבא בשדות הקרב, ולכן חייבים המפקדים הבכירים של צה"ל והמטות שלהם להיות מסוגלים לנהל מלחמה כוללת ולתפקד היטב בתנאים הצפויים במלחמות העתיד, ואשר — יש להניח — יהיו קשים פי כמה מאלה שהיכרנו במלחמות ב' 1973 וב' 1982.

ל צה"ל לקראת אתגרי העתיד?

המקצועית הצבאית והכללית הדרושה לפיקוד הבכיר בשעת מלחמה.

לאור זאת, ועקב תנאי הסביבה המבצעית העתידית, סבורני כי בחינה מחודשת של תפיסת ההכשרה המקובלת, שזוכות לה הקצונה הבכירה והמפקדות הבכירות בצה"ל, היא מחויבת המציאות. אנו חייבים לאתר את הליקויים, את השגיאות ואת נקודות התורפה, ולחקן אותם ע"י נקיטת תפיסת הכשרה חדישה, שתתאים למציאות של 1987 ושל העתיד.

הצביון החדש שיוקנה להכשרת הקצונה הבכירה, חייב להשיב על כנו את היתרון האיכותי שהיה לצה"ל על פני צבאות ערב, לפני מלחמת ששת הימים. מצב זה, לכשיווצר, יציע את צה"ל קדימה ויתרום לחיזוק הביטחון של הגייסות במפקדיהם הבכירים.

כדי להשיג שיפור ניכר ברמת הקצונה הבכירה נידרש בין היתר, להקפיד יותר מבעבר על הכישרים האישיים של הקצינים, על מיצוי הניסיון הקרבי, על הצלחה בתפקידים מבצעיים, על שירות ממושך יותר בתפקידים שונים ועל קידום בסולם הפיקוד והמטה ללא הקפצה או דילוג על תפקידים. יש להעמיד את הקצינים הבכירים במבחנים על פי אמות מידה מוכרות ומקובלות, ולקדם לאור הישגיהם על-פי קריטריונים מגובשים: כל קצין בכיר יחויב לעבור מסלול שבו ירכוש ניסיון בתפקידי פיקוד, מטה, הדרכה ופיקוד על עוצבות סדירות ועוצבות מילואים — בצורה מאוזנת.

בצד כל אלה יש להקים קורסי פיקוד ומטה חדשים, אשר יותאמו לקצינים בדרגות אל"מ ותא"ל, ולנהל מערכת ענפה ורצופה של השתלמויות ודיונים עבור הפיקוד הבכיר. כן יש ליצור פורומים להחלפת דעות והשקפות ולפיתוח המחשבה הצבאית בנושאים ארגוניים, מבצעיים ותורתיים-אסטרטגיים ובנושאי הכנה וניהול של מלחמה מודרנית. קיים צורך חיוני בניהול שיטתי של משחקי מלחמה ותרגילי מטה ובעריכת תרגילים

נחיתות כמותית משמעותית, או כאשר תנאים מדיניים יגבילו את יוזמתנו ההגנתית הפעילה, ויביאו לידי כך שמפקדי צה"ל יצטרכו לנהל מערכה שנכפתה עלינו כתנאי פתיחה נחותים. המערכה אף עלולה להתנהל במספר חזיתות בעת ובעונה אחת, ובמערכה קואליציונית מתואמת כנגד ישראל ממספר כיוונים, כשהיא מלווה בלוחמת גרילה של ארגוני מחבלים בספר ובעורף, וזאת כתנאי בידוד מדיניים.

למרות תנאים אלה יידרש, כאמור, הפיקוד הבכיר של צה"ל להביא גם במלחמות העתידיות את צה"ל אל ניצחון ברור, מהיר ומוחץ, להביא להשמדת הכוחות והתשתית הצבאית של צבאות ערב, ולפגוע בכושרם ההתקפי באוויר, ביבשה ובים. וכל זאת בלא שחיקת כוחותינו.

על מנת להשיג זאת עלינו לדאוג לכך שהקצונה הבכירה של צה"ל תזכה להכשרה טובה — טובה מזו הנהוגה בצבאות אחרים, כדי להביא לצה"ל הישגים משמעותיים כבר בפתיחת המערכה ובשליביה הראשונים.

בחינה מחודשת של תפיסת ההכשרה

מאז קם צה"ל, הושם בו דגש יתר על הלחימה, על ההסתערות ועל המנהיגות האישית בשדה הקרב. נושאים אלה היו בעיקר בתחומה של מערכת ההדרכה.

במשך שנים נוצר פיגור בתחום הכשרתו של הפיקוד הבכיר לקראת פיקוד בתנאים מבצעיים קשים ולעבודת מטה בעת מלחמה. ופיגור זה אף הלך וגדל.

אמנם לאחר מלחמת 1973 שופרה מערכת ההכשרה של הפיקוד הבכיר, ובשנה האחרונה אף נערך — לראשונה בתולדות צה"ל — תרגיל מפקדות אסטרטגי צה"ל, שבו תורגלה הקצונה הבכירה. לכל אלה נודעה תרומה רבת-ערך להעלאת רמתו של הפיקוד הבכיר בצה"ל, אולם דומני כי אין בהם די כדי להקנות את ההשכלה והניסיון הנחוצים וכדי ליצור את הבשלות

לולים להביא להרפיית הכוננות והכשירות מבצעית שלנו. כך קרה בערב מלחמת 1973 ואכן צב זה הקנה לצבאות ערב יתרונות רבים במישור מבצעי במיוחד בשלב הפתיחה של המלחמה.

התפתחויות אלה מסמנות כי המערכה המבצעית עתידית להבסת צבאות ערב חטיל על הקצונה בכירה של צה"ל אחריות כבדה ביותר כמפקדי דה וכציני מטה בכירים כאחד.

צה"ל יוכל להתמודד עם התפתחויות אלה רק אם ישפר את איכותו, ישמור על עדיפות ניכרת על צבאות ערב, ובה בעת יקפיד גם על איזון נכון יחסי כוחות, ויתעצם במידה הנכונה גם בתחום כמות.

קצין והלוחם — נדבך עיקרי בבניין איכותי

רכיבי האיכות הם רבים. רק חלקם ניתן למדידה, אך מרביתם ניתנים להערכה וניתוח.

צה"ל עני במשאבים, לכן הוא חייב לאתר מדויק את מרכיבי האיכות, לסווגם ולדאוג טיפוחם, על פי חשיבותם, ערכם ותרומתם השגת הניצחון בשדה הקרב.

הקצין והלוחם הישראלי, ובמיוחד הפיקוד הבכיר, הם לדעתי הנדבך העיקרי בבניין האיכותי של צה"ל. כאלה היו בעבר וכאלה יהיו גם בעתיד. הפיקוד הבכיר יעמוד במלחמת העתיד בתנאים שים ביותר, והוא חייב להיות מוכן להתמודד מם. לישראל אין תנאים אשר יאפשרו למפקדים למוד ולהתקדם מקצועית תוך כדי ניהול מערכה, ואם ננסה לעשות זאת יגבה לימוד זה חיר גבוה מאוד, ויתבטא באבדן חיי אדם, מצעי לחימה, שטח וזמן. מערכות צה"ל הן רלויות לעם ישראל, וכישלון צבאי בתנאים של מזרח התיכון עלול להסתיים בשואה לאומית.

כל אלה מובילים למסקנה חד-משמעית אחת: שראל חייבת לנצח בכל מלחמה שתיכפה עליה! אולם המלחמה עלולה להיפתח כתנאי הפתעה לקיים או מלאים לרעתה של ישראל, ובתנאי

חדשניים של מסגרות בכירות עם גייסות, כמדיום לרכישת ניסיון הכרחי, הן בפיקוד והן בעבודת מטה ולפיתוח תורה ולבחינת תפיסות ותכנוני אב מבצעיים.

השירות בצבא — ייעוד חיים

עלינו לשנות את התפיסה המקובלת כיום והגורסת כי לאנשי הצבא יש שתי תקופות חיים: הצבאית והאזרחית, והראשונה מסתיימת בגיל 40-44. תפיסה זו גוזרת מראש על השירות הצבאי משך זמן קצר יחסית שבמהלכו אין די זמן לפתח את הקצין הבכיר, ולהובילו במסלול המגוון וההכרחי של תפקידי פיקוד ומטה, עד שיוכשר כראוי למשימות הצפויות לו בתפקידו הבכיר. על הקצין לראות בשירות הצבאי ייעוד וכבר אמר על כך בן-גוריון:

"לדעתי צריך לקבוע שזה תפקיד חיים, שזה ייעוד גדול. וכדי שהצעירים הכי טובים יקדישו לעניין את חייהם, איש שנכנס לקבע נכנס לא לשנה, לא לחמש שנים כי אם לכל חייו. לדעתי צריך להיות מחזור חיים אחד."

כדי שכל זה יהיה אפשרי על הקצינים הבכירים להקדיש את מרבית שנותיהם לשירות בצה"ל שהוא מקצוע ושליחות כאחת. המערכת הלאומית האזרחית חייבת לעודד תפיסה זו ולקלוט את הקצינים הבכירים בתפקידים ההולמים את כישוריהם ואת תרומתם לבטחון המדינה, גם כאשר הם מצטרפים אליה בגיל מבוגר יחסית, לאחר שירות צבאי ממושך.

עבודת מטה

תפקוד מוצלח של מפקד בכיר מותנה בעיקר בכישוריו האישיים ובניסיונו המבצעי והצבאי המגוון. אולם בנוסף לכך הוא מתבסס במידה רבה על מטה יעיל ומפקדה איכותית.

הכשרת המפקד הבכיר עצמו הנה רבת חשיבות, אך בשדה הקרב העתידי לא יהיה ניתן להסתפק בה ויש להפנות מאמץ גם להכשרת המטות והמפקדות.

הצבאות מתעצמים והולכים, שדה הקרב המודרני הופך מורכב יותר ויותר וקצב הלחימה בשלבים מסוימים עשוי לגבור ובשלבים אחרים עלול לשאת אופי של מערכות שחיקה ממושכות או להיות בעל מגוון מאפיינים של התשה. מיצוי גורמי אש חדשניים ומהפכניים בעלי תכונות קטלניות שבידינו ונטרול אלה שבידי האויב. מציאות כזאת דורשת לעתים ביצוע גמישות במלחמה; ביצוע ציוותי כוחות; העתקת מאמצים וכוחות מחזית לחזית ובתוך החזית; מימוש שיתוף פעולה בין חילי ובין זרועי; עיסוק בפינוי נפגעים, בתחזוקה ובמודיעין וכיוצא בזה. מכאן, שניהול מוצלח של כל היבטיה של מערכה מבצעית, הגנתית או התקפית, דורש מפקדה יעילה ועבודת מטה מעולה.

תורה מבצעית כתובה

לקחי מלחמות, צרכים מבצעיים עתידיים ופיתוח הקצונה הבכירה, מחייבים את צה"ל לצייד את הפיקוד הבכיר, בספרות צבאית כתובה, רב גונית, אשר תסייע להרחיב את השכלתו ותניח בסיס מחשבתי תיאורטי משותף.

תפיסה שמלחמה נלמדת רק במלחמה עצמה היא שגויה. המערכה הוא המקום הגרוע ללמוד, משלמים עבורו מחיר יקר ביותר. ידיעת המלחמה מחייבת חקירה באופן יסודי, בטרם המלחמה. אין קיום לאמנות ומדע המלחמה, בלא תיאוריה ערכנית אשר תפורט בספרות צבאית כתובה.

עלינו לעקוב אחר התפתחות תורות המלחמה של האויב ולפתח בעקבותיהן תורות חדשות משלנו, בצד תורות מקוריות משלנו שתשענה על

ניסיונו המבצעי ותפתענה את האויב. את אלה ואת אלה יש למסד בתורה כתובה.

סיכום

לסיכום, פיתוח מערכת איכותית של לוחמים וקצינים המצטיינים בעוצמת נפש, ברוח לחימה ובמשמעת חזקה, תורת לחימה חדשנית בזרועית ומפתיעה, הכרה יסודית של האויב על מרכיביו כבסיס לניצול חולשותיו, רמת אימון ותרגול מתקדם בדגם ריאלי של שדה הקרב, ארגון מאוזן בין חילי במסגרות המבצעיות, אמצעי לחימה חדשניים, עורף איתן, טיפוח עילית ש פיקוד ומטה בכירים ומיצוי המשאבים הלאומיים להתעצמות כמותית, יאפשרו לנו להשיג את היתרון האיכותי ואת האזון הכמותי ולהתמודד בהצלחה עם עדיפותם של צבאות ערב.

תהליך ההכשרה של הפיקוד והמפקדות הבכירות הוא יקר, ומימושו מחייב הקצאה משאבים גדולים. אולם עלינו לזכור כי כל כישלן בלחימה, אשר ינבע מהכשרה והכנה לקויים, יהיה יקר פי כמה וכמה ויגבה מאתנו בעתיד מחיר גבוה באבדן כלי לחימה, בפגיעה במוניטין המבצעי של צה"ל, ביוקרה ובתפיסת הביטחון הלאומי ובמעמדו הבין-לאומי — אך מעל לכל באבדן חיי אדם.

נתוני היסוד של ישראל הם טובים ביותר וכוללים: נוער כישרוני, צבא מילואים התנדבותי סגל קבע מסור וקצונה בכירה, שניחנה בדרך כלל בכישורי יסוד ובנתונים אישיים טובים. אם אל יזכו להכשרה המתאימה, וצה"ל יהיה בדריכו ובכוננות מבצעית, נוכל לנצח בכל המבחנים המבצעיים הצפויים בעתיד במהירות ובמחיר מינימלי בנפש.

מלחמת ששת הימים

הרהורים לאחר עשרים שנה

רא"ל (מיל') מרדכי גור

ושריון בצד קרבות הסתערות; בקרבות בסיני עם שטחי תמרון ענקיים ובטיפול ברמת-הגולן על כמעט שבילי-עזים צרים; מדובר בקרבות בשטח בנוי כגון בירושלים וב"שטיפת" ערים ועיירות כגון ברמאללה בשכם ובחברון. בכל אלה עמד הצבא יפה, גם כאשר היה צורך לאלתר — כפי שהיה לדוגמה בחטיבה שלנו, שנועדה להלחם נגד המצרים בחולות אל-עריש אך הועתקה לירושלים הבנויה בהרים כדי להשתתף בשחרורה מאש הירדנים.

תורת הלחימה

נשמעו טענות רבות שהניצחון המכריע במלחמת ששת הימים שיבש את החשיבה הצה"לית, מנע ממנו להתכונן היטב למלחמה הבאה, וגרם לתוצאות קשות במלחמת יום הכיפורים — ובמיוחד בפרוץ הקרבות.

אני יכול לציין בביטחון מלא כי מלחמת ששת הימים לא הפריעה כהוא זה להתכונן למלחמה הבאה — וזאת עקב העובדה הפשוטה הבאה: כחודשיים לאחר תום מלחמת ששת הימים החלה מלחמת ההתשה ומלחמת הגבולות שנמשכה כשלוש שנים — עד סוף שנת 1970. כלומר, להנהגת המדינה ולפיקוד הבכיר של צה"ל היה ניסיון מלחמה למכביר ללמוד את צבאות ערב, להתפתח יחד איתם ולהחליט כיצד להתמודד איתם בעתיד.

במלחמת ההתשה והגבולות הפעלנו את חיל האוויר בצורה המדעית ביותר נגד חילות האוויר של האוייבים ונגד מערכי הטילים נגד-מטוסים שלהם. הפעלנו טנקים בטווחים שונים ועל מטרות מגוונות ונורו עלינו גם טילי נ"ט; הארטילריה התפתחה בצעדי ענק גם בצידו הלחימה וגם בשיטת ההפעלה ומערכות העזר; יחידות ההנדסה התנסו בלחימה ובעבודת ביצורים תחת אש מכל הסוגים ביום ובלילה ובכל סוגי הקרקע — מהרי לבנון וסלעי רמת הגולן ועד לחולות תעלת סואץ. עקבנו אחרי ההכנות המצריות לצליחת התעלה וראינו בעין את אימוניהם. החיל היחיד אשר

הכנה נכונה של הצבא מרבים לומר על צבאות כי התכוננו למלחמה שעברה ולא צפו את המלחמה העתידית. זה היה נכון לגבי מדינות ההסכמה ובעלות הברית לקראת מלחמת העולם הראשונה והשנייה וזה היה נכון במידה מסוימת לגבי צה"ל במערכת סיני (1956): ניצחנו במערכה זו בזכות תכנון מבריק ולחימה יעילה אך מערכות הנשק היבשתיות ולכן גם מרבית הלחימה התאימה למלחמת חי"ר שהייתה מיושנת כבר בסוף מלחמת העולם השנייה.

לעומת זאת, למלחמת ששת הימים יצאנו עם מערכת מגובשת של תפיסת לחימה, בצידו ובטקטיקה של הפעלת כוחות. אמנם היו לנו ויכוחים רבים לפני המלחמה באשר לאופיה ולדרך הנכונה להתכונן אליה; דוגמה לכך אפשר למצוא בחטיבת הצנחנים, שעליה פיקדתי ושעליה הוטל לשחרר את ירושלים: עמדתי הייתה, שחשוב להדגיש את אימוני הגרודים והחטיבה, שכן שדה הקרב העתידי יתאפיין בעימות עוצבות גדולות המבוססות על הרבה תנועה ואש. לעומת זאת, לנגד עיניהם של מפקדים אחרים, מנוסים וטובים, עדיין הצטיירו קרבות הצנחנים כפעולה של חוליות ויחידות קטנות הפועלות בעורף האויב — ברחבי המדבר.

השילוב שמצאנו לשני הדגשים אלה באימונים — אימוני יחידים וחוליות מחד גיסא, ותרגילי אש עוצבתיים מאידך גיסא — אפשרו לנו להתמודד כראוי עם האתגרים של מלחמת ששת הימים.

היבט חשוב אחר קשור לדבקות במטרה ולביצוע המשימות: במלחמת העצמאות, בעיקר בגלל העובדה שהצבא נבנה זה עתה, היו קרבות רבים, שבהם המשימות לא הושלמו. גם במערכת סיני היו קרבות כאלה, אם כי פחות, מה עוד שהמלחמה הייתה יזומה וקצרה. לעומת זאת, במלחמת ששת הימים כל העוצבות ביצעו את משימותיהן בשלמות מרבית — וחשוב לציין שוירות הקרב והאויבים היו שונים לחלוטין: מצרים, סוריה וירדן. מדובר היה בקרבות תנועה

מלחמת ההתשה לא קידמה אותו היה חיל-הרגלים, כי בסוג זה של מלחמה לא נדרש פיתוח, אם כי הלוחמים עצמם התנסו בצורות הקרב השונות האופייניות לקו הגנה ולפעולות התקפיות קטנות. בגבול לבנון וברמת-הגולן הופעלו במשולב ובהיקף עוצבתי שריון וחי"ר ואמנם הניסיון היה חיובי והצביע באופן חד משמעי על חיוניות הקרב המשולב של חי"ר, שריון, ארטילריה והנדסה קרבית.

כיצד, אפוא, התרחש המהפך שהביא את צה"ל אל תחילת מלחמת יום הכיפורים עם בלעדיות כמעט מוחלטת של הטנק כמרכיב הכוח היבשתי — בה בשעה שגם במלחמת ששת הימים וגם בחלקים ממלחמת הגבולות הוכח הכורח של הכוח המשולב?

הייתה זו טעות בקריאת דרכי הפעולה של האויב בעתיד ובתפיסה הביטחונית הכוללת על הפעלת צה"ל יותר מאשר בהסתמכות על העבר. אין ספק שאחד הלקחים העיקריים ממלחמת ששת הימים ובמיוחד בהתשה, הצביע על מרכזיות הטנק במערכה — בהתקפה כמו במגנה. ואין ספק שגם במלחמת יום הכיפורים הוכח הדבר ללא עוררין. הטנק אכן ביצע משימות בהצלחה רבה ומרשימה. אולם בתחילת שנות השבעים — וללא קשר למלחמת ששת הימים — קיבלה מרכזיות זו תפנית לבלעדיות, וכוחות החי"ר והצנחנים הושארו בצדי הדרך — הן בצידו והן באסטרטגיה ובטקטיקה של הלחימה.

לטעות זו של הקונספציה על הרכב הכוח הלוחם והיחס הנכון לכל מרכיביו — שריון, חי"ר, ארטילריה והנדסה, סייעה, בלא יודעין כמעט, המגבלה התקציבית. כמו תמיד — הפילוסופיה באה לידי ביטוייה האמיתית בשעת מחסור, שכן רק אז מתגלה הכורח להחליט באופן קיצוני על קדימות. ואמנם, משנאלץ צה"ל להחליט על כך — הוא הקפיץ קדימה את הטנק — באיכות ובכמות — והמעט בשאר המרכיבים: פחות חי"ר נייד וצמוד לטנקים; פחות מרגמות ועשן צמודים; פחות ארטילריה ניידת וצמודה ופחות נשק אחר ללחימת לילה וללחימה נגד טנקים. חוסר האיוון הזה, בנוסף לקריאה לא נכונה של דרכי הפעולה המצריות ולא הבנת האסטרטגיה הישראלית של הגנה בגבולות בטוחים, הם שגרמו לקשיים של עוצבות צה"ל בימים הראשונים של מלחמת יום הכיפורים.

טעות תפיסת המלחמה

מלחמת ששת הימים יצרה מצב גיאורפוליטי ואסטרטגי חדש שבו ישבה ישראל על גבולות בטוחים ורחוקים ממרכזי האוכלוסייה. כתוצאה מכך ברור היה שהתפיסה הביטחונית הקודמת של יוזמת מלחמה וניהולה בשטחי האויב אינה

מובטחת עוד ויש להתכונן גם, ואולי בעיקר, למגננה מול מלחמה יזומה ערבית. מלחמת ההתשה והגבולות הגבירה כוונות זו להגנה, שכן לאורך כל הגבולות נבנו מערכות חזקות של ביצורים מוצבים, מוקשים, גדרות ומערכות מיוחדות, והצבא למד לפעול בהן ומהן בהצלחה. עובדה היא שלאחר ניסיונות ממושכים נואשו מדינות ערב מסוג זה של לחימה, והיא נפסקה מבלי שהם השיגו את מטרותיהם.

ברגע זה נוצרה הטעות הישראלית הגדולה — וללא קשר למלחמת ששת הימים: שכן הישראלים טענו: עכשיו, משנוצחו שכנינו גם במלחמת עמדות — ולא רק במלחמות תנועה — אין להם עוד כל סיכוי לנצח, ולכן תהא המדיניות שלנו סטטוס-קוו ונוכל לצמצם בהכנותינו הצבאיות. שכרון הכוח הפיסי ריפה את כוח החשיבה והראייה לעתיד.

ברמת הגולן התחזק הצבא הסורי בכמות ובאיכות ניכרים; לרשותו עמדו כ-1,500 טנקים בחמש דביזיות. בהבינו את האפשרות שיוטל עלינו לקבל את המלחמה הבאה בהגנה, התחלנו לחפור תעלות נ"ט ולפרוש שדות מוקשים לרוחב ולעומק. חלק מהקצינים הבכירים צחקו ולעגו לכך וטענו: למה לכם לעצור אותם; תנו להם להיכנס — ואז נשמיד אותם בפנים. קצינים אלה, אמיצים ומצליחים במלחמות קודמות, פשוט לא הבינו את משמעות קרב ההגנה כאשר מדובר בכמות כה רבה של כוחות אויב משולבים וניידים הנתמכים ע"י מערכות מתוחכמות נגד מטוסים.

עם זאת, אסור לנו לשכוח שלולא הטעות המודיעינית שחשפה את צה"ל להפתעה, ואילו נמצאו ברמת הגולן כוחות נוספים — הייתה העליונות הבסיסית של צה"ל — של מפקדים ולוחמים — משנה את פני המערכה באופן מיידי. טעות מודיעינית זו בוודאי אינה קשורה למלחמת ששת הימים, שכן הלך המודיעיני ממלחמה זו היה הצורך לגייס כוחות ברגע שמשנתנה היערכות האויב — גם אם אין לכך עדיין הסברים סבירים. שכן עוד חטיבה אחת של צה"ל ברמת הגולן — והסורים היו נעצרים ללא ספק על קו המכשולים וכל הדיון על לקחי המלחמות היה נראה אחרת.

ואילו בסניי — בתקופה שבין תום מלחמת ההתשה לפרוץ מלחמת יום הכיפורים לא הוכנס כל שינוי מהותי באסטרטגיה ובתכניות להפעלת הכוחות — למרות השינויים המפליגים אשר התרחשו בצד המצרי. כוחות הגישור והצליחה תוגברו והוצבו בקרבת תעלת סואץ; עשרות רבות של מעברים הוכנו להורדת ציוד הצליחה למים; "פירמידות" נישאות בגובהן ניבנו סמוך לגדות התעלה; ואילו בצד שלנו — שאננות שתאמה ללקחי מלחמת ההתשה: כאן הם לא יעברו! — כאן יהיה גיא ההריגה שלהם" — חזר האלוף שרון

וציין בגאווה בפני כל מי שביקר בגזרתו; וכן להדגיש את גדולת הסוללה — "קו המאזיני" של שרון — הוא סגר מספר מעוזים מבלי לפצח חוסר זה בשינוי מהותי כלשהוא בפריסת הכוחות ובתמרונם. כל זאת עשה שרון למרות תזוזי הטילים נגד מטוסים המצריים לקרבת התעלה ביום הפסקת האש, שלגביהן טען שבזאת נפתח הסכנה למלחמה הבאה. וכדי להפגין את חוסר אמנו בעצמה המצרית — פרש מתפקידו ומצה"ל שלושה חודשים לפני פרוץ המלחמה!

וכך הצליחה ההפתעה המצרית לקצור א פירותיה הראשונים, כאשר בצה"ל לא נלמד לקחי ההתשה ומלחמת המטוס בטיל, ומה עו שכאן נפגענו בהחלט מלקח מסולף של מלחמת ששת הימים: ההנחה בצה"ל הייתה שאם הצב המצרי יתקוף — הוא ישאף להגיע לעומק סיני לקרבת גבול ישראל, כפי שצה"ל עשה במלחמת ששת הימים. הייתה זו טעות טראגית בקריאת המדיניות והאסטרטגיה של המצרים, שרא במלחמה מכשיר לתזוזה בחזית המדינית והסכימ להסתפק בכך, מבלי לשאוף לניצחון כולל ש כיבושי שטח והשמדת כוחות.

על רקע טעויות אלה בולטת עוד יותר העצמ הפנימית של צה"ל — שתוך ימים ספורים לא ר עמד מחדש על רגליו אלא החל לדהור אית קדימה.

שירתתי אז כנספח צה"ל בווינגטון ונוכחתי כיצד עמדו כל צבאות העולם נדהמים לנוכח המהירות שבה עבר צה"ל להתקפת נגד.

לסיכום פרק זה, לא נטעה אם נאמר שלא רות ששת הימים גרמה לשאננות של ערב יום הכיפורים, אלא פרשנות מוטעית של סיום מלחמת ההתשה, ובעיקר נגד מצרים.

השפעות על מבנה הצבא היום

כאשר אנו מדברים על מבנה צה"ל היום ועל השלכת המלחמות עליו, ברור שלמלחמת יום הכיפורים הייתה השלכה חזקה בהרבה מזו של מלחמת ששת הימים. האימפאקט של מלחמת ששת הימים היה בעיקר בתחום הרוחני של רבקות במשימה וביצועה עד לכדי שלמות. אין ספק שמטען חיובי זה שימש גם הבסיס להצלחותו הכבירות של מלחמת יום הכיפורים. בתחקיריי שנערכו בצה"ל אחרי מלחמת יום הכיפורים טענע רוב המפקדים בלהט: הלוחמים, בכל הרמוה הפליאו להילחם. החוסר היה לא ברוח הלחימה שעקב הסכנה המוחשית לקיום המדינה עלתה אפילו על קודמותיה בהקרבה, בהתמדה ובעקשנותו אלא במבנה הצבא, בהיקפו ובהתאמתו לתנאי האסטרטגיים החדשים.

לכן, כאשר מדברים היום על שיקום צה"ל אחרי מלחמת יום הכיפורים — רוב המלאכה היוג

עם חי"ר, ארטילריה והנדסה ניידים — היה להן סיכוי טוב להצליח? זאת לא נדע לעולם. לעומת זה, אין ספק שהכמות המצרית המדהימה, אשר צלחה את תעלת סואץ והתייצבה כפלגנה ממזרח לתעלה — בשילוב חי"ר, טנקים, טילי נ"ט, ארטילריה סמוכה וגיבוי של טילי נ"מ כנגד חיל האוויר הישראלי — שכמות זו נעשתה לאיכות מכרעת אשר הפכה את ההתקפה הישראלית לכשלון שהשפיע ימים רבים על המערכה כולה, ועל המסקנות של צה"ל בקשר למבנה הצבא והיקפו. אם נוסיף לזה את ההצלחה הראשונית של הסורים ברמת-הגולן ואת העובדה המצערת שעצמת צה"ל — בהיקף, בצידוד ובתחמושת — לא הספיקה כדי להכריע את המלחמה באופן חד משמעי בשתי החזיתות — המצרית והסורית — נוכל להבין מדוע התייחס צה"ל, בשיקומו אחרי המלחמה, בלגלוג ובחוסר אמון אל הסיסמאות המתחדשות של כמות מול איכות — ועמד על

מלחמת ההתשה בכל הגבולות צריכה הייתה לעורר את החשש ממלחמה מקבילה בשתי חזיתות לפחות ולהוכיח בוודאות שהגבולות החדשים לא רק שאינם מאפשרים צמצום הכוחות אלא מחייבים את גידולם. אלא שגירויים אלה נחלשו וכמעט נעלמו עם הפסקת האש והתחושה שתיאבון השכנים למלחמה נחלש, ומאז סילוק הסובייטים ממצרים ועלייתו של סאדאת במקום נאצר — אולי אפילו נעלם לחלוטין.

מלחמת יום הכיפורים הוכיחה שצה"ל חייב להיות מוכן למלחמה פעילה, ולמגננה בכל החזיתות.

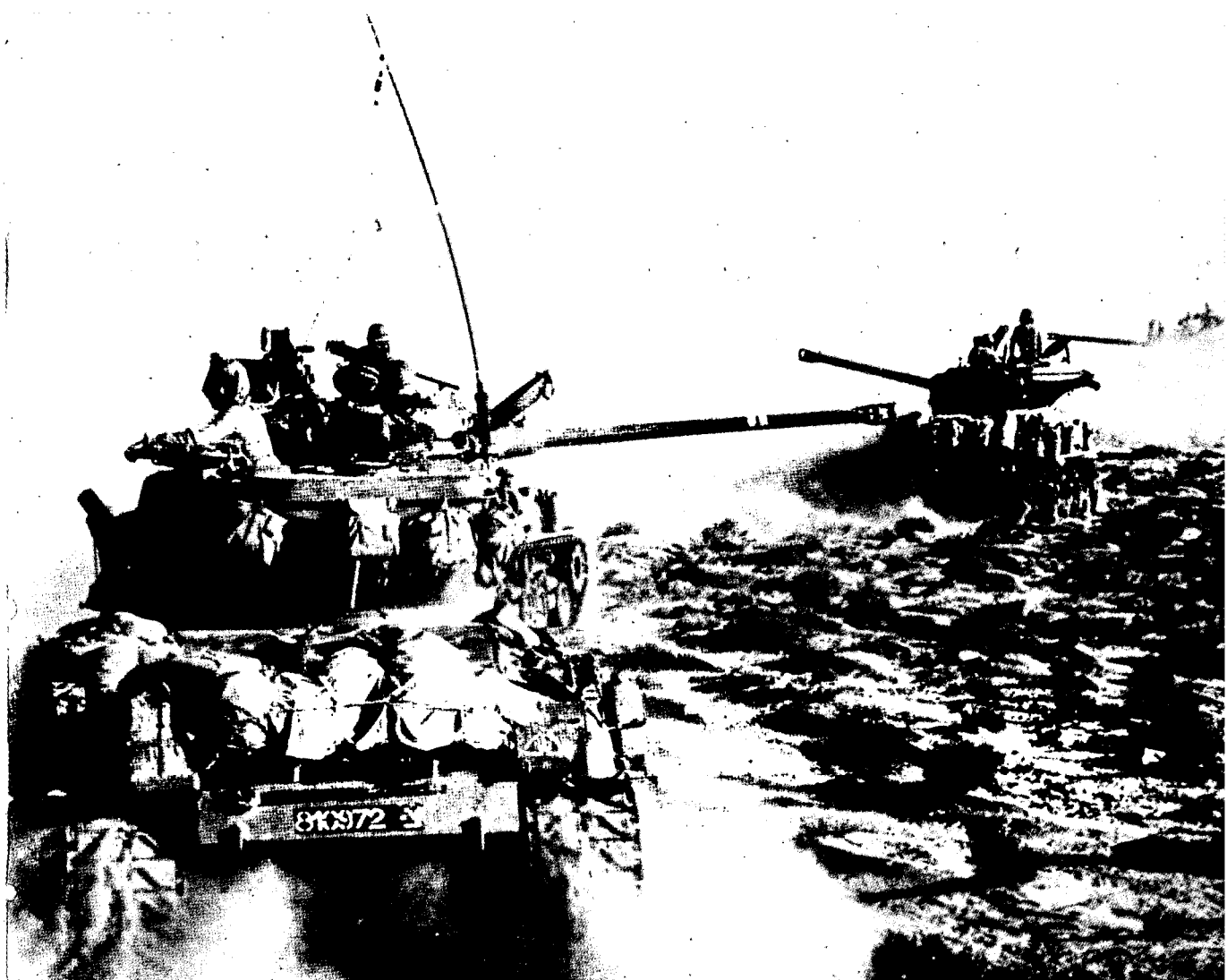
כמובן — יש שאלה אחת שנותרה ללא תשובה: האם יכלה התקפת הנגד של צה"ל ב-8 באוקטובר 1973 להצליח ולהדוף את הצבא המצרי בחזרה אל מעבר לתעלת סואץ? האם ניתן להניח שאילו היו העוצבות תוקפות בתאום טאקטי נכון, ואילו היו בגרירות היטב לקרב משולב

זחומי האימון, הארגון, הציוד וחלוקה צודקת ל נטל המלחמה על כל האוכלוסיה המסוגלת נשות זאת. בתחום הרוחני צריך היה לחזק זרש את אמון הלוחמים בהנהגה וביכולתה קבל החלטות שימנעו יום כיפורים נוסף.

מכאן ברור, שחובה ראשונה הייתה להגדיר את דות המלחמה הבאה ואת יעדיה הצבאיים, אליהם יש להתכוון. בתחום זה חלה כמעט הפכה — שלא כמו אחרי מלחמת ששת הימים — אך בדומה לזו שהתפתחה — אולי לא מספיק - תוך כדי מלחמת ההתשה.

בימים הראשונים שלאחר מלחמת ששת הימים ררה בצה"ל התחושה שנוכל להסתפק בצבא וסית קטן: טרם חדרה לעומק ההכרה בשינויים מתחייבים מגבולות בטוחים ומרוחקים וההרגשה ייתה שגם בעתיד נוכל להגדיר את החזית האחת, בה נחליט להכריע, ולשם נוכל לרכז את מרבית עצמה כפי שקרה במלחמת סיני 1956 ובמלחמת ששת הימים — בתחילתה ובסופה.

טנקים בדרכם דרומה ביוני 1967. במלחמת ששת הימים הוכח הכורח של הקרב המשולב, אך ב-1973 ניצב צה"ל עם בלעדיות לטנק.

יישום הלך העיקרי: להתכונן נכון למלחמה הבאה מבלי להטיל על המדינה מגבלות בחיפושיה אחרי פתרונות מדיניים הכרוכים גם בוותורים טריטוריאליים.

היום, בשנת 1987, עומד צה"ל בפני דילמה דומה בהתכוננו למלחמות העתיד בתנאים מדיניים משתנים. יש בתוכנו הגורסים שמלחמת העתיד — כבר בשנים הקרובות — תהיה מעין "מלחמת כפתורים", ולכן ניתן להקטין את הצבא "המסורתי". אני רואה בגישה זו טעות מסוכנת, הנובעת מאמונה מוגזמת בטכנולוגיה מצד אחד וברגישות מוגזמת והרת אסון כלפי המגבלות הכלכליות שלנו מצד שני. המלחמה הבאה, אם תתרחש בעשר — חמש עשרה השנים הקרובות — תמשיך להיות "מלחמת אנשים", מלחמה של אדם באדם, שבה יכריעו הלוחמים הנושאים את הקרב על כתפיהם: אלה ימשיכו להיות טייסים, ימאים, טנקיסטים, צנחנים, תותחנים, רגלים, הנדסה קרבית. לאנשים אלה צריך לתת אמצעים נכונים, ובתוכם חדישים ומתוחכמים; לארגן אותם היטב כלפי האופי המתחדש של האויבים ולשכנע אותם בצדקת המלחמה.

הסיסמה — צבא קטן וחכם אל מול צבא גדול וטיפש הינה דמגוגיה — גם אם יש בה גרעין חזק של אמת. ההתקפות של המצרים והסורים במלחמת יום הכיפורים לא היו כל כך חכמות מנקודת ראות של טקטיקה וניצול הכוח — אך הן בוצעו בכמויות מכריעות שהפכו אותן לחכמות מאוד לצרכיהם!

יש גם קטן וטיפש וגדול וחכם — ועל צה"ל למצוא את האיוון הנכון המשלב כוחות הרתעה והכרעה המופעלים בחכמה.

מבנה הצבא צריך להיות פונקציה של הערכת מצב אובייקטיבית ולא פרי סיסמאות סטטיסטיות. למשל, השלום עם מצרים והתהליך המדיני באזור מאפשרים ללא ספק לצמצם את הכוח הצבאי הפעיל לפחות לתקופה מסוימת וכמובן תחת בקרה וזהירות ממצבים משתנים. גישה זו יכולה להתחזק ובצדק, בהתחשב בכך שמרבית מדינות ערב כבר אינן מדברות על מלחמת השמדה אלא על "מלחמות פוליטיות", לזרוז התהליך המדיני.

לעומת זאת, ההתעצמות הערבית הכוללת בנושק מודרני ובחימוש מתוחכם וקטלני יותר מאשר בעבר — מחייבים יתר עצמה, הן להרתעה והן להכרעה.

כיוון שבניין צבא מודרני, המבוסס גם על טכנולוגיות משתנות ומתחדשות, הוא עניין לשנים רבות — אסור לשגות באשליות הנובעות ממצב מדיני חולף ולטעות בהכנת הצבא לרגע המלחמה הקריטי — שאיש לא יכול לחזות מתי יתרחש. לזה צריך להוסיף את ההנחה שלא מדינת ישראל וצה"ל יזמו את המלחמה הבאה — אלא

שאוויבנו הם אשר יקבעו את מועדה, היקפה ומטרותיה. לנו לא תהיה בחירה חופשית של המלחמה — כפי שהייתה לסאדאת — ולכן עלינו להתכונן למקרה הגרוע ולוודא שלא נישחק בו במידה שתסכן את הניצחון במלחמה ואולי אף את הביטחון הבסיסי בהמשך קיומנו. לכן, מוטב תוספת כוח ותוספת תחכום.

אם כל אלה יעמדו לרשותנו נוכל לחזור אל אחד הלקחים העיקריים של מלחמת ששת הימים: להיות קרי-רוח מול איום מתקבץ; להמתין בסבלנות עד למיצוי התהליכים המדיניים — ואז, ורק אז, כאשר כבר אין ברירה אחרת לאבטחת הקיום הלאומי — לצאת למלחמה יזומה עם עוצמה איכותית וכמותית היכולה להבטיח ניצחון מוחלט — כמו במלחמת ששת הימים — עם היפגעות מזערית באנשים ובציוד.

ואז — יש לקוות — ילמדו כל הצדדים את הלקח שלא נלמד במלחמת ששת הימים: כיצד לנצל את המלחמה על כל השלכותיה ההרסניות, לקידום המיחול של דו-קיום בשלום ובכבוד.

ההשפעות החברתיות של המלחמה

כאשר מדובר על ההשפעות החברתיות של מלחמת ששת הימים, כגון — ביטחון מוגזם, זלזול באויב, חגיגות ניצחון משולבות בספרים ובאלבומים, פולחני אישיות של מפקדים בכירים — כל זה נכון במידה מסוימת. אולם אני קובע כעובדה שהשפעות שליליות אלה נפתחו במידה מוגזמת.

רוב האנשים פשוט שוכחים את העובדה המכרעת, שכבר הזכרנו קודם לכן, שמיד עם תום מלחמת ששת הימים חודשה בעצמה חזקה מלחמת הטרור והגבולות, שאליה הצטרפה מלחמת ההתשה

במלחמה זו נלחמו כל המפקדים של מלחמת ששת הימים בראש כוחותיהם, אפילו יותר מאשר במלחמת ששת הימים עצמה: אלופי פיקוד ואלופים במטכ"ל השתתפו אישית במרדפים אחרי חוליות מחבלים — כרגל, ברכב, במסוקים — מבקעת הירדן והרי יהודה ושומרון ועד למרומי החרמון בצפון ותעלת סואץ בדרום.

אמנם התפתחו גם דפוסי התנהגות פסולים ומיותרים: המסיבות הראוותניות וארוחות האבוס היו מיותרות; שיתוף אנשי תקשורת ואנשי חצר במרדפים היה מיותר ואסור כי צבא צריך לפעול בשקט ולא בהצגה לחברי כנסת, שחקנים ועיתונאים. בעניין זה הייתה בהחלט התדרדרות. אולם, עם זאת, כל אלה לא גרמו לכך שאותם מפקדים ישארו במרכזי הבילוי כביכול, ואילו אל החזית ישלחו את אנשיהם בלבד. ההיפך היה הנכון: עד כדי כך הגדילו המפקדים לעמוד בראש לוחמיהם המסתערים שהתפתח דיון ציבורי אם

הצבא אינו מגזים מדי במצוות "אחרי" ו"מפקדי קדימה".

שורה שלמה של מפקדים מזהירים במלחמת ששת הימים נפלו בראש חייליהם בהסתערות על המחבלים, כשהדבקת במשימה וביצוע המשימה כפי שהושגו במלחמת ששת הימים, משמשים לרגליהם.

בתחקירים שערכתי כרמטכ"ל על מנהיגו קרבית במלחמת יום הכיפורים, מצאנו שערכי חיוניים אלה — שהועלו במלחמת ששת הימים לכדי עליונות מוחלטת — הם אמנם שסיי"ל צה"ל במלחמת יום הכיפורים, שכן המפקדי בכל הרמות, נלחמו בראש עוצבותיהם באוני יוצא מן הכלל, וכולם ביחד הפכו את המערכה מכישלון התחלתי לניצחון בסוף.

את המחולל החברתי העיקרי בתקופה שקדמה למלחמת יום הכיפורים ניתן למצוא בעיקר באווירת הביטחון והאטימות שהשתררה בחלק נכבדים של ההנהגה בעקבות מלחמת ההתשה — החל מ-1970.

חשוב לזכור, שגם ההתנחלויות בשטחי נחלק ממדיניות של ישיבת קבע ישראלית באזורים ששוחררו במלחמת ששת הימים קיבלו תנופה רבתי רק מתחילת שנות השבעים. תהליך זה נבע מהייאוש להשיג הסדר עם השכנים והתחזקות התחושה, בסוף מלחמת ההתשה שאנחנו יכולים להכתוב מהלכים באופן חד צד — הרבה יותר מאשר מהניצחון עצמו, העצום והמוצדק, במלחמת ששת הימים.

אין ספק שניצחנו במלחמת ההתשה הי חשוב ביותר, אך האמנם נבעה ממנו רק מסק אחת — של המתן ואל תעשה? שאנחנו חזקים ואם הערבים רוצים שלום שיבואו אלינו — הברכים ויסכימו לתנאים שלנו? ועד אז — סטאטוס קוו, שאותו ננצל לחיזוק עמדותי בשטחים ששוחררו במלחמת ששת הימים ומי שילמנו על שמירתם בדם כה רב ויקר?

זו הייתה הטעות המדינית האסטרטגית הגדולה — ההסתמכות על הכוח כגורם כמעט בלעדי בעיצוב המדיניות.

לא הניצחון במלחמת ששת הימים טבע המטבע של "אין ישות פלשתינאית". מטבע זה הוטבע בתחילת שנות השבעים — למרות התנופה האזורית של ארגוני הטרור הפלשתינאיים — אך על סמך ההתרחשויות ש"ספטמבר השחור" וההנחה שמדינות ערב סולדות מ"הבעיה הפלשתינאית" במידה כה רב שלא יניחו לה יותר לשמש פרובוקציה למלחמה נוספת ביניהן ובין ישראל.

מותו של נאצר ועליית סאדאת לשלטון — כל הבדיחות שהתלוו לזאת — הוסיפו ביטחון לחפיסת הסטטוס-קוו הנשען על ביטחון צבאי שהיה פרי המשולב ממלחמת ששת הימים —

גוז בקו תעלת סואץ. לפני מלחמת יום הכיפורים נסגרו מספר מעוזים מבלי שיימצא להם תחליף.

תחושתי היא שמלחמת יום הכיפורים לא הייתה כורח היסטורי וגם אם אי אפשר היה להגיע לשלום נוסח קמפ-דייוויד אפשר היה אולי להגיע למניעת מלחמה. ניתוח זה חשוב, כיוון שגם היום יש טוענים שמלחמה נוספת עם הסורים היא כמעט בלתי נמנעת — ואילו לדעתי צריך, ואפשר, לנקוט צעדים שיפריכו הערכה זו — ומלחמה נוספת עם הסורים — תימנע.

מיד אחרי מלחמת ששת הימים, שמחרחרה היו נשיא מצרים, עבדול נאצר ומקורביו, הועלתה בירושלים הצעה לסגת נסיגה ישראלית חד-צדדית למרחק כארבעים ק"מ מתעלת סואץ ולקרוא למצרים לחתום על הסכם שלום. אני אישית שירתתי אז כנציג צה"ל במשלחת ישראל למושב המיוחד של האו"ם, ולאור האווירה המדינית הבינלאומית העלית זאת גם בנייר-ורק: כיוון שאנו בשיא כוחנו הצבאי — הבה ונעשה מחווה צבאי מדיני גדול ונקרא למצרים להסכם — שלא תחת לחץ נוכחותנו על תעלת סואץ. אם המצרים יסכימו — מה טוב; אם יסרבו — הוכחנו לעולם מי מתנגד לשלום. הסיכון הצבאי באותם ימים היה מזערי.

הרעיון הזה לא נדון בשום פורום רשמי ולכן גם לא נתקבלה שום החלטה בנדון. האם היה לו

מבחינה ביטחונית טהורה, אסור לנו לסגת אף סנטימטר וכאן על גדות תעלת סואץ — כזו המקום הטוב ביותר להגן על ישראל. למדינאים היה קשה מבחינה פוליטית לוותר על טריטוריה כלשהי ונוח היה להם להישען על הטיעון הצבאי-מקצועי שגורם לא לסגת יותר מ-11 ק"מ ולהילחם על קו המים. למערכת זו של שיקולים אין כל קשר להשפעה החברתית של מלחמת ששת הימים אלא בעקיפין ובמרחק של שנים: ההשפעה הישירה הייתה של מלחמת ההתשה על מכלול היבטיה — המדיניים, הצבאיים והחברתיים.

מלחמת ששת הימים והשלום עם מצרים
השאלה הנשאלת היא — האם אפשר היה להגיע לשלום עם מצרים לפני מלחמת יום הכיפורים? לדעתי, אין על כך תשובה חד-משמעית והספקולציות על כך ימשכו לעד. עובדה היא שגם אחרי מלחמת יום הכיפורים לא הושג השלום מיד, — וצריך היה לעבור דרך ביניים. כנראה שהמעבר מעוינות מתמשכת לשלום, מחייב תהליך מתמשך לכל הצדדים המעורבים בו.

בכל זאת, יש בהחלט מקום לבחון — האם ניתן היה אחרי מלחמת ששת הימים להגיע להבנות יתר עם מדינות ערב — כולן או חלקן — או אולי עם תום מלחמת ההתשה.

יחוקה — ומלחמת ההתשה — שזה עתה סתיימה וזיכרונה טרי.

אולם ייתכן שהטעות הלאומית הנוראה של לחמת יום הכיפורים נבעה בעיקר ובאופן ישיר קריאה מסולפת של גירוש הסובייטים ממצרים יולי 1972. ההערכה המודיעינית קבעה שבלי סובייטים אין למצרים כל סיכוי לנצח את ישראל — ולכן כביכול איבדה מצרים למעשה את אופציה הצבאית.

האם יכול מישור להאשים בהערכה מסולפת זו בשנת 1972 את הביטחון העצמי שנרכש, צדק, במלחמת ששת הימים?

והרי בינתיים כבר הוכיח צה"ל במשך המגעים מדיניים, בתיאורו של מזכיר האו"ם יארינג, הוא מתייחס בכבוד ובחשדנות רבים אל עוצמה הצבאית הערבית המתחדשת, שכן אם השלכה החברתית של מלחמת ששת הימים ייתה רק בכיוון להסתאבות של ביטחון עצמי — מדוע התנגד המטכ"ל לכל נסיגה צה"לית טווח של יותר מ-11 ק"מ מתעלת סואץ במסגרת סדר חלקי עם מצרים?

התנהגות כזו הייתה היפוכה של התרברבות בעה מהניתוח של סיכויי מלחמת ההתשה והתעצמות הערבית המתחדשת על רקע העקשנות מדינית הערבית שהובעה בהחלטות חרטום דרישה לנסיגה ישראלית כוללת לגבולות 1967. כן — טענו בהנהגה המדינית והצבאית —

מרעומי קרבה בשדה

משה רותם

נמוכה בגלל פגיעת אחוז ניכר מהרסיסים בקרקע בתוך שטח קטן. ככל שהפיצוץ גבוה יותר, שטח הריסוס גדל. אולם אם ימשיך גובה הפיצוץ לגדול יוצר מצב שבו המרחק מהקרקע יהיה כה גדול שמספר הרסיסים ליחידת שטח יהיה קטן מדי, ועל הגיעם לקרקע הם גם יאבדו אחוז ניכר מהאנרגיה הקינטית שלהם, ועקב כך את כוח החדירה. קיי אפוא אזור גובה פיצוץ אופטימלי רחב יחסית המשתרע בין מטר אחד לששה מטרים.

כאמור, קריטריונים שונים יתנו עקומות יעילות שונות. למשל, כאשר המטרה מורכבת מחיילי עומדים יהיה שיא עקומת היעילות, בגובה פיצוץ יותר נמוך מאשר כשהמטרה היא חיילים שוכבים עם זאת, המסקנה המשותפת היא שדיוק גבוה הפיצוץ אינו קריטי כל עוד הוא נמצא בתחום שבין מטר אחד לששה מטרים.

מסקנה זו מהווה הקלה חשובה בשיקור בחירת האות המשודר על-ידי מחוש הגובה.

מבנה מרעום הקרבה

מרעום הקרבה בנוי משלוש תת-מערכות: מכלל אלקטרוני, ספק כוח ומערכת דריכה.

● המכלול האלקטרוני. המרכיב העיקרי עמלול זה הוא מחוש הגובה. זהו, למעשה, מכש"ם זעיר המשדר אות מסוים, קולט את ההחזרה מהקרקע, ועל-ידי השוואה בין האות המשווה לאות הנקלט, מעריך את הגובה מעל הקרקע. עם זאת לזכור שתנאי הפעולה של מכש"ם זעיר שונים בהרבה מאלה של מכש"מים מקובלים. מכש"ם רגיל פועל בדרך כלל לטווחים ארוכים יחסית והאות המוחזר מהמטרה מגיע בהשהייה ניכרת לעומת האות המשודר. אמצעי עיקרי להבחנה בשניים יהיה אפוא על ציר הזמן.

מכש"ם הקרבה, כשמו כן הוא, צריך לפעל בקרבה רבה למטרה והשידור והקליטה עשוי להתרחש בעת ובעונה אחת. עם זאת, המחוש נמצא תמיד בתנועה מהירה יחסית לקרקע ועובדה זו מספקת אמצעי מסוג אחר לאבחנה האות המשודר לנקלט. בגלל המהירות הגבוהה

מרעום קרבה

מרעום קרבה הוא מכשיר מכש"ם הצמוד לפגז או לפצצה ותפקידו לזהות התקרבות לקרקע והפעלת הפצצה בגובה של מספר מטרים מעל הקרקע, כאשר יעילות הריסוס גבוהה, לעומת פצצה המופעלת בהקשה. למרות קומדיו הזעירים, מרעום הקרבה הנו מכשיר מורכב למדי. עליו לכלול מקור אנרגיה, אמצעי אבטחה ודריכה, מחוש גובה בעל דיוק סביר ובעל חסינות להפרעות מקריות, הדדיות או מכוונות. כל המכשור הזה חייב לעמוד בתנאי אחסנה ממושכים וקשים, וכן בתאוצות הגבוהות, שלהן הוא נתון בקנה הירי.

מרעומי קרבה בעלי מחוש מכש"ם הונסו לראשונה לשימוש בסוף מלחמת העולם השנייה, על-ידי צבא ארצות-הברית. הם התבססו על שפופרות רדיו ובהכרח היו גדולים, כבדים ויקרים. ככל שהתפתחו טכנולוגיות האלקטרוניקה, כך התפתחו מרעומי הקרבה, וממדיהם הלכו וקטנו. בד בבד התפתחה גם הזירה האלקטרונית, הספקטרום התמלא באותות קשר ומכש"ם וכן באמצעי לוחמה אלקטרונית. פצצה המופעלת בסופו של דבר על-ידי מקלט, הופכת לרגישה יותר ויותר לאותות המתרבים. מתעורר הצורך לתחכם את אות המכש"ם כדי להקטין את הסיכוי לפיצוץ מוקדם מאותות, שאינם זהים להחזרה הצפויה מאות זה.

גובה הפיצוץ

השימוש במרעום קרבה מכש"ם מאפשר פיצוץ הפצצה בגובה האופטימלי (פתרון מאריך המרעום מוגבל באורכו ועל כן אינו מאפשר זאת).

מחקרים רבים עוסקים ביעילות הפצצה כפונקציה של גובה הפיצוץ. אופי עקומת היעילות כפונקציה של הגובה, קובע את דרישת הדיוק ממחוש הגובה. המחקרים שונים זה מזה בקריטריון שלפיו נקבעת היעילות, אולם כולם מגיעים למסקנה האיכותית המשותפת הבאה: ניתן בקלות להבין שפצצה המתפוצצת בהקשה (גובה אפס או פחות, בגלל התחפרות) יעילותה

היתרון שבהפעלת פצצות נפיצות מעל פני הקרקע, לעומת הפעלתן עם חבטת הפגיעה במטרה היה ידוע מזה שנים.

כוחות הארטילריה בצבאות שונים ייחדו מאמץ הנדסי ללימוד הבליסטיקה של פגזים שונים לצורך ציודם במרעומי זמן מדויקים ביותר, כדי להפעיל את הפצצה מעל למטרה לפני הפגיעה. פתרון כזה התגלה כבלתי יעיל, היות שהתבסס על תחזית זמן מעוף הפגז ועל מנגנון זמן, שדיוקם מוגבל.

המסקנה הבלתי נמנעת הייתה, כי הפתרון הנדרש הוא מדידת הגובה מנקודת הפגיעה (טרם הפגיעה) במקום מדידה המבוססת על משך המעוף. מספר פתרונות הוצעו לבעיה זו, אך מרביתם התגלו כבלתי מעשיים. אתעכב על פתרון אחד אשר יישומו אכן שיפר במידה רבה את ביצועי הפגז וזהו מעין "מאריך מרעום". בחרטום המרעום המורכב בפגז הותקן מוט דק, אשר פגיעתו בקרקע הפעילה את המרעום. פתרון זה הופיע במספר גרסאות אך הגביל מאוד את השימוש בנשק. המוט שינה את יציבות הפגז ולכן שימוש היחיד היה בפצצות אוויר ובפצצות מרגמה גדולות מאוד. גם כאן הוגבל המאריך מסיבות בליסטיות ויתרונן היה בהפעלת הפצצה בגובה המטרה ומניעת התחפרותה. פתרון מתאים לדרישות הנשק הינו מרעום קרבה בעל מחוש מכש"ם.

הקרב המודרני

ערך להפעלתו בהקשה. אי לכך נהוג לכלול מעגל גיבוי להקשה. קיומה של אנרגיה במרעום מאפשר גיבוי הקשה אלקטרוני, שהוא רגיש ומהיר יותר מהקשה מכנית, ועקב כך מקטין את ההתחפרות. • מקור כוח. ככל מוצר אלקטרוני נדרש גם במרעום קרבה מקור כוח חשמלי.

בנוסף לשימוש במקורות כוח סטנדרטיים כגון סוללות ותאים יבשים מסוגים שונים, פותחו מקורות כוח מיוחדים למרעומים אלקטרוניים המוצאים ביטויים במרעומי קרבה.

• סוללות מיוחדות. לשימוש במרעומי קרבה פותחו סוללות, אשר בעת אחסנתן אין ביכולתן לייצר כל מתח או זרם.

תאוצת הירי או כוחות אחרים בעת שיגור מערכת הירי מפעילים סוללות אלה והופכים אותן לפעילות. יתרון השימוש בסוללות הללו הנו מחד גיסא זמן אחסנה ארוך ומאידך גיסא בטיחות אחסנה גבוהה (דבר שלא קיים במערכת אנרגיה).

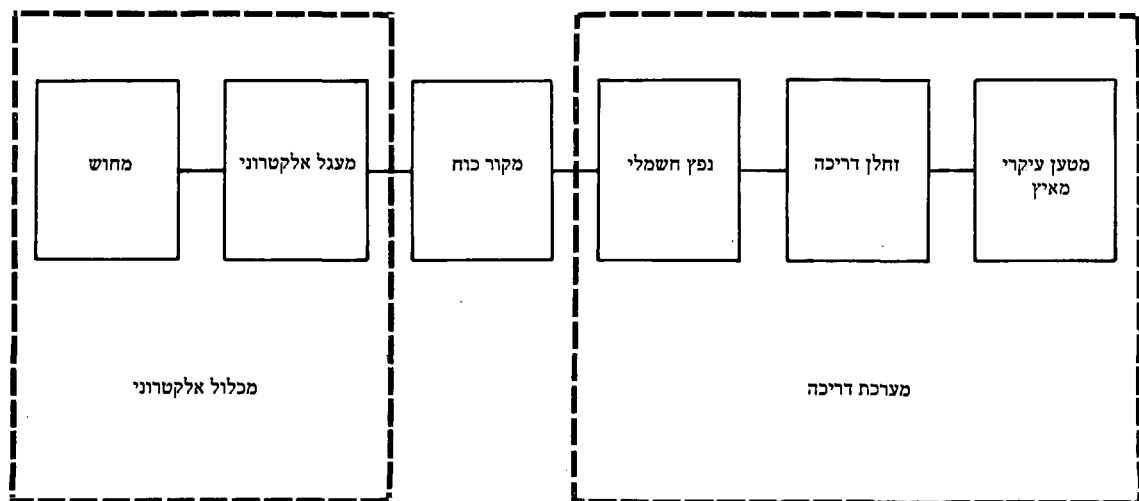
במרעום מעגל תזמון. מעגל זה מודד את הזמן שחלף מרגע הירי, ומשווה אותו להתקנת זמן שנקבעה מראש. התקנת הזמן מכוונת כך שמרעום הקרבה יכנס לפעולה רק בקטע האחרון של מסלול הפגז. ירי מרגמות אינו מלווה באמצעים המתוחכמים שעומדים לרשות ירי תותחים, והתקנת זמן אינה מעשית. יש לדאוג לאמצעי הגנה מסוג אחר. מקלה על בעיה זו, העובדה שירי מרגמות הוא תמיד תלול מסלול. חציית שיא המסלול מלווה בשינויים משמעותיים של מהירויות ותאוצות, הניתנים לחישה. מרעומי מרגמות חדישים מכילים כבר מעגלים לזיהוי שיא המסלול, שרק לאחריו נכנס מרעום הקרבה לפעולה. תכונה זו נדרשת בתקני הבטיחות המערביים המודרניים.

כשם שיש למנוע הפעלה מוקדמת, כן חשוב למנוע היווצרות נפל. גם אם מסיבה כלשהי, נמנעה הפעלת הפגז בקרבת המטרה, עדיין יש

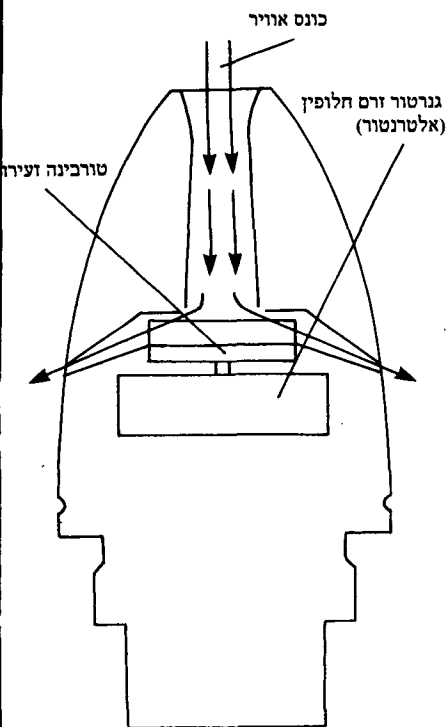
תדר האות הנקלט יהיה תמיד גבוה יותר מתדר האות המשודר, וזאת הודות לתופעת הדופלר. היסט הדופלר הוא לכן אמצעי חשוב, המנוצל ברוב המרעומים הקיימים, להפרדת האות החוזר מהאות המשודר. מבנה האות המשודר, ומעגל עיבוד האות הנקלט, קובעים את דיוק זיהוי גובה הפיצוץ, ואת מידת רגישות המדידה לרעשים הנקלטים גם הם על-ידי המכ"ם. מקור רעשים אלה נובע משידורים שונים העלולים להימצא בקרבת תדר המכ"ם, במקרה או במתכוון.

אבטחת המרעום מפני פיצוץ מוקדם היא דרישה חשובה לגביו, הן משום שהפעילות המוקדמת גורמת לאיבוד יעילותו לגבי המטרה שלה הוא נועד, והן משום שאם היא תתרחש בחלק הראשון של המסלול, היא עלולה לגרום נזק לכוחות ידידותיים.

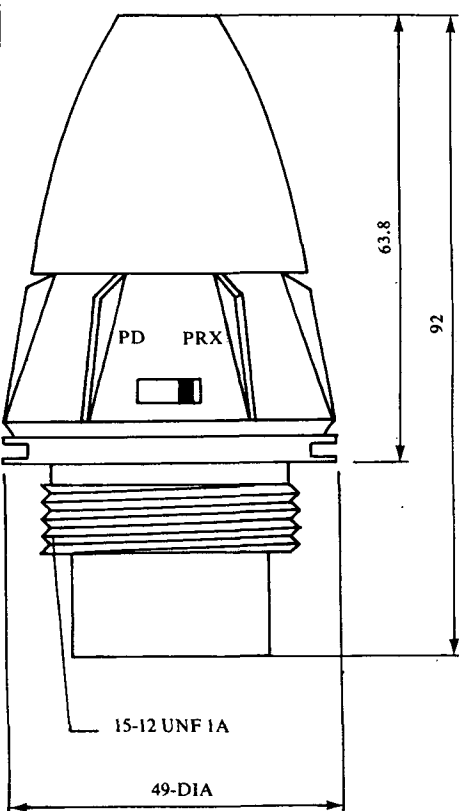
במרעומי קרבה לארטילריה, כאשר מסלול הירי ומשכו ידועים מראש בדיוק סביר, כלול

ציור מס' 1: סכימה מלבנית של מרעום קרבה מכ"מי

ציור מס' 2: מרעום קרבה למרגמות קלות אלפא (M787)

ציור מס' 3: טורבינה זעירה ודרכי זרם האוויר במרעום קרבה למרגמות

באמצעות כוכנה, או על-ידי רוטור הסובב ממצב בטוח למצב דרוך.

בנוסף לאבטחת המרעום על-ידי מערכת אבטחה דטונטרית כמצוין קודם, נדרשים הנפצים החשמליים במרעומים מודרניים להיות מקוצרים עד לסוף תהליך הדריכה.

מאיץ המרעום

המאיץ הינו גלולה דחוסה של חומר-נפץ מרסק. תפקידו לקבל את הפיצוץ מרכיבי השרשרת הדטונטרית הקודמים ולהגבירו לרמה שבה יפעיל בקלות את המטען העיקרי בפצצה.

בטיחות מרעומי קרבה

במרעומי קרבה, מעצם היותם מודרניים, מתוחכמים ומורכבים, ניתן היה ליישם דרישות בטיחות גבוהות, אשר התפתחו כשהתרחב הניסיון במרעומים בכלל ובמרעום אלקטרוני בפרט. להלן פירוט דרישות הבטיחות:

- שני תנאי דריכה בלתי תלויים זה בזה. דרישה זו לבטיחות גורסת, כי לצורך דריכה של מרעום (הפיכתו מבטוח למסוכן) חייבים לקרות שני מאורעות המאופיינים על-ידי תנאי הירי, ורק קיום שני מאורעות אלה מאפשר דריכת המרעום. לדוגמה, קיום תאוצת הקנה וסחרור המרעום סביב צירו. שני תנאים אלה מתרחשים בירי תותח ארטילרי ומהווים שני תנאים לדריכה.

- עקרון העדפת המצב הבטוח (Fail safe principle). זוהי דרישה חדשנית בנושא בטיחות מרעומים, והיא גורסת כי תכנון מערכת הדריכה במרעום יבטיח באופן חיובי כי תקלת תזמון הדריכה, תהפוך את המרעום לנפל במקום הקדמת הדריכה.
- מערכת הדריכה מובטחת על-ידי שני מנגנוני דריכה.

מנגנון ראשון – טובלן תאוצת קנה. הטובלן נערץ ברוטור הדריכה וכולט החוצה ממנו. בעת זיהוי תאוצת הקנה, הטובלן נרחע לאחור על קפיצו ומתכנס בתוך רוטור הדריכה. בדופן הטובלן, בקצהו הקדמי, מגרעת צדדית הנמצאת מול מכסה רוטור הדריכה.

מנגנון שני – בוכנת הפעלה המסיטה את רוטור הדריכה למצב דרוך לאחר טיסת המרעום 100 מטרים.

בציור מס' 4' המערכת במצב נצור. בציור מס' 4' טובלן הדריכה רתע לאחור ואפשר פעולת הבוכנה. בציור מס' 4' ג' הסיטה הבוכנה את הרוטור למצב דרוך. בציור מס' 4' ד' הקדימה הבוכנה את הטובלן ועל כן נועל הטובלן את הרוטור ללא שחרור, גם אם תתרחש התאוצה לאחר-מכן.

כיום, תכונה זו כלולה בכל מפרטי הפיתוח של מרעומים מתקדמים.

ניתן למנות בסוג זה של סוללות את הסוללות התרמיות, שבהן האלקטרוליט במצב רגיל הנו מוצק. בעת הפעלת הסוללה מוצתת מערכת הסקה המחממת את הסוללה לכמה מאות מעלות צלזיוס, ואז האלקטרוליט ניתן ומפתח מתח בסוללה.

חסרונה של סוללה כזו הוא המשך הקצר של פעולתה, המוגבל על-ידי יכולתה לאצור את האנרגיה התרמית הנדרשת להחזקת האלקטרוליט במצב נוזלי. יתרונה של הסוללה טמון בורם העבודה הגבוהה המאפיין אותה.

סוללה מסוג נוסף הנה הסוללה הנפרצת, שבה האלקטרוליט מצוי במיכל סגור, הנפרץ על-ידי מנגנון הירי או השחרור ומתפזר בחלל הסוללה.

סוללה זו אינה מוגבלת בקודמתה בזמן פעולתה, אך זרם העבודה המאפיין אותה נמוך.

בעיית השימוש בסוללה זו הנה מנגנון פיזור האלקטרוליט בחלל הסוללה. סוללה כזו היא פתרון אידיאלי למרעום ארטילרי מסתחרר.

פתרון מעניין לבעיית מקור הכוח, המוצא ביטוי במרעומי קרבה למרגמות, הוא הגנרטור הזעיר. פתרון כזה מיושם במרעום הקרבה למרגמות קלות "אלפא" (M787). הוא מבוסס על טורבינה זעירה הנמצאת במרכז המרעום, אשר מוזנת על-ידי אוויר רציף בעת טיסת הפגז. האוויר נכנס לחלל המרעום דרך כונס אוויר מרכזי בחרטום המרעום, עובר דרך להבי הטורבינה ויוצא דרך פתחי אוויר בדופן המרעום. הטורבינה מסובבת רוטור מגנטי בתוך סליל מוליך ויוצרת זרם חילופין בסליל.

יתרונותיו של פתרון זה הנם בכך שמקור המתח מופעל רק עם תחילת מעוף הפגז; מקור כוח זה הנו בלתי מוגבל באורך חיים, והפעלת מערכת זו הנה תנאי דריכה המגביר את בטיחות המרעום.

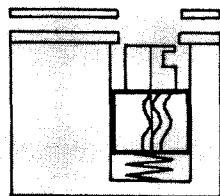
• פתרונות אחרים. ניתן למצוא גם פתרונות אחרים למקורות כוח, כגון הטענת קבל גדול בעת הירי וניצול האנרגיה הטעונה להפעלת המעגל האלקטרוני; שימוש בהבדלי טמפרטורות וקבלת מתח על צמדים תרמיים וכו'. פתרונות אלה לא באו לידי ביטוי במרעומי קרבה מבצעיים.

• מערכת הדריכה כמו בשאר המרעומים, גם במרעומי קרבה, מערכת זו הנה האבטחה העיקרית של החייל בשטח מפני פיצוץ אקראי של תחמושתו שלו.

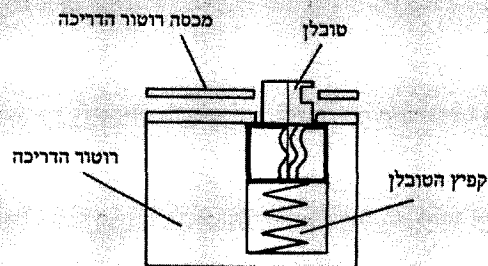
מערכת הדריכה במרעום קרבה כוללת נפץ חשמלי, מערכת אבטחה דטונטרית ומטען עיקרי המכונה גם מאיץ. הנפץ החשמלי מקבל את הפעלה מהמעגל האלקטרוני בהגיע המרעום לגובה הנדרש.

מערכת אבטחה דטונטרית הנה מנגנון מכני, אשר שובר את הרצף של קו הניפוח כשהמרעום נצור ומשלים את רצף קו הניפוח כשהמרעום דרוך.

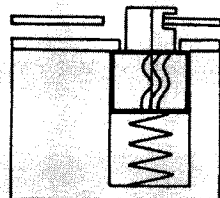
תנועת זחלן הדריכה יכולה להיות קפית

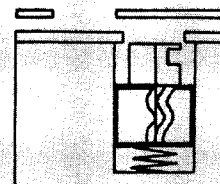
כ. טובלן התאוצה ברחיצה לאחור, במצב ירי רגיל

א. מערכת דריכה במצב נצור

ד. הטובלן נועל המערכת במצב נצור, בגלל הקדמת פעולות הבוכנה, לפני פעולת הטובלן

ג. רוטור הדריכה במצב דרוך לאחר הפעלת הבוכנה

ציור מס' 4: פעולת מערכת הדריכה, ויישום עקרון העדפת המצב הבטוח

יתרונם גדול במכת האש הראשונה, ושימוש בהם מגדיל את כוח האש הכולל של הכלי היורה, וכן מגדיל את יכולת נשיאת החימוש על-ידי החייל.

מרעומי קרבה הנם בטוחים ביותר לצוות היורה, ואמינותם הפרקטית עולה במקרים רבים על אמינות מרעומי ההקשה.

אמינות
הצלחת פעולתו של מרעום קרבה תלויה בפעולתו של מספר רב של מערכות בתוכו, כאשר כשלון בכל אחת מהן מסכן את הצלחת פעולת המרעום. לכאורה אמורה אמינות מרעום קרבה להיות נמוכה מאמינותו של מרעום הקשה, אשר הצלחת פעולתו תלויה במערכת דריכה בלבד. המציאות מלמדת כי מרעומי קרבה — אמינותם גבוהה וזאת בשל בדיקות ייצור קפדניות.

יתרון אמינות נוסף הניתן להבחנה במרעומי קרבה למרגמות, נובע מהעובדה שמרעומים אלה אינם מוגנים על-ידי נצרת שליפה (מערכות הדריכה המתוחכמות אינן נזקקות לאמצעי זה). לעומתם מרעומי מרגמה מכניים המצוידים בנצרת שליפה — אמינותם בתנאי קרב יורדת עקב אי שליפת נצרות בחלק מהמרעומים.

נפץ מקוצר — דרישה זו אופיינית למרעומי קרבה, והנה הכרחית במרעומים חדישים. מרעומי קרבה מופעלים על-ידי נפץ חשמלי אשר עלול לפעול עקב מטענים אלקטרוסטטיים או קרינה אלקטרומגנטית. סכנה זו הנה בעלת משמעות במרעומי קרבה וזאת בשל גופם האלמנתי אשר אינו יוצר סיכון מספיק סביב הנפץ החשמלי. מרעום קרבה אשר בו הנפץ אינו מקוצר עד לתום הדריכה נחשב כמרעום מסוכן. • זיהוי שיא מסלול — רגישותם של מרעומי קרבה להפעלה אקראית (שידורי רדיו הוציאו בעבר למרעומים שם של מסוכנים, כשמדובר היה על ירי מרעומי קרבה מעל כוחות ידידותיים). סכנה זו חלפה עם הכנסת דרישה בטיחותית לזיהוי שיא המסלול ולמניעת פעולת המרעום עד לזיהוי ברור של תחילת גלישת הפצצה לעבר המטרה.

סיכום

מרעומי קרבה למטרות שטח ומטרות חצי רכות, עולים על מרעומי ההקשה מבחינת עלות-יעילות.

הפעלת מרעומי קרבה שהייתה בעבר מלווה בחשש מפני פיצוצים מוקדמים, הנה בטוחה כיום במרעומים המצוידים במערכת הגנה כזו.

שלישייה במשקל כבד?

פתרון אפשרי לכוח תמרון כבד

ריצ'רד סימפסון*

חטיבת שריון המצוידת ב"ליאופרד 2" ו"מארדר", ומבוססת על מחלקות קטנות שכל אחת מורכבת מטנק ונגמ"ש. זוג כלים אלה מהווה גם יחידת משנה אורגנית משולבת וגם צוות שאינו ניתן להפרדה מבחינה טקטית, אשר הופכים אותו, לדעתי, לאחד משני פנסי הכיוון לדרך הניצבת לפנינו.

השיפורים הכבירים, שהוכיחו עצמם בקרב, שנעשו ב"מרכבה" סימן 2, ושמשמשים לפתחם במסגרת תכנית ה"מרכבה" ⁵, ההיקף והחשיבות של היתרונות הצומחים למשתמש בשעת קרב, הטבועים בעצם התפיסה של ה"מרכבה", זוכים להארה יוצאת מהכלל ולתשכחות בשפע מפי רולף הילמס, המוח הטכני של צוות ה"ליאופרד", ואשר היה עד עתה מצדד תקיף במידה שווה במתכונת הקונוונציונלית. ⁶ עד כה נעשתה כבר התקדמות רבה לקראת צמצום המשטחים של הצריח בחזית, בדפנות ומלמעלה, עד לממדים הדומים לאלה של ה-T-72 (ראה טבלה מס' 1). אולם לצורך הדיון הנוכחי התכונה העיקרית של טנק ה"מרכבה" היא, שיש לה

טבלה מס' 1

שטחי "פגיעה סבירה" מקורבים מעל לקו הגג שטח התובה — חזית הצריח (או במקביל לו) דפנותיו וגגו

הטנק	חזית (מ ²)	דופן (מ ²)	גג הצריח (מ ²)
M-1	2.7	3.5	12.0
ליאופרד 2	2.1	3.9	10.7
"מרכבה" סימן 1	1.6*	3.5	5.3
T-72	1.6	1.9	5.1
UDESxx20	0.06**	0.25**	2.0**
"תפיסת הקן"	0.5**	0.5	1.75**

הערות: * כולל "חצאית"; המספר של הישראלים הוא 1.0 מ². ** משוער.

תמוכות הרעיון

התפיסה שלי נשענת על מצע בן שמונה תמוכות, המפורטות כאן לפי הסדר הבא: מודיעין, ההיבטים של המשתמש והטכנולוגיה:

- הדרך שבה החליף הצבא הסובייטי את ה-T-62 ב-T-80 בשתי ארמיות של הקבוצה הדרומית של הכוחות הסובייטיים בגרמניה, ומחליף עתה את ה-T-64 ב-T-64B בשלוש הארמיות הנותרות. ¹ שני טנקים אלה זהים, או למעשה זהים, מעל לקו המותן, אבל ב-T-64B פותחו תת-מערכות אוטומוטיביות קונוונציונליות, וב-T-80 פותחו תמסורת ומזקזקים המבוססים על טכנולוגיה של "ליאופרד 1½", עם מנוע טורבינה בעל גל הינע או — מה שיותר סביר, כנראה, בהעדר ראיות מוצקות להיפוכו של דבר — מנוע דיזל טורבו בעל טורבינה עם מגבר דחיסה. מכל זה משתמע כי הסובייטים ישמרו, ככל הנראה, על אופציה של "טנק מתקדם", בעוד הם מעתיקים את נתח המשאבים המוקצה לכוח הנייד העיקרי לטובת חטיבות סער מבצעיות מוטסות במסוקים (שייתכן כי עשר או שתים עשרה מהן כבר מוצבות מול מרכז הכוח של נאט"ו, ולטובת דיביזיות מוטסות/קלות, ממוכנות במלואן (BMD-2) הנראות כפועלות גם ככוח מהיר (בניגוד לחטיבות הסער המוטסות שלהם). ²

- מאמר יוצא מהכלל מאת סרן וולפגנג שניידר (איש חיל השריון) ³ אשר מהווה עד כה את ההרצאה הטובה ביותר ששמעתי בארבעים וחמש שנה של עיסוק בעניינים אלה, בקשר למשימותיו של מפקד הטנק, הדרישות מן העמדה שלו והצורך להגן על מערכת טעינת התחמושת של התותח מאחורי האצילים שלו.

- מאמר בדבר "הפתרון החלופי" בהקשר של הדיון על "חרמ"ש 90" ⁴, מאת בריגדיר גנרל ג'רד רוֹס (בזמנו מפקד ביה"ס לקצינים של צבא גרמניה המערבית), על דגם חדש של

במשך השנים האחרונות חיפשנו, אני ורבים אחרים — אחר תצורה מתאימה ללחימה של "טנק" העתיד או של צוות ממוכן כבד. כאן ברצוני להעלות מה שנראה לי כדרך אחת אפשרית לגשר על הפער בין ארבעים או חמישים שנה בין הזמן שבו צריכות השרשראות הכבדות לפנות באופן הגיוני את מקומן לשרשראות המהירות ולרוטור כבסיס הניידות של כוח התמרון העיקרי, לבין הרגע שבו יש להניח שדברים מעין אלה יתחילו להתרחש, בהתחשב בעובדה שצבאות הם צבאות. מפני שלבד מן השמרנות, כוח ההתמדה של הארגון, זמני הפיתוח הטכנולוגי ומועדי ההצטיידות הלוגיסטית, יהיה זה צעד רציני ביותר — ובאופן מוצהר צעד מסוכן, בתור שכזה — כדי שנאט"ו או ברית ורשה ייפרדו מן השרשראות הכבדות בשעה שהצד השני מחזיק עדיין בשירות טנקים ונגמ"שים בעלי כושר קרבי. ייתכן מאוד שכלי רכב כאלה יהיו מערכות הנשק הקונוונציונלי הראשונות שיצטרפו למאגרי הנשק הגרעיני של שני הצדדים ב"מוזיאון החי" של כוח מרתיע שלא נעשה בו שימוש.

* ריצ'רד סימפסון הוא מחברם של ספרים אחדים בנושאי לוחמת שריון וחי"ר ממוכן. ספרו, חיל רגלים ממוכן, ראה אור בעברית בהוצאת "מערכות" ב-1986. המאמר שלפנינו מתורגם מתוך: Military Technology 10/86.

אופרד-1 ומארדר. המחבר טוען כי, אפשר לתכנן משפחה של שלושה כלי רק"ם: טנק מערכה עיקרי ושני נגמ"שים בעלי חימוש שונה שלכולם תוכה זהה.

טקטית ומבצעת מצוינת על פני משטחים מוכנים מראש, וביצועי עבירות בשטח טובים למדי בכל התפקידים, להוציא הקיצוניים ביותר. משחית הטנקים האיטלקי L-51, 8x8, בעל התותח 105 מ"מ, הוא דוגמה חיה נוספת ליכולת זו.¹⁰ עתה אין עוד כמעט ספק ששני צבאות אלה, לפחות, יצטיידו במשפחת הרק"ם הגלגלי 6x6, 4x4 ו-8x8 הקרובים זה לזה, לצרכי רכב הסיוע הטקטי והשריון הקל שלהם.

איכותם של ה-BTR-80 וגרסאותיו השונות,¹¹ ביחד עם השיפורים המפתיעים למדי שעשו הסובייטים בדור החדש של המשאיות שלהם,¹² משמעם שיתכן כי גם צבאות ברית ורשה פונים יותר ויותר לדרך זו, ובמיוחד מפני שמהירות גבוהה על דרכים, תצרוכת דלק נמוכה ואורך חיים גדול של המזק"ם מקנים לצבא האדום בדיק את היכולת המבצעת הדרושה לו. עובדה זו משאירה את כלי הרכב הטקטיים החינניים במצב עלוב, בין שהם MLC-30 או MLC-60! המבנה הגיאומטרי בעל שלושת הממדים של האיום העתידי על השריון,¹³ והמעבר, כמסתבר, ממטען חלול לתקיפה מגוונת באנרגיה קינטית לחלוטין.¹⁴ השילוב של קליעי ח"ש/מנעל וחודרן צורתי מתפוצץ

נקודה; להגנת שטח מקומית (מתן מחסה) לצוותי קרב (פלוגות) וכוחות משימה ולהגנה נ"מ טקטית (תוקפנית) במובנה המצומצם.⁸ חשיבה זו תואמת גם את הנעשה במספר צבאות, ובכללם הצבא האדום, בקשר לצורך בתותח "טנק" בעל קוטר גדול, בתותח בעל קוטר בינוני (למשל 60 עד 76 מ"מ), ובתותח אוטומטי במסגרת היחידה הטקטית. הבה נתייחס לרגע לרק"ם שעליו יורכבו כלים אלה כאל "טנק", "נגמ"ש (תותח) ו"נגמ"ש (תותח אוטומטי)". כאשר כל שלוש מערכות הנשק האלה מצויות יחדיו כל הזמן הדבר סותר את המגמה להצטייד בתותח בקוטר כל כך גדול עד שהוא מונע את חופש הפעולה וגמישות השימוש בהן ולו רק בשל מקום לאחסון התחמושת בלבד. מסתבר שהתותחים השונים בקוטר 60 מ"מ הפועלים בלחץ גבוה והמצויים כרגע בסיום הפיתוח או במהלכו מועמדים לתפקיד של "נגמ"ש (התותח)" הכבד יותר והקל יותר גם יחד, אבל ייתכן שקוטר זה יהיה קטן מכדי לשגר פגז ח"ש/נפיץ מתאים לטווח של 4000 מ' תוך 4 שניות.⁹ יכולתו של צבא גרמניה המערבית, שאינה מוטלת בספק, להכניס לשימוש רק"ם גלגלי במשקל קרבי עד 30 טונות, בעל ניידות

תוכה מוגנת בצורה יוצאת מהכלל; כעת יש לו תת-מערכות אוטומטיביות טובות, ובעתיד יהיו לו מערכות טובות יותר, וכן יש לו:

טבעת "צריח" גדולה עם אספקת כוח בעלת הספק חשמלי מלא הדרוש ללחימה של טנק. תא אחורי ודלתות אחוריות ההופכים את הטנק ביסודו לרכישימושי — תוך ניגוד מוחלט לתוכות של הטנקים של נאט"ו ושל הסובייטים; באופן כזה הופכת התצורה של ה"מרכבה" להיות פנס הכיוון השני לדרך הניצבת לפנינו.

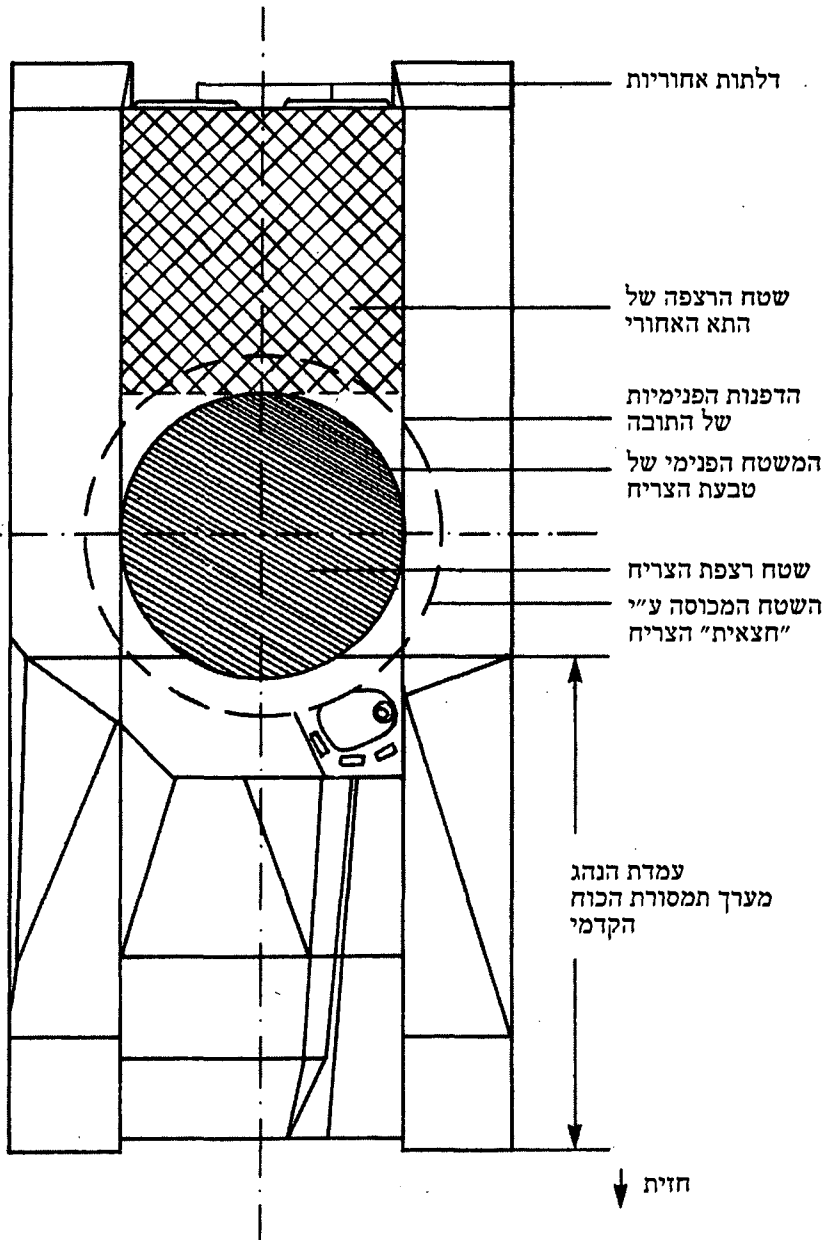
העניין ההולך וגובר שמגלים הגרמנים ב"טנק הליווי" ובמגמה המסתמנת בעניין זה. נראה כי העניין ב"טנק הליווי" צמח יותר מיזמה של התעשייה מאשר מתוך דרישות צבאיות פורמליות, אבל אין הוא הופך להיות גרוע יותר בשל כך. מסתבר כי העניין הולך ולובש צורה, כנראה, של תפיסה שטרם הוכרזה של הגנה בשלושה נדבכים נגד מסוקים, וכנראה נגד תחמושת לתקיפה עלית "חכמה מאוד" (ביות סביל על ידי חישה רב-גונית).⁷ יחד עם זאת, כיוון שנחה הרווח על סניור אנטוֹנֶלי, מציעה "אוטוֹ מְלֶאכָה" להשתמש בתותח הימי בקוטר 76 מ"מ שלה למטרה זו. שלושת הנדבכים יהיו מיועדים להגנת

בעלי מהירות גבוהה ביותר וחתך מעוף של "שיוט", ביחד עם פגזים ותתי-חימוש בעלי האצה והנחיה סופיים מבטיח, למעשה, שאפילו רק"ם בעל שטח פגיעה מתוכנן קטן למדי, כגון זה של ה-T-72 וה"מרכבה" סימן 2, יהיה בעל שרירות מוגבלת למדי אם לא יהיה לו שריון פעיל. ונראה כי מערכות השריון הפעיל הרובוטיות אינן עולות בקנה אחד עם תפיסת הלחימה הכלל-חילוית שהיא נחלתם של רוב הצבאות המתקדמים.¹⁵

• אורך החיים הקצר מאוד של רכב ומפקדים ברמה הטקטית הפועלים כשראשם בחוץ בשעת קרב. אני משוכנע כי "תצפית מוגנת כשהראש בחוץ", בדמות "קן" בעל "זיגוג משוריין כפול", המכוסה כיפה בעלת מכסה מתרומם/זוחל העשוי שריון אטום, תוכיח את עצמה כדבר שאי אפשר בלעדיו (שרטוט מס' 2א).¹⁶ לרוע המזל, כיוון שזה שינוי קיצוני, מה שכתבתי בעניין זה לא הובן כראוי על ידי מספר משתמשים ומתכננים גם יחד. הקן השקוף איננו מסוגל, בשום אופן, להעניק אותה רמת מיגון כמו מכסה שריון סגור של כיפת מפקד קונוונציונלית ושל חרכים המעניקים תצפית מוגבלת באמצעות מערכת הפריסקופים האחידים המותקנת בהם, או באמצעות חלונות תצפית. דבר כזה יצריך שמכסה השריון האטום של ה"קן" ימצא לפחות במצב של חרכי-תצפית, וכנראה שבשעה שיהיה סגור לגמרי ייעשו התצפית והכיוון באמצעות המערכת האופטרונית. אולם הזיגוג המשוריין הכפול של ה"קן" מסוגל לעמוד בפני הדף ובפני חלק ניכר למדי של הרסיסים המתעופפים המאיימים על ראשי האנשים האלה. כדי להציב בעיה זו בזווית הראייה הנכונה יש לזכור שפגיעה "הגונה" תוך תקיפה המכוונת במיוחד אל ראש עמדת המפקד, או סמוך לה, משמעה כמעט בוודאות מפקד הרוג או פצוע, יהיה אשר יהיה המיגון המעשי שמעניקים לו.

הגישה של "אניית המערכה היבשתית" והרכב הרב-שימושי

ייתכן שבגלל מוצאו הימי, כביכול, של הטנק, וייתכן שמשום שהצבא האדום הכתיר את הטנק כ"מלכת שדה הקרב" (אף כי, למעשה, הוורמאכט מעולם לא עשה כן), התפיסה של "אניית מערכה יבשתית" הרימה ראש שוב ושוב. אולם כל התפיסות האלה, להוציא את האחרונה שבהן, שקעו תחתן (או צללו, פשוטו כמשמעו!) מסיבות טכנולוגיות וצבאיות גם יחד. למשחיתי הטנקים של נאטו בלבוש של טנקים יש סיכויי הישרדות מעטים בלבד נגד תקיפה עלית. ויותר מכך, גנרל

שרטוט מס' 1: תרשים סכמטי של תכנית ה"מרכבה" מיד מתחת לנקודה הגבוהה ביותר של הגג של התובה

טנקים צרפתיים קודמים ועכשויים עורר, כמ הנראה, התלהבות מעטה בלבד. מסתבר שתמיד יהיה צורך לפעול בשלוש מישורים (סימן ההיכר של מצבי חתרנוני עיקשים!) כאשר רכב אחד נושא את המרכי היחידי הניתן לפירוק ביחידה הטקטית או בצו הקרב ברמה הנמוכה, ובו בזמן הוא מתאי לתמרון מקומי בעזרת מרכיב הטנק. אם על כל כזה מורכב גם טמנ"ט לטווח בינוני, כגון ה"טאו" ה"מילאן" או ה"שפאנדרל", הקשיים רק ילוי ויגדלו.

נראה כי הבעיה העיקרית של כלי הרכ הרב-שימושיים נעוצה הרבה יותר עמוק מאשר בסבוכות טקטית כזו או הפשרות הטכנולוגיות

ד"ר א.ד. פון זנגר אונד אטרלין הזהיר באופן מיוחד, במבוא שכתב לספרי "לוחמת טנקים",¹⁷ מפני הקצאת יותר מדי משימות לטנק. לאחר מאבק ממושך ויקר לשפר את ה"מארדר" החביב עליו, הציג אותו צבא גרמניה המערבית בפני העולם כאדיאל הנערץ של הניסיון של הוורמאכט המשולב בחכמתו של הבונדסוור. אחד הנושאים העיקריים בדיונים על "חרמ"ש 90" היה "פישוט המורכבות" של ה"מארדר"; בדומה לכך יש לצבא ארצות הברית בעיות רבות במציאת הדרך לניצול הטוב ביותר של האפיונים המצוינים, דמויי הטנק, של ה"ברדלי" M-3/M-2. אפילו צעד כל כך צנוע כמו התקנת תותח מקביל בעל הגבהה של 40°+ על גבי מספר דגמים של

הנדרשות עקב כך. כנראה שהבעיה טמונה בצד האנושי, ובמסגרתו – בפילוסופיה הבסיסית של המקצוע הצבאי יותר מאשר בכל גורם ארגוני מוגדר. מפצצים שנשאו בקרבם עצמת אש מגן המופעלת ידנית, כגון "המבצר המעופף" של מלחמת העולם השנייה, הכילו צוותים של עשרה אנשים ויותר, והתותחנים האוויריים היו במידה רבה מאוד גזע נפרד. יחידות ימיות קטנות, מן הטיפוס של סירות הפטרול המהירות, מופעלות על ידי צוותים של תריסר אנשים ויותר ואף על פי כן – ככלל – הן חמושות רק במערכת נשק התקפי אחת ובמערכת הגנת נקודה/מקומית אחת. אפילו כיום, אניות מלחמה רב-שימושיות הנושאות מגוון של מערכות חישנים ומערכות נשק התקפי הגנתי, מופעלות על ידי צוותים של יותר ממאה איש, ולעתים קרובות הרבה יותר.

באופן כזה, קנה המידה הבסיסי של ר"ק"ם בעל

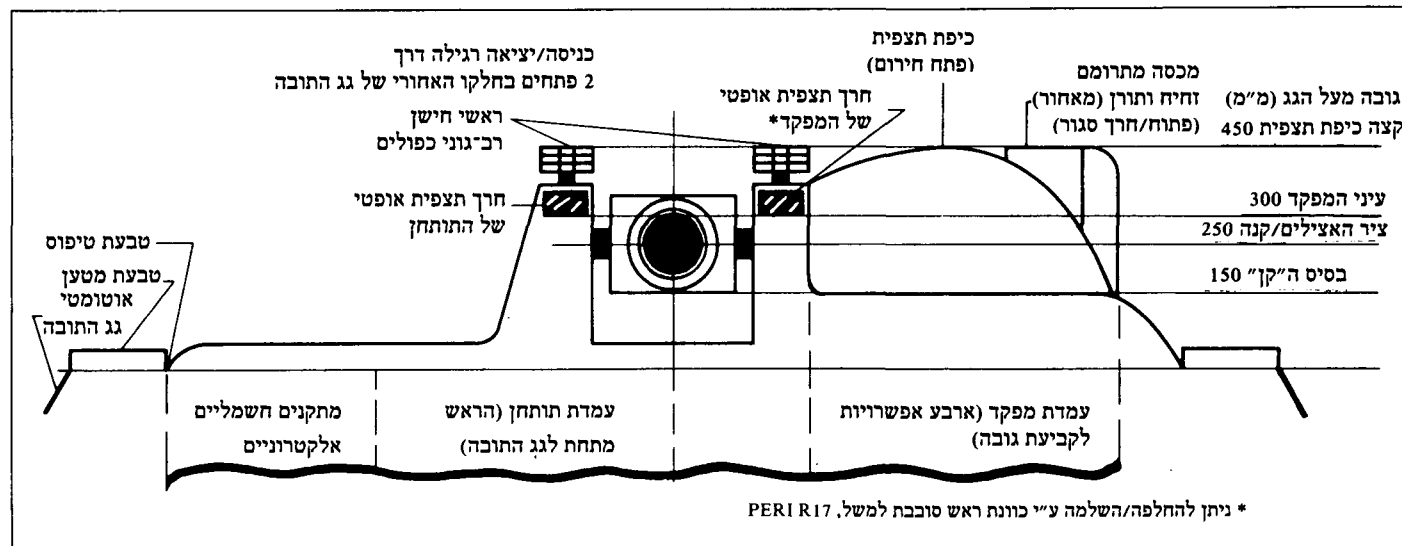
הגייסות המשווייך, ובניגוד לנגמ"ש הלוחם), או שהיכולת לשאת לוחמים תתחלק בין רוב סוגי הרכב, או כולם, המצויים בצוות הטקטי שבחור.

עלויות ההאחדה של הטנק ושל הנגמ"ש (הכבד)

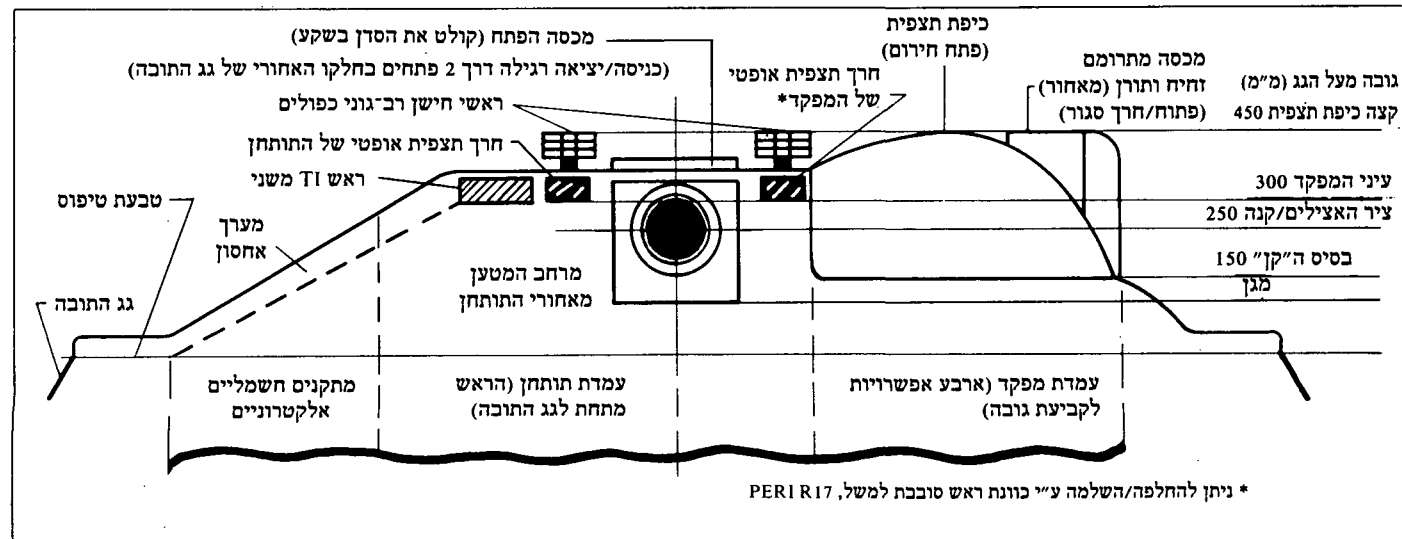
בדיוני "חרמ"ש 90" שלו, אין ספק שצבא גרמניה המערבית חושב במונחים של יורשו של ה"מארדר", "בן 40 טונות או יותר". רק מעטים חולקים על כך, שבמשימות האמיתיות של חרמ"ש/חי"ר משוריין/גדוד ממוכן, זקוק הנגמ"ש לא רק לניידות מצוינת אלא לאותה ניידות של הטנק שאליה הוא נלווה. אין ספק ששני כלי הרכב זקוקים למיגון זהה נגד תקיפה שאינה ייחודית ונגד תקיפה עלית. ורוב האנשים בעלי תחושה אמיתית של סיוע צמוד לטנק טוענים כי הנגמ"ש זקוק גם למיגון קדמי זהה לזה של הטנק, כדי

צוות (במובן הצר של המונח) של ארבעה, לכל היותר, עולה בקנה אחד עם מערכת חימוש עיקרית אחת ומגוון התפקידים שהיא מסוגלת למלא. לבד מהנשק קוטל האדם, כגון מקלע בינוני (ואפילו זה עשוי להיות תוספת בלתי נחוצה לתותח הטנק בלוחמה הממוכנת העתידית), התוספת של חימוש משלים הוכחה כמוצלחת רק לעתים רחוקות. אפילו המקלע הכבד המותקן בתוך כיפה, או על גבי הגג של הטנק, הוא תוספת מפוקפקת, שרוב הצבאות המתקדמים היססו בקשר אליה בזמן הזמנים. אם יש צורך להכפיל את החימוש, נראה כי טיבו של התותח האוטומטי כמערכת נשק הופכת את נגמ"ש (התותח האוטומטי) למעמד הטוב ביותר לשם כך. בדומה לכך, ההצטיידות במרכיב הניתן לפירוק היא משימה חיונית. אבל או שלרכב הפועל כך יהיה רק חימוש הגנתי (בדומה לנושא

שרטוט מס' 2א': התפיסה הסכמטית של "קן לאדם אחד"

שרטוט מס' 2ב': "תפיסת הקן" המשופרת, כוללת צריח בלתי סימטרי, כאשר מערכת טעינת התחמושת לתותח נמצאת במקום סגור מאחורי האצילים

שיוכל להוביל בראש בשטחים סגורים מבלי להסתכן שלא לצורך. אולם יש התנגדות כמעט כללית, וחוששני שהיא נובעת בחלקה מן הרגישות של חיל השריון, מפני האחדה של הטנק והנגמ"ש מתחת לקו "המותניים".

בספרי "חיל רגלים ממוכן"¹⁸ ניתחתי את העלות האמיתית של צעד כזה לפרטיה. ניתוח זה היה מבוסס על המספרים של שנות השבעים ביחס לליאופרד 1/מארדר וה-XM-723/M-1 (נגמ"ש לחימה; זה האחרון בוטל כבר מזמן). אבל נראה שהם תקפים כללית בצורה רחבה. ההנחות הבסיסיות שלי היו כדלקמן:

- מתוך התחשבות מסוימת בעובדה שהאופ"טיקה/אופטרוניקה/אלקטרוניקה של הטנק מגיעה כיום ליותר מ-40% של עלות היחידה,¹⁹ קנה המידה הישן של העלויות העומדות ביחס ישר למסה הקרבית איננו מחטיא את המטרה יתר על המידה.
- באותה מידה אפשר לגלות כי ה"רגיל" הישן של ייחוס הוצאות הפיתוח לנתח של 1000 כלי הרכב הראשונים שייצרו וההוצאות האמיתיות שהוצאו עליהם, עדיין תקף במסגרת של סדר גודל אחד.
- במחקר הקודם שלי הוצאתי מכלל חשבון את הוצאות הפיתוח של הנגמ"ש מעל לקו ה"מותניים", כאילו שהן זהות לגבי תובות אחידות או שונות, אבל הנחתי שיש צורך ב-20% מהוצאות הפיתוח של הטנק כדי להסב תובת טנק רגילה לשימוש כנגמ"ש. בתצורה של ה"מרכבה" הוצאה זו שואפת לאפס.

הערכה חפוזה שתיבחן מחדש במובן זה משמעה, שההוצאה הנוספת הממשית על האחדת הטנק והנגמ"ש תהיה זניחה בצי נגמ"שים בן 1000 כלים, וכ-25% בצי נגמ"שים בן 2000 כלים. מספרים אלה אינם מביאים בחשבון את החיסכון התחזוקתי הנקי הסביר. במונחים כוללים של עלות/יעילות, האחדת הטנק והנגמ"ש היא שולית כאשר יש להפוך את התובת של טנק בעל מנוע אחורי בחזרה כלפי החזית, אבל היא מפתה ביותר אם מתחילים מן הרעיון התכנוני של ה"מרכבה".

היתרונות של תצורת ה"מרכבה" נראה כי צריך להיעזר בשימוש הנרחב שנעשה ב"מרכבה" נגד כוחות סוריים במלחמה בלבנון ב-1982 כדי לגרום לכך שמומחים בעלי שם מחוץ לישראל, כגון רולף הילקס, יחשבו פעם שנייה על יתרונות התכנון של הטנק הקונוונציונלי.²⁰ התא והדלתות האחוריים מקנים לצוות טנק המצוי בהלם, ואולי פצוע, את הסיכוי הממשי הראשון שהיה לו מאז שנות השלושים להימלט מטנק שהוצא מכלל פעולה או ניזוק קשה. גם אם הצוות מסוגל, מבחינה פיסיית, לצאת דרך הפתחים בגג,

עדיין יהיה חשוף לסיכונים גדולים, ולעתים קרובות יהיה עליו להימלט דרך דלק, גומי ו/או צבע בוערים.

ביחידות הישראליות יכול גודר "מרכבות" לשאת בטן מלאה של תחמושת ופולוגת חי"ר, או כמות מוקטנת של תחמושת ואת כלי הלחימה של גודר חי"ר. טנק ה"מרכבה" יכול לאסוף צוות טנק שנטש כשהוא מגונן עליו בעזרת שרינו. בדומה לכך יש ביכולתו לפנות ארבעה פצועים על גבי אלונקות או ששה פצועים יושבים. אם נפנה מן התפקידים ההומניטריים לתפקידים הטקטיים, יכול טנק זה לשאת צוות הנדסי קטן על אמצעיו, או להסיע קדימה בצורה מוגנת כמויות ניכרות של חמרי נפץ או תחמושת לחי"ר. ולבסוף, בהנחה שבמצבי חירום תיעשה הגרירה גבי-אל-גב, הופך חילוץו של טנק משותק תחת אש לפעולה סבירה, לעומת פעולת התאבדות.

רכב כיתתי או רכב של צוות ירי?

התפתחותם של הנגמ"שים הטקטיים הוכיחה צמצום הדרגתי בכושר הנשיאה ממחלקה לכיתה (אחד עד שמונה). אולם החייל הרגלי בן ימינו הוא

אדם יקר; הוא נבחר בקפדנות ומקבל אימון מעולה, ופגיעתו רעה. רוב הצבאות המתקדמים קבעו עתה צוות ירי תקני (חצי כיתה) בן ארבעה אנשים כיחידה בסיסית לאש ותנועה ("היחידה הטקטית" במובנה הצר ביותר). לפיכך יש עתה פחות היגיון מאשר בעבר להעמיס 8 אנשים כאלו על קופסת פח אחת, שבה יהיו עד מהרה מכווצים מכדי לצאת ולהילחם, ומעל לכל — במקונו שמהלומה בודדת — ביחוד על ידי תקיפה עליו — עלולה לשים קץ לכולם.

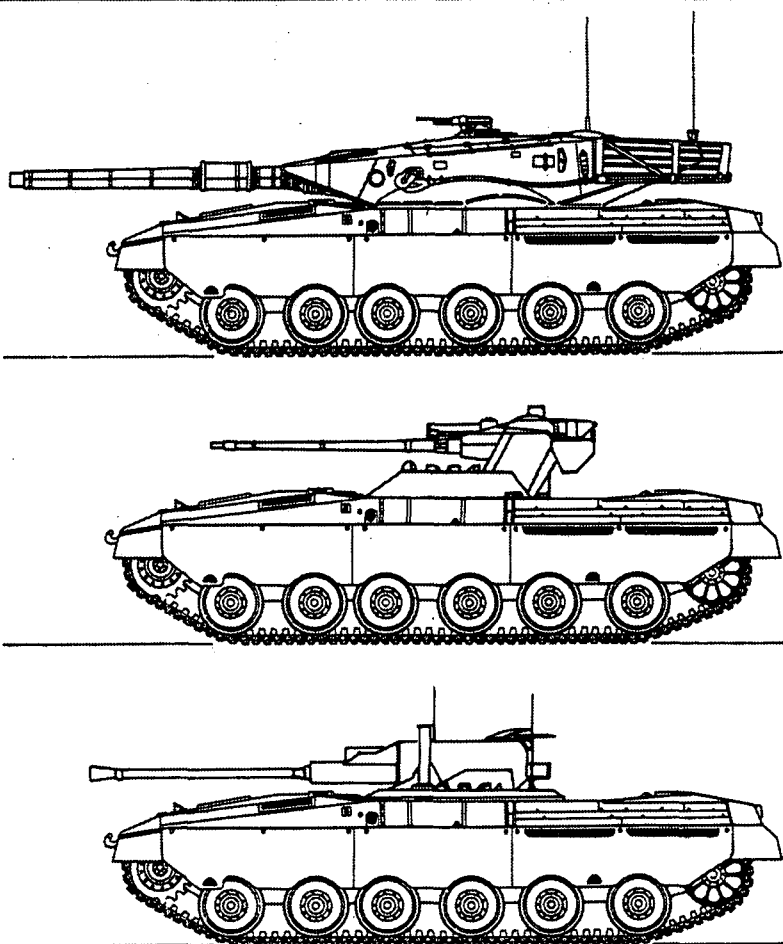
לפחות לגבי הכוח המהיר, המעבר מרכנת כיתתי לרכב של צוות ירי הוא כמעט בלתי נמנע בכל מקרה. ניצול המבנה של ה"מרכבה" הופך מעבר זה לטבעי גם בשביל כוח התמרון הכבד.

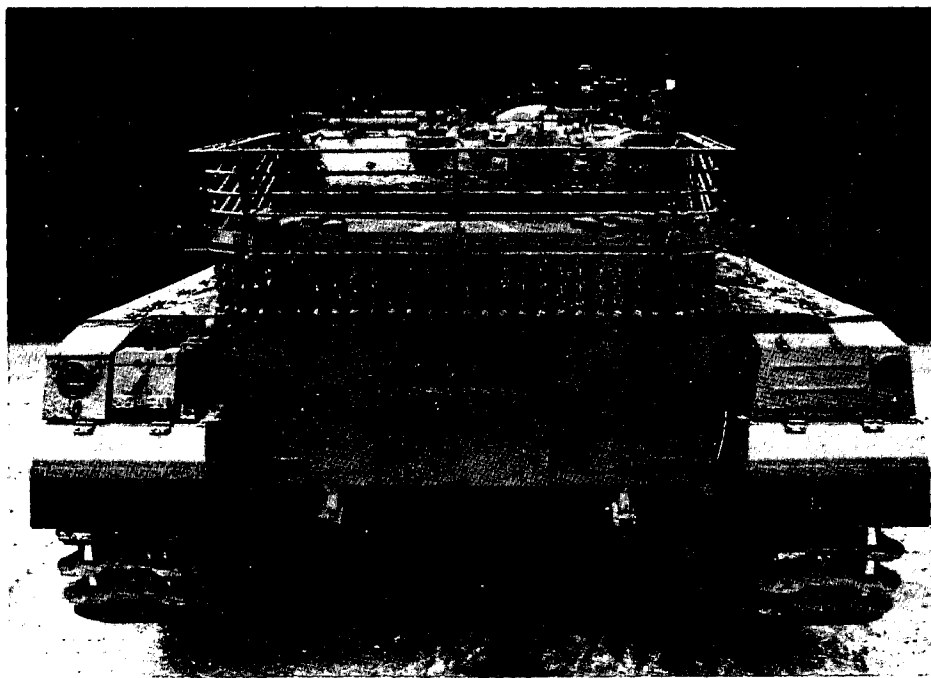
המחלקה המורכבת/היחידה הטקטית הממוכנת

כאשר כל הקלפים הללו מונחים על השולחן, יש לאל ידנו לחזור אל התפיסה של רוֹס,²¹ א — ליתר דיוק — אל פיתוח התפיסה.

- הצורך במטול רימונים. גם במצב שלישיית כלי הרכב — טנק, נגמ"ש (תותח)

תצורה דימונית של "שלישייה במשקל כבד": טנק מערכה עיקרי, נגמ"ש (תותח) ונגמ"ש (תותח אוטומטי המבוססים על תובה נוסח ה"מרכבה". כל כלי יכול לשאת עד שמונה איש (בדרך כלל ארבעה) בתא האחורי

מראה של ה"מרכבה" מאחור: רואים בבירור כי שתי הדלתות האחוריות אינן מצריכות תובה גבוהה במיוחד. השרשראות נועדו לפוצץ פגזי מעין פיצוץ מוקדם

במקרה כזה אפשר יהיה להשיג את האיכות הדומה הנחוצה בין מפקדת הפלוגה למחלקות הלוחמות בצורה הטובה ביותר על ידי מפקדה אורגנית המונה טנק אחד ונגמ"ש (תותח) אחד, כאשר מפקד הסוללה נע בנגמ"ש (תותח אוטומטי).

יש להניח שכל מה שמצוי מאחורי הפלוגה מבחינה פיסית ומעליה מבחינה ארגונית, ובכלל זה מערכת נשק מסייע אורגנית ו/או מסופחת, יימצא בכלי רכב גלגליים ממשפחת 30 הטונות.

השלישייה במשקל כבד

אין בדעתי לדון בתכנון תובה של רכב דמוי ה"מרכבה". בהתחשב בכמות המידע שפורסם על ה"מרכבה" סימן 1 וסימן 2, המכיל כמות נכבדה של ידע, והתקדמות הפיתוח עד כה ברמה הלאומית, לא צריך להיות לגרמניה המערבית, לשוודיה, וכנראה גם לא לארצות הברית וצרפת, כל קושי לתכנן תובה מעין זו על פי כל אפיון הגיוני. אם ייעשה שימוש בטכנולוגיית המנועים החדשה ביותר של גרמניה, יוכל תכנון כזה לכלול הגדלה של יחס כוח/משקל מ-20 כ"ס לטונה, הנחשב מספיק לצרכיה של ישראל, ל-27.2 כ"ס לטונה של ה"ליאופרד 2", שמקובל לחשוב כנחוץ לפי התנאים של נאטו; כך שעלינו להישיר מבט.

• טנק. אפשר להניח בוודאות שהטנק בשלישייה הזו יחומש בתותח 120 מ"מ חלק הקדח של ריינגטל, או במערכת תותח ותחמושת כמעט דומה (כגון תותח ה-120 מ"מ הישראלי העומד לשפר את החימוש של ה"מרכבה").

שרטוט מס' 4, שמקובל לראותו בדרך כלל כדמיוני מדי מבחינת ביטחון. שנית, בדיוק מן הסיבות שנמנו לעיל, מבנה המבוסס על המחלקה המשופרת של רו"ס ישרת באותה מידה כחוד של המרכיב הקרקעי של רמות שונות של הפטיש (שרטוט מס' 5).

ניהול טקטי ומפקדת הפלוגה. בעוד שהפלוגה של רו"ס, המורכבת משלוש מחלקות, כל אחת בת שני כלי רכב, נראית מצומקת מעט, אין ספק שמבנה משולש יתאים למחלקה בת שלושת כלי הרכב המוצעת כאן. בשלבים נזילים של המלחמה ו/או נגד התנגדות קלה, יהיו אש ותנועה מוגבלים אפשריים במסגרת המחלקה, בדיוק כפי שסיוור חרש, למשל, יכול להתבצע על ידי צוות סיוור מחלקתי משוריין המכיל שניים או שלושה סוגים של כלי רכב. בשלבי הלחימה, לעומת זאת, המחלקה בת שלושה כלי רכב מאבדת הרבה מטעמה, אלא אם כן מחזיקים אותה יחדיו (אך כמובן לא מצופפת מדי), ומפעילים אותה כיחידה שלמה. שאלה טובה היא, אם מפקדת הפלוגה צריכה להכיל טנק יחיד, על פי הנוהג הסובייטי והמקובל לרוב בצבא הגרמני, או שמא יש לנהוג על פי העיקרון הבריטי שלפיו מפקדת הפלוגה היא למעשה מחלקה רביעית, עם שליטה בקשר בכל סוג של רכב.

עד שכלי הרכב הללו והמבנה על פי רו"ס יהפכו למציאות, היחס בין הארטילריה לכוחות הלוחמים יגדל, ככל הנראה, עד שלכל זרוע לוחמת תהיה סוללה בסיוע ישיר.

ונגמ"ש (תותח אוטומטי) — אחד התפקידים החשובים של עצמת האש נותר ללא פתרון. המדובר בצורך להנחית אש שוות ערך לאש מרגמות, בעזרת נפיץ, עשן ותקיפה עלית (ברמה נמוכה), בין הכלים המובילים בראש, או החיילים הצועדים רגלית, לתחום הביטחון של אש המרגמות. ברור שצורך זה בולט יותר בשטח סגור ומבוותר, כגון יערות הארדנים או שטחי הגבעות של הוור, שם עשויים הרגלים להיות בקרבת הרכב המוביל או לפניו, ובמקום שהמדרונות והרכסים מגדילים את הפיזור המעשי של פצצות המרגמות. סבורני שניתן לעשות זאת בעזרת מטול רימונים רב-קני פשוט מאוד (בניגוד למספר מטולים); לאמיתו של דבר — פשוט עד כדי כך שאפשר להקביל אותו לתותח האוטומטי שעל גבי הנגמ"ש (בעל התותח האוטומטי). ראה שרטוט מס' 3 המציג רעיון זה, וביתר פירוט — בהמשך.

התפיסה של רו"ס והפיזור. ייתכן שחלק מהקוראים ייזכר בדיונים שנוהלו בשנות הששים בקשר לשיעור הנסבל של אבדות בקרב כוחות ממוכנים ממהלומה יחידה של נשק גרעיני, או מנשק כזה בעל תפוקה חלקית. אם אני מייטיב לזכור, ההשקפה הכללית גרסה שאבדות אלה יכולות להסתכם בשווה ערך של מחלקה לגבי נאטו ובשווה ערך של פלוגה לגבי כוחות ברית ורשה. תוצאות המחקר שנוהל בידי ד"ר הורקסט אפה'לדט ואנשיו במכון מפס פלאנק בשטארןפרג²², אשר פורסמו ברבים עד כה, מלמדות, כי בנקודה מסוימת בעתיד שאינו כל כך רחוק, יהיה על התוקף לשקול בעיה דומה — כלומר, כיצד יוכל לשמור על סיכויי הקטילה כתוצאה מיריה בודדת מצד הארטילריה של המגן מתחת לרמה קריטית מסוימת (כנראה שמתחת ל-10%), מפני שכרגע אין זה נראה כאילו יכול התוקף להשלים עם מטרתו של המגן המבטאת תפיסה של "אין מטרה", כלומר — לא להוות מטרה הראויה לחשומת לבה של יותר ממערכת נשק אחת. ממבט שטחי ראשוני בנתונים הזמינים²³, השלישייה על פי התפיסה המשופרת של רו"ס נראית כפשרה סבירה מבחינת התוקף.

מבחינת המגן, המתארגן בהגנה קיפורית, עשויה היחידה הטקטית הבסיסית הזו להיות הגיונית משתי סיבות. הפעלתה של היחידה ככוח אש ישיר של ההגנה עשויה להיות גשר, מתקבל על הדעת מבחינה פסיכולוגית והגיונית מבחינה צבאית, בין הצפיפויות הגדולות של הסדן הקונונציונלי של כוחות לצפיפויות הנמוכות של סדן האש (ראה

מבחינת התנאים הישראליים, אין ספק שהחידוש המשני של ה"מרכבה" המורכב משני מקלעים בינוניים ו"מרגמה" הוא החידוש המתאים. אולם ביחס לטנק שיהיה בשלישייה במרכז של נאט"ו, ההרגשה היא שתותח אוטומטי מקביל יהיה עדיף. בעוד ש-75% עד 80% מן המסה הקרבית של ה"מרכבה" סימן 2, המסייעים להגנת תת המערכות הפגיעות ביותר (והצוות בכלל זה), מקנים שרירות מצוינת נוכח האיום הקיים כיום, הצריח עדיין גדול בצורה בלתי נוחה כדי לשרוד מול מעטפת האיומים העתידיים.²⁴ סבורני כי בעזרת הטכנולוגיות של שנות התשעים תוכל גישה קיצונית יותר לצמצם את המשטחים של הצריח לדבר מה הקרוב למשטחים המוערכים בתפיסת ה"קן" (טבלה מס' 1 ושרטוט מס' 2). אפשר יהיה להנמיך את התותחן עד שראשו ימצא בגובה הגג של התובה (שרטוט מס' 2). הישראלים, מכל מקום, איתנים בדעתם להחזיק צוות של ארבעה, וקשה להתמודד עם השקפה המבוססת על ניסיון קרבי כה רב; אבל אם כוונתם להנהיג, למעשה, טעינה "אוטומטית למחצה", כאשר הטען מצוי בטווח שליטה אך מתערב פיסית רק במקרי חירום, אין ספק שאפשר להושיב את הטען בצד התובה, מאחורי התותחן, כאשר בתובה יהיה מרחב פעולה שיאפשר להזין מכלי פגזים או מחסניות מוכנות, או להפעיל מטען עזר. כיוון התותח לשעה 12 ובהגבהה של 5°, למשל, כדי לאפשר טעינה ידנית במצבים יוצאי דופן או במצבי חירום יהיה, ללא ספק,

מחיר צנוע תמורת צמצום הממדים מעל לקו ה"מותניים". במצב כזה אפשר יהיה להעביר את המפקד לצדו השמאלי של התותח, כמו בשרטוט מס' 2.

אולם התצורה של שרטוט מס' 2 אינה עונה על הצרכים של שניידר,²⁵ על מנת להגן על מערכת התותח — תחמושת — טעינה מאחורי אצילי התותח. כדי לעשות זאת, יש לשנות את הצד הימני (השמאלי בתרשים) כמו בשרטוט מס' 2ב', כשמערך קמור או מצולע ממוקם מנקודה המצויה לצד הראש של החישן הרב-שימושי ו/או האופטי של התותחן עד טבעת הצריח. הצורה האידיאלית היא שלמערך זה יהיה שיפוע (ממוצע) של 45°, שיפוע נורמלי למינימום של הקשת האנכית של מעטפת האיום העתידי (ראה הערה 12, שרטוט מס' 1). ברור שדבר זה יאפשר להרים מעט את ראשו של התותחן מעל לקו הגג של התובה, אם יתרון כלשהו יצדיק את הוויתור על בטיחות. דבר זה גם יקל מאוד על הבעיות של עמדת הטען שתוארו לעיל. על ידי הזזת עמדת המפקד קדימה והצידה, עשוי פתרון זה לצמצם את שטח הפגיעה הסביר האפשרי ב-20% או יותר. עמדת המפקד היא שטח תורפה בלתי נמנע, אבל תצורה זו תאפשר עמידה אופטימלית של צידו של התותחן בפני תקיפה אופקית ועלית גם יחד. יש לשאוף לצמצום דומה, לפחות, בשטחי החזית והדפנות, אבל הערכה מדויקת יותר תצריך מחקר תכנוני.

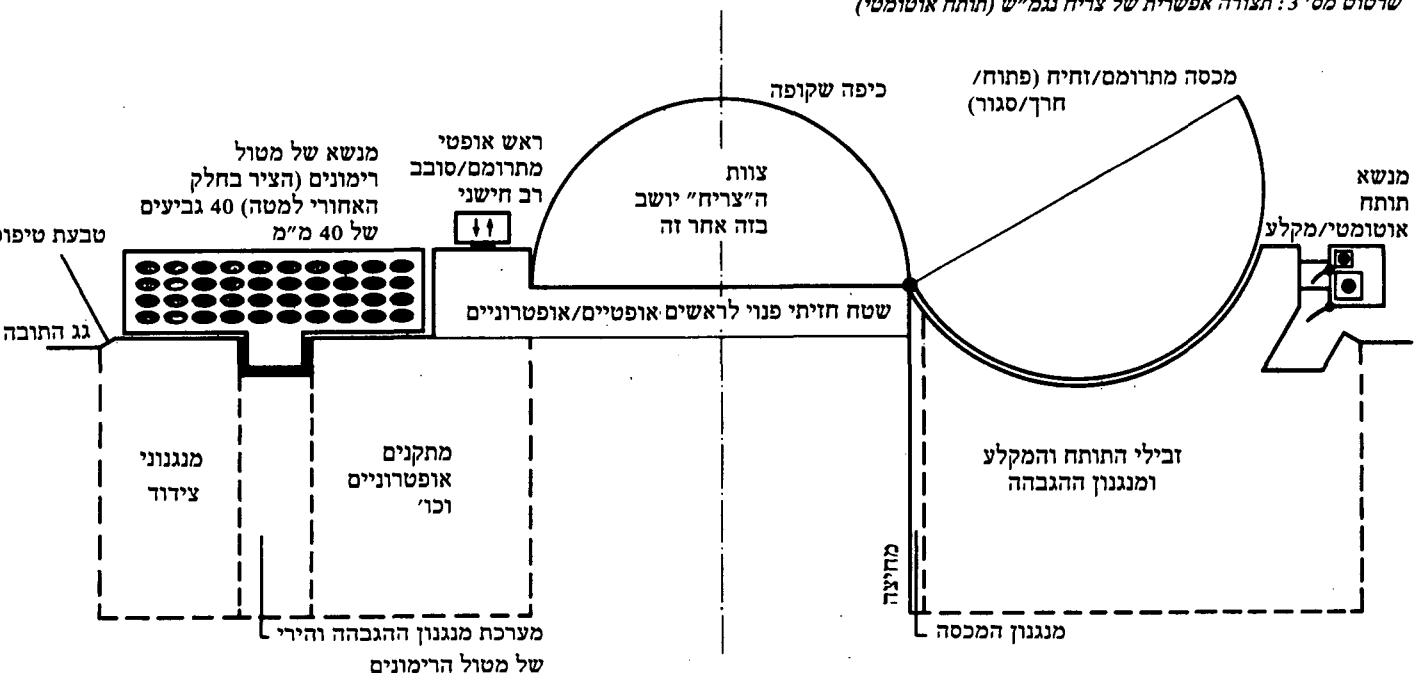
טנק כזה לא יישא, בדרך כלל, צוות ירי, אף

כי יהיה מסוגל לעשות זאת. בדומה ל"מרכבה", החלק האחורי של התא האחורי צריך להיות מותאם להובלת צוות הנדס ו/או מאגר חומרי נפץ, או לאחד משימוש החירום שנדונו לעיל.

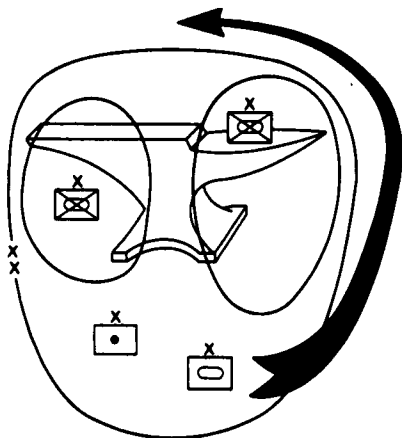
נגמ"ש (התותח). הוא הדין ביחס לחלק הסובב של נגמ"ש (התותח). יש לשאוף שהצוות הלוחם יימצא מתחת לקו הגג של התובה, עם תותח מוזהב מחסנית מבחון אף על ידי כיסוי דמוי תוף, ציוד בקרה שיאפשר קצבי עקיבה אחרי מסוקים בשני המישורים ורצוי — ייצוב, ומערכת בקרת אש כפולה המבוססת, מצד אחד, על מכ"ם רב-תכלית המותקן על הרכב (סריקה, איכון ועיקוב) ומצד שני — על מערכת הדמיה אופטית תרמית. הרכב יישא בדרך כלל צוות ירי בחלק האחורי של התא האחורי שלו.

נגמ"ש (תותח אוטומטי). הרעיונות של בקשר ל"צריח" עבור נגמ"ש של צוות ירי החמוש בתותח אוטומטי כחידוש עיקרי לא השתנו מאלה המוצגים בשרטוט מס' 3. אולם מן הראוי לציין כאן מידה מסוימת של התלכדות בין החידוש של הנגמ"ש לביי החידוש של מסוק "ספינת תותחים" (לסיוע אש), הן מבחינת הביצועים והן מבחינת המאפיינים הפיסיים. זהו — אם נצטט שלא כהלכה את סגן פרג על טנק ה"ס" — "צריח לאיש אחד עם צוות של שניים", כאשר האדם השני הוא מפקד הכיתה, או מפקד המחלקה או מפקד הפלוגה, או מפקד סוללד או קת"ק. הבטן הרגילה של רכב זה משאיר את כל התא האחורי פנוי, להוציא את צוותו

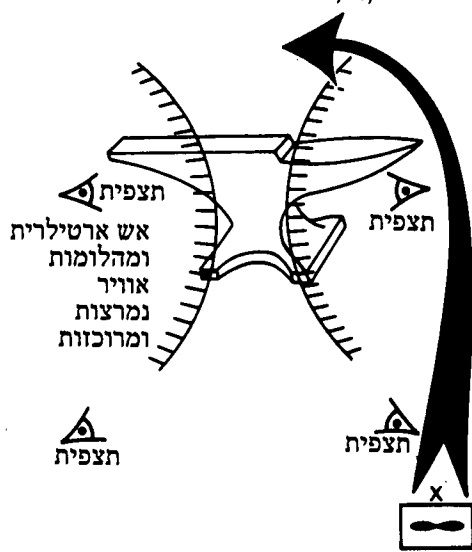
שרטוט מס' 3: תצורה אפשרית של צריח נגמ"ש (תותח אוטומטי)

שרטוט מס' 4א: סדן של כוחות — הגנת פטיש וסדן קונוונציונלית, ע"י דיוויזיה ממוכנת עם חטיבת טנקים

שרטוט מס' 4ב: סדן של אש — שטח הריגה המורחב ע"י כוח מגן, אך אינו תפוס על ידו

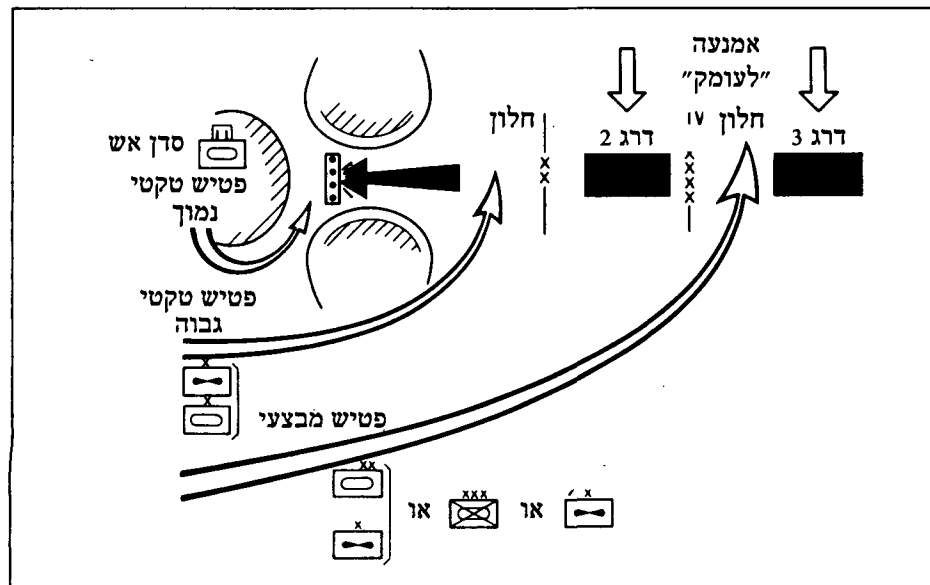
הנוטות למתוח את אורך חיי השירות של הרק"ם שלהן עד לקצה גבול היכולת, מסכימות שסביר כי יהיה מקום לדור נוסף אחד (או חצי דור). עם ה"מרכבה" כדגם ועם הטכנולוגיה הקיימת, או זו שתהיה בעתיד הקרוב, יכולות מדינות אלה להכניס לשימוש מבצעי שלישייה במשקל כבד אשר תשמש בעת ובעונה אחת מכשיר רב עצמה, בר קיימא, להגנה צפופה כל עוד הכלי שורר, וכן אמצעי גמיש, אמין ויעיל למעבר להגנה בצפיפות נמוכה ולהתקפות נגד במסגרת אותה תפיסה.

הערות

- (Editorial): "Der Sowjet-Kampfpanzer T-64 B", Soldat und Technik 11/85, 692-693.
- (Editorial): "Der Kampfpanzer T-80 rückt nach vorn", Europäische Wehrkunde 10/85, 523.
- Simpkin, Richard: Race to the Swift — Thoughts on Twenty-First Century Warfare, London, Brassey's, 1985, and Washington DC.
- Schneider, HPT Wolfgang and Rolf Hilmes: "Turmpanzer Hubstaffette — Scheitelfaffette", Soldat und Technik 7/85, 396-399.
- Röhls, BG Gerd: "Gedanken zum Gefecht der gepanzerten Kampftruppen", Truppenpraxis 11/83, 812-814.
- Simpkin, Richard: "From Array to Disarray? Tactical aspects of active and reactive armours", Military Technology 4/86, 18-28.
- Hilmes, Rolf: Kampfpanzer — die Entwicklungen der Nachkriegszeit, Frankfurt/M, Umschau Verlag ("Soldat u. Technik"), 1983 (English translation by Richard Simpkin, sponsored by GDLS Warren Michigan, to be published shortly by Brassey's Defence Publishers Limited).
- Jackson, TJ: "Precision Guided Munitions for the US Artillery", Military Technology 12/85, 44-54.
- ראה הערה 5 לעיל.
- Romer, Rudolf: "Panzerkanonen und Automatenwaffen", Wehrtechnik 2/85, 62-67.
- Po, Enrico: "A wheeled tank destroyer for the Italian Army", Military Technology 11/85, 30-33.
- (Editorial): "Der sowjetische Schützenpanzer BTR-80", Soldat und Technik 1/86.

המשך בעמ' 48

שרטוט מס' 5: סכימה המדגימה "הגנת סדן ופטיש משולש"

הירי, כך שהרכב יכול לשאת כיתה שלמה למרחקים קצרים, כאשר המצב במקום מצדיק זאת.

ירסאות ודגמים נגזרים

די לשמור על ההוצאות בגבולות סבירים, ויוקט כזה צריך, וחייב, להצטמצם בשלישייה ובסיסית, עם כל השינויים בהתקנות לצרכי נקשרות הדרושים כדי לשלוט בפלוגה מלפנים או לקשר לאחור או עבור המפקד והקת"קים של סוללה הנמצאת בסיוע ישיר. כמו בנוהל הקרב בבריטי, צוות זה ייזום וינהל את כל הסיוע ארטילרי והסיוע האווירי על ידי מטוסים קבועי נף. הצורך האמיתי בכלי רכב ממדרגה ראשונה דומיהם הוא בקרב אלה הנמצאים דרך קבע תחת. הנוהל הידוע של מי שאינם משתמשים שירים "לקפוץ על הרכבת" היקרה הזו כדי האדיר את יוקרתם צריך להיות מדוכא ללא רחם. גם מפקד טקטי בכיר (למשל, מפקד דיביזיה) וצה לפקד מלפנים, עליו לעשות מה שעשה האסו ון מנטופל בקרב טרגול פרומוס* ולשאל טנק זו נגמ"ש ממפקדת הפלוגה המובילה. כפי שהודגש לעיל, הכל מאחורי/מעל מפקדת הפלוגה ויביים להשתמש ברכב ממשפחת 30 הטונות וגלגלית, או כל מה שיהיה מצוי תחת היד בעתיד וקרום.

באותו אופן, אין כל צורך לנהוג על פי הנוהל בבריטי ולהרחיב את השלישייה לשלל גירסאות דגמים נגזרים. התובות של טנקים שהתיישנו (או נמ"שים, אם הם מתאימים) מהוות בדרך כלל סיסם טוב למדי לתפקידים כגון פינוי מוקשים, ועילות הנדסה קרבית בשטח קדמי, גישור (כולל ת ה-AVLB), חילוץ ועבודות חימוש בשטח.

ויכוח

ל פי טבע הדברים עתיד להיות עיכוב, אולי של חציית המאה, בין הכנסתו לשימוש מבצעי של איום העתיד הכולל נגד השריון, שבראשו תקיפה העלית, לנקודת הזמן שבה יהיו הצבאות כונים ומסוגלים לנטוש את השריון הכבד שלהם. תקופה זו, הצבאות אשר ימשיכו לבסס את כוח תמרון העיקרי שלהם על דינזואורים בצורת נגקים, בעלי גגות שטוחים גדולים ורפנות עשויות לוחות, ועל נגמ"שים רב-תכליתיים דקי ועטה, חסרי יכולת יעילה להגנת נקודה נגד וסוקים, יעמידו את עצמם, ועל ידי כך את מטרות מלחמה של ארצם ושל בעלות בריתה, בסכנה יכרת. הם עלולים אפילו לאבד את אמינותם גורם מרתיע קונוונציונלי.

אפילו הארצות, כגון גרמניה המערבית,

ראה: ריצ'ארד סימפקין, חיל רגלים ממוכן, מערכות, 1986, עמ' 144-145. (המערבית).

המציאות והערכת המודיעין

תא"ל (מיל') יואל בן פור

לעומת זאת, ואולי בגלל ההחמצה של העניין היהודי החיוני ביותר במאה הזאת, ראה בן גוריון היטב את ההזדמנות ההיסטורית החד פעמית אשר נוצרה בשנים 1947-1948, והיה אדריכלה של המדינה, והמצביא המנצח במלחמת העצמאות את ההזדמנות הזאת לא החמיץ. אך מיד לאחר שנסתיימה מלחמת העצמאות, בראשית 1949 יכול היה צה"ל לכבוש את כל א"י ולא עשה זאת. לדעתי נמנע בן גוריון מהחלטה זו מכיוון שלי רצה להחמיר את המצב הגאוגרפי מתוך הערכה ואמונה שיוכל לעשות שלום עם עבראללה, מל עבר הירדן. אכן צדק ונחתמה איתו טיוטת הסכם בן גוריון לא העריך, ואולי לא הבין את עוצמת האופוזיציה הפלשתינאית מחוגי המופתי ואחרים אשר שמו לאל את הסכם השלום ע"י כדור אקדן ברה הבית.

ב־1956 שוב טעה בן גוריון כאשר סב שבריטניה וצרפת הן מעצמות שניתן להישע עליהן במבצע "קדש". בריטניה ודאי הייתה מעצמה בעת שכן גוריון היה בגיל המעצב שלו, ב 10 כפלונסק. אך ב־1956 היו גם היא וגם צרפת נמרים של נייר ואולי פחות מזה. על כן מבצע "קדש" לא השיג את מה שיכול היה ומה שציפ ממנו, אם כי כשלעצמו היה מוצדק לאור הפירוק החיוביים שהניב לישראל. (אחת עשרה שנות רגיעה, וביטחון עצמי לקראת מלחמת ששת הימים).

ב־1967 שוב לא תפס בן גוריון את המציאות. הוא התרה ביצחק רבין, הרמטכ"ל, לבל ייצב למלחמה. משבא הניצחון אמר לפחות בן גוריון אמירה חכמה: שבעבור שלום אמיתי היה מחזיק את כל השטחים שנכבשו (כולל רמת הגולן) להוציא ירושלים. אמירה זו הייתה חשובה באותה עת כי ממשלת ישראל המורכבת מיהודים חכמים "החליטה שלא להחליט". תמוה ומדאיג ביחס לגניוס היהודי. זה תמיד התלבט, הכריע והחליט בן גוריון לא היה היחיד בהחמצת המציאות וכתוצאה מכך בהגעה להערכות מוטעות. גם משנה סנה מרבי המחשבה והמעשה בציונות, גם הוא לא

אם כך הדבר, איך נתיימר להבין את אשר טרם התרחש? ולגבי ה"הווה"? האם אותו מיטיבים אנו לראות? האירועים המתרחשים לרגל עינינו ומסביבנו הם פרי תהליכים ותאונות גורל. והרי תולדות האנושות הם תולדה של תהליכים שמחוללות עובדות יסוד. יש ותהליך אבולוציוני הדרגתי מקבל תאוצה ע"י אירועים מזרזים, מהפכים ומהפכות, לרוב בלתי חזויים. אם נדע ונבין היטב את העובדות מחוללות התהליך, נצליח לעתים גם לתפוס את ההווה, את המציאות. הבנת המציאות המתרחשת על כל גווניה תסייע לנו לתאר את פני כיווני העתיד ואת המגמות הצפויות.

אך דא עקא, שהניסיון ההיסטורי מלמד כי בני תמותה אינם מבינים את המציאות בעוד מועד, להוציא אולי יחידי סגולה כמו צ'רצ'יל ודוד בן גוריון. (זה האחרון כשל לא מעט בעניין חיוני זה). בן גוריון שהוא ללא ספק גדול היהודים במאה הזאת — אם נשפוט לפי תוצאות חזונו, הכרעותיו ומעשיו — לא הבין בשנים 1941-1944 את המתרחש והצפוי ליהודי ארופה. זאת אנו למדים לא רק מתוך מיעוט מעשיו בתחום זה, אלא גם מתוך הערכה: כאשר מינה בסוכנות היהודית את ועד ההצלה לא הוא עמד בראשו בעצמו, אלא העמיד את יצחק גרינבוים ואיתו אנשים מהשורה השנייה של המנהיגות. לא היו בוועד זה לא שרת ולא קפלן, לא גולומב, ולא אביגור, לא שפרינצק, ולא ברל כצנלסון.

יש אומרים שלא ניתן היה לעשות הרבה כי הבריטים הכשילו כל מאמץ הצלה. ספק אם הדבר נכון.

השנים 1941-1944 הן החמצה אחת גדולה. בן גוריון הקדיש את כל זמנו ומרצו לתכנית-בלטימור חסרת התכלית בימים ההם, להקמת מדינה, ולמאבקים למניעת הפילוג במפא"י — אשר התרחש בסופו של דבר.

בתום המלחמה ראה כנראה בן גוריון את גורל ההחמצה. הנה המדינה עומדת לקום, אך אין לה דיוויזיות של יהודים אשר יעלו אליה.

כידוע מוטל על המודיעין התפקיד הבלתי אפשרי וכפוי הטובה לצפות אל ערפילי העתיד, לחזות את ההתפתחויות הצפויות בו ולהזין את הקברניטים בתחזיות-הערכות. העתיד הוא כולו בתחום הנעלם.

כיצד נחזה עתידות? על אשר אירע בעבר יודעים אנו הכל או כמעט הכל. אך לא הכל אנו מבינים על אשר יתרחש בעתיד. איננו יודעים ומובן שגם לא מבינים.

ראה נכוחה. סנה העריך שאירופה ואיתה המזה"ת פלו כפרי בשל לידי הסובייטים בראשית שנות ה-50. מתוך מניעים שונים, חלקם ברורים חלקם עלמים, המיר את השקפתו הפוליטית, פרש מהציונות והגיע לאן שהגיע.

תנועה מפוארת ציונית. השומר הצעיר, שרבו לה במעשי התיישבות והגנה הלכה באפלה במשך יור. סוטה והולכת בכל הנוגע לרוסיה הסובייטית, זאנטישמיות שבה הקומוניזם והשאלה הערבית. התנגדה להחלטת החלוקה והגתה את רעיון הנפל של המדינה דו-לאומית. כל זאת משום שמנהיגיה קהל חסידיהם השכויים בדוגמה של הקולקטיביות הרעיונית לא ראו פני מציאות נכוחה.

המציאות היא מושג ערטילאי מטפיזי. היא אלוהית ואולי מצויה בשמים לצד האמת הצרופה. בעולם הזה למטה מספר המציאויות כמספר דרי זבל. איש איש והמציאות שלו. צבעיה וגווניה מושפעים מההווה האינדיבידואלית הסובייקטיבית. איש צעיר בריא עשיר ואופטימי רואה אחרת מציאות זהה מאשר זקן, חולה, עני ופסימי. גם אין בנראה "עובדות". אלא פירושו הסובייקטיביים למה שאנו מכנים עובדות. לדימויים כוח רב מן העובדות. את מה שרואים הבריות כעובדות משפיע עליהן יותר מעובדות צרופות. לכך יוגמאות הסטוריות. כאשר הגרמנים אחרי מלחמת העולם הראשונה ראו את חוזה ורסאי בעושה, מקפה ובלתי מוצדק, אין זה חשוב אם צובדה מקובלת היא. הם הגרמנים הנועז ע"י

פירוש עובדות ורסאי וחוללו את התנועה הנקמנית של גרמניה הנאצית. אין גם מציאות כי אין זמן הווה. זאת בתפיסת הפילוסופיה היוונית. גם בדקדוק הערבי, בהשפעת היוונים, אין זמן הווה. ההווה כהרף עין כמו קווי פרשת המים. טיפת גשם אשר תיפול עליו חצייה ירד לירדן וחצייה השני לים התיכון. על הקו לא ייוותר דבר. כלומר, לפני שאנו מתיימרים להבין את העתיד, אשר טרם התרחש, הבה ננסה להתבונן טוב יותר בהווה, אם יש כזה, ונתמודד איתו.

לכאורה, אם כל כך רע, מה סיכוינו לראות עתיד. נחמה פורתא. הוכח בהיסטוריה שכל אימת שהמנהיגים המרכזיים של ממסד לא מצליחים לתפוס את פני המציאות כהוויתה יש אחרים אשר כן מצליחים. מי הם אותם "אחרים". הם האופוזיציה, ההיפכא מסתברא, הקטנים ואולי המתוסכלים. הם גם במדרג הנמוך של הממסד או בכלל מחוצה לו.

במלחמת העולם השנייה, כאשר הסוכנות היהודית שבירושלים עסקה בדברי הבל, בדיונים ממושכים על תוספת יוקר לפקידה — ישבו מספר בחורים צעירים שליחי ההגנה וועד ההצלה בקושטא ושיגרו אגרות מזעיקות ובקשות למעט כסף, כדי להציל יהודים. אחדים מהם היו פרופסור וניה הדרי, מנחם באדר ואחרים. אך קולם כקול קורא במדבר. איש לא שעה לזעקתם.

בערב מלחמת יום הכיפורים היה סגן סימן טוב כפיקוד דרום, ועוד כמה קצינים בדרגות בינוניות ואחד בכיר, אשר חזרו וטענו כי מלחמה בשער.

איש לא שעה לדבריהם.

ייתכן וכאן הפתח להיחלצות ממלכודת העיוורון אשר בראיית המציאות. אם נשכיל לקיים חברה פתוחה, סובלנית, חכמה בלתי יהירה, נקשיב לקולות הזוטרים החורגים. אז אולי ידרבנו אותנו דבריהם למחשבה שנייה, גם אם אנו "גדולים". כאשר יגידו הללו, הנערים, כי המלך הוא ערום נסתכל על בגדינו שמא נמצא אותם צודקים. זוהי הדרך העיקרית.

יש אולי עוד דרכים. צריך שההקשבה לקולות

החריגים תכה על מודעותנו, כאשר נזכור את קוצר ידינו בראיית המציאות נכוחה. נהיה זהירים, שקולים הססנים ואף איטיים. נעצור ונאמר לעצמנו: שמא אנו המנוסים טועים ויש אפשרות אחרת. ובלבד שלא נשקע בקיבעון דוגמתי. כל אימת שנקבע דעתנו בסוגיה מרכזית צריך שיעמוד נגד עינינו הניסיון ההיסטורי של אפשרות ההחמצה, הטעות — הפח היקוש — אשר אל תוכו נפלו רבים וטובים מאיתנו בעבר. ננכור היטב בעובדות, נהפוך בהן ונהפוך בהן, נעמיק חקור, נסתכל סביב, נאזין לכולם ואז אולי תצלח דרכינו בערפילי העתיד.

בסוף 1952 נמצא סנה שוב על פרשת דרכים. הוא בחר בנתיב שהוליכו אותו לנטישת הציונות ולהצטרפות למ"י. לידריו אמר: "שתי רכבות ענק נעות במהירות עצומה, זו לקראת זו, הרכבת הסוציאליסטית מול הרכבת האימפריאליסטית. ההתנגשות היא בלתי נמנעת ותוצאותיה גוררות מראש: הרכבת האימפריאליסטית תתרוסק כליל. הקרן של התנועה הציונית קשור בטבורו לרכבת זאת. מי שרוצה להבטיח לעם היהודי את מקומו בעולם שייכון לאחר ההתנגשות הנוראה הצפויה, חייב לעבור לרכבת השנייה". מה התגשם מהערכה-חיווי-נבואה זאת? — מאומה. מי שהכיר את סנה, ומי שקרא כמה עשרות מטרים של הערכות אמין לא ימצא הבל ביניהן. פרט לסגנון הדימויים, המהות זהה. אולי האחרונות פחות נחרצות. התוצאה זהה. הציטוט לעיל מהספר "משה סנה: אחרית כראשית" הוצת הקיבוץ המאוחד, תשמ"ב, עמ' 286.

להערכת עשור הנפט הערבי

מיכאל יזהרי

תהיה לה השפעה על היחסים הבינעריביים ועל הערכויות וקואליציות משתנות בין מדינות האזור ויחסיהן לישראל.

עשור הנפט הערבי נתן בידי מדינות מפיקות הנפט כוח עצום בתחום הפיננסי והמדיני. אם הן היו מתאחדות ומפנות את כל מרצן לפיתוח שיטת של תשתית אנושית-כלכלית-טכנולוגית יכלו להפוך למוקד כוח ראשון במעלה, אך במקום זה התרכזו המדינות הערביות בצבירת נשק ובהשקעות חוץ, בעיקר בהפקדות בכנקים ("הפטרו-דולרים") ורכישות זהב ונכסי דלא ניידים. בתום עשור זה הפער בין העולם הערבי והעולם התעשייתי המפותח (ארה"ב, מדינות השוק האירופי המשותף ויפאן) הלך וגדל בתנאים גרועים יותר למדינות הערביות.

חלק גדול מהעושר הפיננסי האגדתי שנפלט בידי מפיקות הנפט הופנה בעשור הערבי לכיוונים לא יצרניים כלהלן:

• קניית נשק והשקעות בתעשיות מלחמה. כאן יש לזכור שהמזרח התיכון הוא מבין האזורים היחידים בעולם שעדיין יש בו מלחמות ושלמדינותיו שאיפה כמעט בלתי מרוסנת לקניית נשק. מצב זה כשיש עמו אפשרויות כספיות גדולות, כמו במדינות הערביות מפיקות הנפט, הוא צירוף נדיר ומסוכן. לא רק הסכסוך הישראלי-ערבי מזין את הביקוש לנשק. קיימים סכסוכים מקומיים ואזוריים רבים אחרים, בייחוד בין מדינות המפרץ הפרסי לבין עצמן (מלחמת עיראק-איראן), מרידות פנימיות (כגון, הכורדים בעיראק), מלחמות אזרחים (כגון, בלבנון) ובעיות ביטחון פנים בהגנה על הממסד כמעט בכל מדינות המזרח התיכון. להוציא את מעצמות העל, אזור זה הוא לפיכך קניין הנשק הגדול ביותר כיום בעולם.

אך עם זה חובה לציין שאין תהליך זה חזר צדדי. כשם שארצות המזרח התיכון מעוניינות לקנות נשק כן מעוניינות המדינות המתועשות למכור. בעשור הנפט הלכה והתעצמה המגמה הברורה של התחרות פרועה ביותר בין ספקי הנשק על השווקים הערביים, תחרות שבה המגיע

אנו נכנסים עתה לתקופה של ירידה יחסית במשקלן של המדינות הערביות מפיקות הנפט הן מבחינה כלכלית-פיננסית והן מבחינה מדינית-אסטרטגית. כוחן של אלה עלה בצורה משמעותית בעשור הנפט, והן ביקשו לנצל את מעמדן החדש הן להקמת כוח ערבי בזירה הבינלאומית והן ללחץ על ישראל כדי להכריעה לקבל את תנאיהן¹. ניתן לאמר שהן נכשלו בשני הדברים גם יחד. העולם הערבי לא נמצא כיום כמעמד חזק יותר מאשר עם פתיחת עשור הנפט וישראל לא הוכרעה. העולם הערבי מפורד ומפולג כיום יותר מאשר אי פעם, מלחמות מכלות בקצותיו (מלחמת עיראק-איראן; מלחמת האזרחים בלבנון) ובקיעים נבעו בו ביחס לישראל (השלום המצרי הנפרד עם ישראל; ביקור ראש ממשלת ישראל במרוקו וכו'). גם מבחינת משקלן בזירה הבינלאומית והתחרות המעצמות עליהן חל פחות כמעמדן של מדינות ערב. הקשרים האסטרטגיים בין ארה"ב ובין ישראל הולכים ומתעצמים והפחד מפני כוחן של המדינות הערביות הולך ונמוג. מבחינה זאת, למשל, הפעולה הצבאית הישירה שנקטה בה ארה"ב נגד לוב (1986), אי אפשר היה להעלות אותה על הדעת בשיא הכוח הערבי בעשור הנפט. גם ברית המועצות מחפשת נתיבות לחידוש היחסים עם ישראל.

חוץ מהצדדים האסטרטגיים-מדיניים, להתמוטטות מחירי הנפט יש גם השפעה רבה על התפתחויות החברתיות-הכלכליות במדינות האזור וביחסים ביניהן. כפי שהפיתוח המואץ ותהליכי המודרניזציה הביאו לאי-שקט חברתי והתפרצויות של כוחות חדשים ותגובות נגד של כוחות שמרניים ודתיים קיצוניים, כך גם האטת הפיתוח כיום מביאה לתוצאות דומות, אם כי באופן הפוך. התסיסה החברתית כיום נגרמת כתוצאה ממיתון כלכלי, אבטלה הולכת וגוברת, דילול הרזרבות והתפרצותם של הכוחות החדשים הלוחצים להמשך תהליך המודרניזציה שנעצר. עם הזמן גם ההפחתה במענקים שנותנות מדינות הנפט הערביות העשירות למדינות הערביות העניות

לצניחה הגדולה במחירי הנפט בשווקים העולמיים משיא של 40 דולר לחבית למחיר של כ-18 דולר, נודעות השפעות ניכרות על הכלכלה המערבית, על מערכת הפיננסית העולמית, על מדינות מפיקות הנפט ועל מעמדה של ישראל בזירה הבינלאומית. הצניחה היא אף הרבה יותר משמעותית, אם מחשבים את המחירים הנ"ל במונחים הריאליים של הדולר. אם כי אין להניח שהמחירים יישארו ברמה זו וצפויות תנודות כלפי מעלה וכלפי מטה (ויותר כלפי מעלה מאשר כלפי מטה) אפשר כבר לאמר שעם ירידה דרמטית זו במחירים והסדקים שנבקעו בארגון אופ"ק תם עשור הנפט הערבי שנפתח אחר מלחמת יום הכיפורים. מטרת מאמר זה היא הערכת עשור זה באיזור ובעולם.

* מרצה בכיר בחוג למדע המדינה באוניברסיטת חיפה.

הכלכלי-הפיננסי התבלט יותר ויותר לצידו של המניע הקודם המדיני-האסטרטגי. בארה"ב מכירות הנשק אינן אמנם גורם מכריע בהיקף פעילותו של המשק האמריקני, אך גם כאן, מול עוצמתן של הרזרבות הכספיות של מדינות הנפט, התבלט יותר ויותר השיקול הכלכלי, וזאת כדי לייצב את מאזן התשלומים האמריקני². עם זאת חשוב לציין שהשיקול הכלכלי לא הפך לגורם הקובע הבלעדי לגבי מכירות הנשק בהתחשב בעוצמתו של המשק האמריקני.

בעשור הנפט הערבי שמשו שוקי המזרח התיכון הרעבים לנשק, תמריץ לתעשיית הנשק העולמית, בשעתה הקשה ביותר. המעצמות הגדולות התקשו יותר ויותר להשקיע סכומי עתק במירוץ לפיתוח מערכות נשק מתוחכמות – המתיישנות ממילא תוך תקופה קצרה – וכך שימש השוק המזרח-תיכוני עוגן הצלה לתעשיות הנשק. מדינות הנפט שימשו תמריץ לא רק בשל כוח הקניין שלהן, אלא גם בשל מגמתן להשקיע בתעשיות הנשק, הן כדי לאפשר את קיומן הכלכלי הן כדי להקים חברות-בת כמדינות הנפט עצמן.

• תמיכה, שוחד והשקעות במדינות הערביות העניות ובארגונים פלשתינאים. תמיכה זו ניתנת גם למדינות פרו-סובייטיות (סוריה) וגם למדינות פרו-מערביות (ירדן); לראשונות ולארגונים הפלשתינאים – כדי למתן את עמדתן ואת ביקורתן; ולאחרונות (בייחוד לירדן) – כדי לשמור על מאזן-כוחות בעולם הערבי. תמיכה זו נשאה דיווידנדים נכבדים למדינות הנפט השמרניות. ההתקפות הארסיות על מנהיגיהן והחתרנות כנגד משטריהן מתקופת המנהיגות הכריזמטית של נאצר בשנות החמישים, התחלפו בידידות ובתיאום עמדות. שינוי זה תרם להתייצבות שלטוןן של מדינות הנפט שבחצי-האי ערב ושכמפרץ הפרסי והיה אחד הגורמים בשמירת עצמאותה של ירדן. גם לוב נקטה מדיניות של תמיכה, שוחד והשקעות אך בכיוון הפוך – כדי לתמוך בגורמים היותר מהפכניים בעולם הערבי וכדי לכבוש לעצמה את כתר המנהיגות בעולם הערבי.

אך כאן יש לזכור, שהרזרבות הכספיות של לוב לא השתוו לאלה של מדינות חצי-האי ערב והמפרץ הפרסי.

• תמיכה, שוחד והשקעות במדינות שאינן ערביות ובארגונים מהפכניים שאינם ערביים, כדי להטותם לתמיכה בצד הערבי בסכסוך הישראלי-ערבי וכדי להביאם להתנכרות לישראל. בעניין זה הייתה פעילה לוב, בייחוד במדינות אפריקה ובארגונים מהפכניים ברחבי תבל; ואילו מדינות חצי-האי ערב והמפרץ הפרסי — בארצות שונות באסיה, באפריקה, באירופה ובדרום אמריקה. ניתוק הקשרים הדיפלומטיים של כמעט כל מדינות אפריקה עם ישראל במהלך מלחמת יום הכיפורים היה עדות דראמטית למגמה זו.

• השקעות במדינות המתועשות. מגמה זו התחילה להתגבש כבר בראשית 1974. הקשיים העיקריים בתחום זה מקורם היה בהבדלים בין אופיים השמרני של שליטי מדינות הנפט שבחצי-האי ערב ובמפרץ הפרסי ובין המבנה הדינמי של משק המדינות המתועשות. בדרך כלל, מעדיפים המנהיגים של מדינות הנפט השקעות כפיננסים, בנכסי דלא ניידים ובזהב, ואינם ששים להשקעות בתחומי התעשייה, ובייחוד לא בתעשיות עתירות טכנולוגיות חדשניות ומתוחכמות, שדווקא הן משמשות מניע עיקרי לפעילות כלכלית נמרצת וזקוקות להשקעות ולהון חוזר.

• פיתוח רשת של בנקים ערביים בינלאומיים. סכומים ניכרים הופנו בפעם הראשונה לפיתוח רשת ענפה של בנקים ערביים בינלאומיים במרכזים הפיננסיים העיקריים של העולם ולהכשרת כוח אדם מקצועי בענף זה. בתחום זה היו פעילות בייחוד כוויית וערב הסעודית. כוויית הגדילה לעשות גם בהקמה חברות להשקעה בעלות הון נרחב שהיום מניבות הכנסות נאות.

• פקדונות בארה"ב ובאירופה. רובן המכריע של הרזרבות הכספיות של מדינות הנפט הערביות לא הופנה לתחומים הדברים בחמשת הסעיפים שנדונה לעיל. אלא הושקע בפקדונות בבנקים באירופה ובארה"ב וכן בקניית יורר-דולר ויורר-בונדס. מקורו של שוק היורר-דולר במאזן התשלומים השלילי של ארה"ב בשנות השישים, שבעקבותיו נמצאו מדינות, חברות ויחידים מחוץ לארה"ב בעלי פקדונות בבנקים אמריקניים. פקדונות אלה כדולרים החלו נסחרים בשם "יורר-דולר". בשנות השבעים ובראשית שנות השמונים מדינות הנפט השקיעו סכומים נכבדים ביותר במסלול זה.

במאזן הכולל של עשור הנפט אפשר לאמר שהוא לא קידם את מדינות ערב בצורה משמעותית ולא תרם תרומה מכרעת להתפתחותן. הדברים בני הקיימא היחידים שהושגו בעשור זה, ובהחלט לא כולם לטובת מדינות מפיקות הנפט, הם:

• פיתוח מסוים במדינות חצי-האי ערב והמפרץ הפרסי בתחומי החינוך, הבריאות והשירותים הציבוריים. כן הונחו יסודות לפיתוח תשתית של מערכות קשר, טלפונים, כבישים, שדות תעופה, נמלים וכו'. פיתוח זה, אם כי בכמה אספקטים שלו היה ראוותני ביותר ובזבזני ביותר, לא שינה את נתוני המדינות הללו מיסודן. גם ההשקעות בפיתוח תעשיות מקומיות, במיוחד בתעשיות הפטרוכימיות, לא פתחו בסיס תעשייתי רחב. עם ההקצבות ההולכות ופוחתות לפיתוח ולתיעוש, עקב הצטמצמות הכנסות הנפט, ייתכן שאף מה שהושג בתחום זה יירד בעתיד לטמיון מחוסר תקצוב ומחוסר הכשרה מספקת של כוח אדם מקצועי לתחזוק את המערכות שכבר נבנו. אמנם ישנם הישגים מסוימים, אך אי אפשר לאמר שהוקמה תשתית כלכלית-טכנולוגית מרשימה שתוכל לשאת את עצמה בעתיד.

• פיתוח מערכת בנקאות ערבית בינלאומית. בתחום זה הושגו הישגים חשובים. מדינות חצי-האי ערב והמפרץ הפרסי, בייחוד כוויית וסעודיה, הקימו מערכת מסונפת של בנקים ערביים וחברות השקעה במרכזים הפיננסיים של העולם וקבעו בפעם הראשונה את הבנקאות הערבית הבינלאומית במפה העולמית.

• פיתוח תחליפי נפט. בתחום זה נערכו מחקרים רבים בארה"ב, באירופה, ביפן ובישראל למציאת תחליפי נפט חדשים והרחבת תחליפים קיימים, ובכלל זה הרחבה בפיתוח האנרגיה הגרעינית לצרכי שלום. גם בתחום המחקר וגם בתחום היישום המעשי היו הצלחות רבות ומתמשכות ועוד היד נטויה.

• גילוי מקורות נפט חדשים. בתחום זה נעשה מאמץ נרחב ביבשת אמריקה, באסיה, באפריקה ובאירופה במגמה לגלות מקורות נפט חדשים ולהרחיב את קיימים. ואכן בעשור הנפט הערבי התגלו והורחבו שדות נפט חדשים באלסקה, בים הצפוני, במקסיקו ואף בארה"ב גופא. מאמץ רב הושקע גם במציאת מקורות נפט חדשים בסין ובברית המועצות. אם כי בברית המועצות יש מעטה של סודיות בכל מה שקשור לתעשיית הנפט שם וכל הנתונים חסויים, יש להניח שגם שם היו הצלחות.

• חיסכון באנרגיה. במערב, ביפן ובישראל התפתחו מגמות חדשות בתעשייה ובצריכה לחיסכון באנרגיה. כך תוכננו וייצרו (בייחוד באירופה) מכונות קטנות יותר הצורכות פחות דלק. כמו כן כבר בשלב התיכנון בבנייה ובתעשייה נלקחו בחשבון גם האספקטים של הצריכה באנרגיה. תוך כדי כך הושגו הישגים חשובים בתחום זה וכיום יש מודעות יותר גדולה לאלמנט החיסכון באנרגיה.

• רווח עצום שהשיגו חברות הנפט הרבי-לאומיות. עליית מחירי הנפט בעשור הנפט נשאה

דיוויזנים נכבדים לחברות הנפט הרבי-לאומיות הגדולות (שברובן הן אמריקניות) בתחום הבאים א. עליית מחירים תלולה ומחסור מלאכות במקום ירדת מחירים עקב היצע מוגבר. ירידת שהייתה צפויה עם סיום מלחמת ויאטנאם וההאטה בצריכת אנרגיה למטרות צבאיות בדרום-מזרח אסיה.

ב. הנחות ניכרות במסע על חיפושי נפט והפקתו הן לגבי חיפושים בארה"ב הן מחוצה לה. לאמית של דבר סובסד משלם-המסים האמריקני במידה גדולה, את חיפוש הנפט של החברות האמריקניות בחו"ל. הנחות אלה (בצורת החזר-מס), בנוסף לעליית מחירי הנפט, הביאו לקפיצה ניכרת ודרמטית של חברות הנפט שהגיעו לשיאים חסרי תקדים.

ג. ביטול ההגבלות על ייבוא נפט מחוץ לארה"ב. ב-1959 חוקקו השלטונות האמריקניים שורה של חוקים ותקנות. המגבילים יבוא של נפט לארה"ב, וזאת כדי לעודד את פיתוח המקורות הפנימיים ולמנוע את הצפת השוק האמריקני בנפט-מיובא, דבר שיביא לתלות מסוכנת במקורות חוץ. ההגבלות הללו (בלשון החוק "מכסות") היו מאזלצנים בעיני חברות הנפט האמריקניות, שהעדיפו לייבא נפט מאזור המפרץ הפרסי, הזול בהרבה מהנפט המופק בארה"ב, במקום להתמסר לפיתוח המקורות הפנימיים. והנה בעשור הנפט הערבי השיגו החברות ככמה-קסם את ביטול ההגבלות תוך שתלו בהן את האשמה כאילו הן הן שהיו אחראים הגורמים המרכזיים למחסור הנפט בארה"ב.

ד. חיסכון בהוצאות עומדות ובמתקניי לאגירה. אגירה גדולה של נפט עלולה הייתה להפחית את לחץ המדינות המפיקות, אך היא כרוכה בהוצאות עומדות גדולות עבור הנפט שאינו בשימוש, וכן בהוצאות על מתקני האגירה ועל סדרי הבטיחות. במקום לנהוג בהתאם למדיניות אגירה מחושבת, אשר הייתה מונעת את "משבר האנרגיה" מלכתחילה, נקטו חברות הנפט במדיניות הפוכה, שכאמור, היא גם חסכונית עבורן וגם מביאה לעליית מחירים. כמובן שעם התפתחות "משבר האנרגיה" אי-אפשר היה עוד ללחוץ על החברות להנהגה מדיניות אגירה.

ה. חיסול מתחרים. תוך כדי "משבר האנרגיה" נלחצו חברות הנפט הקטנות, שלא יכלו לעמוד בהתחרות עם החברות הגדולות. החברות הקטנות, שהיו מספקות לצרכנים דלק במחירי מעט יותר זולים כדי לזכות בנתח מהשוק, התקשו יותר ויותר לעמוד בהתחרות בתנאי מחסור השאיפה משכבר הימים של "הגדולות" לבלע הלכה והתגשמה.

ו. התגברות על בעיות אקולוגיות קשות — בצורה הקלה ביותר, המהירה ביותר והזולה ביותר. מאז סוף שנות השישים עוררה בארצות המתועשות רגישות למפגעים אקולוגיים ולסכנו

הצפויות לבריאות האדם בחברה הסופר-טכנולוגית. זיהום האוויר ומפגעים אקולוגיים אחרים מהווים כבר היום בכמה מערי המערב (בייחוד בארה"ב) סכנה ממשית לחיי האדם ולהתפתחותו, והמצב הולך ומחמיר.

מבין המפגעים האקולוגיים העיקריים בתחום הפקת האנרגיה התבלט זיהום חמור של החוף המערבי של ארצות הברית בייחוד חוף קליפורניה. הפקת נפט תתימי המצוי בקרבת החוף (נפט "מדף הים" OUTER CONTINENTAL SELE) נתקלה בתקלות טכניות קשות, שגרמו לזיהום ועקב כך למטרדים חמורים.

נפט "מדף הים" של קליפורניה של מפרץ טקסס ושל החוף המזרחי עשיר בתכולתו ולפי הערכות של מומחים עתודותיו גדולות. מאידך גיסא, דרכי הפקתו מסובכים ומורכבים מבחינה טכנולוגית ובשעת הפקתו נגרמות תקלות שקשה מאוד להשתלט עליהן. המחקר בתחום הפקת נפט "מדף הים" עדיין באמצע הדרך. תיקון או מניעת חלק מהתקלות דורש מחקר ממושך והשקעת כסף רב במתקנים (בייחוד כמתקני בטיחות) — שחברות הנפט אינן שש להשקיע בהם. תוך כדי כך התפתח מאבק חריף בין אזרחים וגופים ציבוריים בקליפורניה, שמחו על הסכנות הטמונות בהפקה פראית של נפט "מדף הים", ובין חברות הנפט — מאבק שטרם הוכרע סופית ואשר מעורבים בו בתי הנבחרים המקומיים והפדרליים.

ויכוח ציבורי סוער אחר התנהל בשאלת מיקומם של כורים אטומיים, סכרים של תחנות-כוח, נמליים עמוקים לעגינת מכליות, בתי זיקוק ותוואים של צינורות נפט. הצעות החברות המקימות ומפעילות מתקנים אלה לגבי המיקום, היו מבוססות על שיקולים מסחריים ורווחיים ולא על שיקולים אקולוגיים. התנגדותם של אזרחים וגופים ציבוריים. שתבעו להתחשב בהיבטים האקולוגיים כמרכיב כשאלת המיקום, עיכבה את תהליך אישורן של התכניות. כך, למשל, עוררה ביקורת חריפה בציבור התוכנית להנחת צינור הנפט הגדול מאלסקה, ואכן, אישורה בקונגרס הושהה. התנגשויות עזות היו גם בשאלות מתקני בטיחות לכורים אטומיים.

והנה, על רקע חזון האימים של "משבר האנרגיה", הונמק והושק הזעם הציבורי, ובתי הנבחרים המקומיים והפדרליים מיהרו לאשר תכניות שונות (ברובן של חברות הנפט או קשורות בהן) לגבי ניצול נפט "מדף הים" והפקתו, הנחת צינור הנפט הגדול מאלסקה והקמתם של בתי-זיקוק וכורים אטומיים רבים ברחבי ארה"ב. השיקול האקולוגי וטובתם ורווחתם של אזרחים נדחו לקרן זווית. ספק רב אם כל התוכניות האלה היו מגיעות לאישורו הסופי בצורתן הנוכחית לולא ההיסטריה של "משבר האנרגיה". תוך כדי כך יצאו חברות הנפט נשכרות וידן על העליונה.

כך, בסיכום כללי, ניתן לאמר שהמאזן של העשור הערכי הוא בפיתוח מסוים במדינות חצי-האי ערב והמפרץ הפרסי וכן בפיתוח מערכת בנקים ערביים במרכזים הפיננסיים העולמיים שהציבה הבנקאות הערבית על המפה הבינלאומית. בעולם, עשור זה נתן דחיפה עצומה לפיתוח תחיליפי נפט, לגילוי מקורות נפט חדשים ולחיסכון באנרגיה. מלבד מדינות מפקות הנפט גם חברות הנפט הרב-לאומיות הגדולות שברובן אמריקניות זכו לנתח חשוב ביותר מהרווחים האגדתיים.

ישראל שניכנסה לעשור זה אחר מלחמת יום הכיפורים בתנאים אובייקטיביים קשים ביותר יוצאת ממנו כמצב יחסי לא גרוע ביותר, והתחזיות האפוקליפטיות על פגיעה קשה בה לא התממשו. יתכן שסיום עשור זה של הכוח הערבי מקנה לישראל אפשרויות תמרון הרבה יותר נרחבות מבעבר ועם יכולת גדולה יותר של נטילת סיכונים כתהליך השלום. מול המגבלות של כוחן ייתכן גם שמתפתחות במדינות הערביות גישות יותר ריאליסטיות כלפי ישראל. מבחינה זאת הזמנת ראש ממשלת ישראל לביקור במרוקו, ההסכם על בוררות טאבה, התחזקות ירדן בשטחים והחלטות אש"ף הם עדות לבאות.

הערות

1. ראה את ההצהרה הפומבית שהתפרסה בעיתונות האמריקנית ב-20.11.1973 ("Oil Shortages and Middle East Politics") של תשעה מבכירי הכלכלנים בארה"ב שארבעה מהם חתני פרס נובל לכלכלה: כן ראה, Fuad Itayin, "Arab Oil — The Political Dimension", *Journal of Palestine Studies*, vol. 3, no 2. (1974), PP. 84-97. המחקר היה העורך והמורל של *The Middle East Economic Survey* שהתפרסם בבירור.
2. השווה לסיכומים על מאזן התשלומים האמריקני בטבלאות מספר 19-12 בדו"ח הכלכלי של נשיא ארה"ב:
3. International Economic Report of the President Transmitted to the Congress, February 1974 (Washington D.C., g.p.o 1974).
4. Sidney Fish, "Arab Investments of Oil Revenues Now Appearing in Several U.S. States", *Journal of Commerce*, June 1974; Robert Mabro and Elizabeth Monroe "Arab Wealth From Oil: Problems of its Investment", *International Affairs*, vol. 50 (1974), PP. 15-27.
5. CP. Robert W. Campbell, "Some Issues in Soviet Energy Policy", 4 for the Seventies", *Middle East Information Series*, 26-27 (1974) pp. 92-100;
6. Arnold L. Rorelick, "The Soviet Union, The Middle East and The Evolving World Energy Situation", Prepared for a Conference on Choices for Europe and America: the Middle East and the Energy Situation 1973-1985, Rand Corporation PP. 1, 7-8.
7. על כך ראה במאמרו של Franklin R. Silbey "The Energy 'Crisis': How It All Began", *Middle East Information Series*, 26-27 (1974) pp. 31-36. שכיין בנא"ט וכעוד לחברי קונגרס שונים מביא שורה של דוגמאות של פסיקות מינהליות של מחלקת מס הכנסה שהיו לטובת חברות הנפט. יש לזכור שכל הדוגמאות שהיו מביא הן בנוסף להנחות המעוגנות בחוק ובנוסף ל-27.5% של החקיקה שהיתה מקובלת מזה שנים (27.5% depletion allowance).
8. לפי עדויות כפני אחת מוועדות הסינאט, חברות הנפט הגדולות כמעט ולא שילמו שום מס הכנסה בארה"ב שם, עמ' 35, הערה 2.
9. על כך ראה במחקר המעניין של Sam.H Schurr and P.T. Homan, *Middle Eastern Oil and the World: Prospects and Problems* (New-York 1971);

המחקר נערך במסגרת מחקרי ראנר. המחברים ראו כבר בסוף שנות השישים את הנולד והציעו לפתוח במכשע אנרגיה רבתי בייחוד בארה"ב.

7. ואלה הן החברות הגדולות: Exxon Texco Gulf Standard Oil of California, British Petroleum and Shell להוציא את השתיים האחרונות, כולן אמריקניות. חברות אלה ידועות בכינוי "שבע האחיות" (The Seven Sisters) ורישומן בתעשיית הנפט העולמית הוא מכריע. הן שולטות כמעט שלטון מוחלט בהפקה של העולם החפשי. בחלוקת הדלק ובמכירת מוצריו.

100 שנה

השפעת ארגוני המודיעין של היישוב על הערכת המצב של בן-גוריון: 1946-1947

חזי סלומון*

ישלחו את צבאן לתקוף את היישוב ולהשמידו ועלינו להתכונן במכסימום יכולתנו הטכנית והכספית (...). אנו עומדים בפני חליפות ותמורות ואסור לנו לחכות עד שהסכנה תהיה בשלה. עלינו להתכונן מיד במכסימום יכולתנו הטכנית והכספית, זוהי לדעתי המשימה הראשית של הציונות בשעה זו."

האם היו בידי שני המנהיגים תימוכין מודיעיניים להצהרותיהם? מאחורי ההצהרה שנשא פרס בדצמבר 1945 ידוע בבירור, מפני שחלקו התפרסם בכלי התקשורת. לא זה המצב בכל הקשור להצהרתו של בן-גוריון בדצמבר 1946, אם כי, כשנה וחצי לאחר שאמר את מה שאמר אמנם פלשו צבאות ערב לארץ-ישראל.

את מאזני הכוח של הצדדים המעורבים, טיב ואופי ההנהגות הנוטלות חלק במשבר והאפשרויות להתפתחותן או ויסותן. הצבאות נדרכו והתייצבו זה מול זה. שלושים ותשע שנים לפני-כן, ב-18 בדצמבר 1946, הופיע דוד בן-גוריון, שהיה אז יו"ר הנהלת הסוכנות היהודית בארץ-ישראל, בפני ועדה פוליטית סגורה של הקונגרס הציוני בבאזל. "עכשיו אנו עומדים בפני מצב חדש לגמרי", אמר. "ארץ-ישראל מוקפת מדינות ערביות עצמאיות (...). אלה מדינות שיש באפשרותן לרכוש וליצור נשק, להקים צבאות ולאמן אותם (...). התקפת ערביי ארץ-ישראל אינה מסכנת את היישוב אולם יש סכנה שהמדינות הערביות השכנות

"...סוריה אינה מחפשת הידברות, היא מחפשת עימות ודרושה עירנות..." הצהיר מי שהיה ראש ממשלת ישראל. שמעון פרס, כליל ה-16 בדצמבר 1985. ההצהרה הייתה צעד נוסף בתהליך המיקוח בין ישראל לבין סוריה על הזות טילי קרקע-אוויר סוריים בין לבנון לבין סוריה. ההתמקחות החלה חודש ושלושה ימים קודם-לכן, כאשר חיל-האוויר הישראלי הפיל שני מטוסים סוריים בשמי לבנון. אמצעי התקשורת בעולם מיהרו לדווח על ההצהרה ולווי את כתבותיהם בצילומים ובהסברים על כלי הנשק המעורבים במשבר, כמותם, יכולתם וכיצועיהם. דוברי ממשל מוסמכים ופרשנים ברחבי העולם פרשו רשת מסועפת של טיעונים ותיארו

היישוב. כמשך רוב תקופת "הסמינר" נשא בן-גוריון דבק בדעתו בדבר סכנת הפלישה שני צבאות ערב, אך חזר והרצה את תפיסתו בהזדמנויות רבות בכתב ובעל-פה, והחל פועל בסיוע עמיתיו לצמרת ה"הגנה" לחיזוק רכתי שני הארגון. במסגרת זו בוצעו גיוס נרחב להגדלת הכוח ולהכנת עתודות, רכש מחוץ-לארץ וגיוס

ב-26 במרס 1947, לאחר שובו מוועידת לונדון, החל בן-גוריון למלא את תפקיד הממונה על תיק הבטחון. את דרכו החל במה שנודע ב"הגנה" בכינוי "הסמינר". במשך כמה חודשים זימן אליו בן-גוריון את כל ראשי ה"הגנה", תיחקר אותם ולמד מהם על מבנה הארגון, חימושו, יכולתו ותוכניותיו. את הפגישות והתרשמויותיו מהן תיעד בן-גוריון ביומנו. כבר בתחילת "הסמינר" התגלה פער בין תפיסתו של בן-גוריון לבין תפיסותיהם של רוב ראשי ה"הגנה" בדבר הסכנה המאיימת על היישוב. רבים מראשי ה"הגנה" ראו את האיום הצבאי הנשקף מצד ערביי ארץ-ישראל כאיום העיקרי ובהתאם ערכו את הארגון. לעומתם צפה בן-גוריון סכנת פלישה כוללת של צבאות ערב, במטרה להשמיד את

רקע היסטורי הקונגרס הציוני הכ"ב בבאזל קיבל בדצמבר 1946 החלטה נגד חלוקת ארץ-ישראל ונגד השתתפות בשיחות לונדון. בעקבות ההחלטה פרש הד"ר חיים וייצמן מתפקידו כנשיא ההסתדרות הציונית. הקונגרס הפקיד בידי דוד בן-גוריון, יו"ר הנהלת הסוכנות, תיק מיוחד אשר לא היה קיים עד אז כלל בהנהלת הסוכנות: תיק הביטחון. בינואר 1947 התחדשה ועידת לונדון. הסוכנות היהודית השתתפה בה באופן לא רשמי, למרות החלטת הקונגרס. בראש משלחת הסוכנות עמד דוד בן-גוריון, שהבריטים סירבו לראות בו את נציגה עד אז. הוועידה נכשלה ושר המושבות הבריטי הצהיר ב-18 בפברואר 1947, כי בעיית ארץ-ישראל תועבר לאו"ם.

* המאמר הוא עיבוד של עבודה במסגרת סמינר שנת "מודיעין ומדיניות חוץ", בחוג למדע המדינה באוניברסיטת תל-אביב בהנחיית ד"ר אריאל לויטה. תודת המחבר נתונה (לפי סדר הא"ב): לאיסר הראל אסא לפן ז"ל, ד"ר אריאל לויטה, גיוש פלמון, גרש ריכלין, יעקב שמעוני, ירוחם כהן, ישראל עמיר, מאיר פעיל, מערכת "מערכות", "סמען", ורבים נוספים. תודה מיוחדת נתונה לארכיון המכון למורשת בן-גוריון.

ישראל עמיר (זלדובסקי), היה ראש הש"י עד 30.4.46

ועד זה, בראשותו של בן-גוריון, החל לפעול בספטמבר 1947. בישיבתו השלישית של הוועד, ב-19 באוקטובר 1947, הסביר בן-גוריון לחברי הוועד את עיקרי תפיסתו הביטחונית בדבר סכנת פלישה של צבאות ערב. בדיון שהתעורר טען "רפטיין": "... כמה שאלות... מה הוא המצב, היינו צריכים בעצם בראשית הישיבה לשמוע אינפורמציה מוסמכת על המצב; האם יש לנו ידיעה שעומדת להיות פלישה או לא... אם אינם יודעים זאת, הרי לא תותחים ולא כלי נשק אחרים, לא יעזרו להם. אני מרגיש שיש אי-בהירות מסוימת...". במשך כל הישיבה התחמק בן-גוריון ממסירת אינפורמציה המבוקשת על אף שציין ביומנו, כחמישה חודשים קודם-לכן, ב-4 במאי 1947, את פירוט הפוטנציאל הצבאי של צבאות ערב.

המקרה חוזר ב-13 בנובמבר 1947, כאשר משה שפירא טוען: "... אני חושש מאוד מפני בזבוז הזמן, וזה מפני סידור הישיבות. שמענו הרצאה, היא היתה 'אלגיברא'... הרצאה כזאת שאינה מלווה מספרים אין לה ערך. הייתי מציע להקדיש פעם יום שלם ולקנות לנו התורה כולה...". גם במקרה זה התחמק בן-גוריון ממתן תשובה בענייני מודיעין. למעשה, עד סוף 1947 לא קיבל ועד הביטחון שום סקירה מודיעינית בעניין הפוטנציאל הצבאי של מדינות ערב.

ספקי המודיעין

לרשות היישוב עמדו, מאמצע שנת 1946 ועד סוף שנת 1947, מנגנונים, מחלקות ויחידות שסיפקו בתוקף תפקידם ושלא בתוקף תפקידם מידע מודיעיני לבן-גוריון, ל"הגנה" ולהנהגת היישוב.

1947 עברה ה"הגנה" שינויים במבנה, בדרגות החשיבה ובפעילות. מאיר פעיל, חוקר המעבר מארגון ה"הגנה" לצה"ל, כותב: "השינויים הארגוניים העיקריים שחלו במערכת הפיקוד העליון בתקופה זו... הכפפת המפקדה הארצית של ה'הגנה' למוסדות הנבחרים והמבצעים של התנועה הציונית — להנהלת הסוכנות".

פעיל מצטט בספרו את עדותו של ברוך רבינוב, שהיה חבר המפקדה הארצית וראש מחלקת הכספים של ה"הגנה". רבינוב אומר: "שני גורמים ראשיים היו למימון תקציב ה'הגנה' המרכזי: גזברות הסוכנות היהודית ומקורות ציבוריים אחרים... לאחר שגזבר הסוכנות אישר את התקציב עצמו, היה קובע את סכום השתתפות הסוכנות — בערך כ-50-60 אחוז". פעיל מסיק מכך ש"הנהלת הסוכנות הייתה המממנת העיקרית של ארגון ה'הגנה'".

משקלה של הסוכנות ביישוב היהודי בארץ-ישראל וכפיפותה של ה"הגנה" להנהלת הסוכנות, יצרו מצב אשר בו הייתה לבן-גוריון מידת השפעה פוטנציאלית גדולה, אם לא מוחלטת, על ה"הגנה", ועל אחת כמה וכמה לאחר שבן-גוריון תפקד כאחראי על תיק הביטחון.

גם בתחום הדיפלומטיה עשה בן-גוריון רבות למציאת פתרון מדיני לבעיית ארץ-ישראל. ב-13 בנובמבר 1945 נקרא בן-גוריון ביחד עם משה שרת לשר המושבות הבריטי. השר מסר להם את ההצהרה שעמד למסור שר החוץ בויין בבית הנבחרים הבריטי. בפברואר 1946 נתן בן-גוריון עדות מרכזית בפני הוועדה האנגלו-אמריקאית. במהלך השנים 1946-1947 נפגש בן-גוריון פעמים רבות עם הנציב העליון במטרה לייצב את מערכת החיים בארץ. בינואר 1947 עמד בן-גוריון בראש המשלחת לוועידת לונדון, ובאמצע יוני 1947 העיד בן-גוריון בפני ועדה מיוחדת של עצרת האו"ם. מידת ההחלטיות של בן-גוריון במהלכים מדיניים, תוך תעוזה וזניחת גיבוי הפוליטי בולטת, כאשר יצא לוועידת לונדון, בינואר 1947, למרות החלטת הקונגרס בבאזל, חודשיים קודם-לכן, נגד ההשתתפות בשיחות אלה. במילים אחרות, בן-גוריון נהג כמקבל החלטות דומיננטי בעיצוב מדיניות הבטחון של היישוב. עד מרס 1947 הייתה ה"הגנה" נתונה להשפעתו המכרעת, מתוקף העובדה שחלקו העיקרי של תקציב ה"הגנה" הגיע מהנהלת הסוכנות שהוא עמד בראשה, ואילו ממרס 1947 התמנה, כאמור, ל"שר הבטחון" של היישוב. יתרה מזו, הוא נהנה מלגיטימיות ואהדה בתנועה הציונית העולמית, אשר ייצגה את יהדות התפוצות ואף נטלה חלק נכבד במאמצים המדיניים של היישוב. קביעה זאת מקבלת משנה תוקף בהקשר המודיעיני, מבדיקת פרוטוקולי ישיבות ועד הבטחון, 1947.

כספים לשם מימונו והוגבר פוטנציאל הייצור של אמצעי הלחימה על-ידי התעשייה הצבאית. בתוך כך הכניס בן-גוריון שינויים במבנה ה"הגנה" ובפיקודה וכפה את מרותו על זרמיה השונים. ביומנו מה-22 באוקטובר 1947 כתב: "חברי הסיעה יוסף, יעקב, ישראל, רבינוב מעמידים דילמה — או הסיעה או מפקד יחיד (בן-גוריון?)... כפופים לרמטכ"ל או לד.ב.ג.? מי נותן ההוראה — ישראל גלילי, הרמ"א או דוד בן-גוריון?". רק בחודש אוקטובר 1947 מתחיל להתגבש בהנהגת היישוב ופיקוד ה"הגנה" קונצנזוס לגבי סכנת האיום של פלישת צבאות ערב. באותה תקופה ריכוז הצבא הסורי ברמת הגולן כ-13 אלף חיילים והמטות הצבאיים של לבנון וסוריה אוחדו. ביומנו של בן-גוריון מה-18 באוקטובר 1947 כתוב: "ישראל (הכוונה לישראל גלילי, ראש המפקדה הארצית, שנכנס לתפקידו חמישה חודשים לפני-כן — ח"ס) הסכים שיש צורך לתכנן לסכנת-פלישה כי תכנון זה אינו הולם, ואין להטיל על העובדים היום (ההדגשה במקור — ח"ס) במטה עבודה זו, ויש להקים אגף מיוחד שלא יהיה עמוס בעבודה שוטפת. אגף זה יהיה חלק מהמטה הכללי". כלומר, עד אוקטובר 1947 לא עסק פיקוד ה"הגנה" ומטהו באופן מקיף ורציני בתכנון ובהכנות לאפשרות של פלישת צבאות ערב. הספרות הרבה שהתפרסמה על התקופה מספקת תימוכין נוספים לגירסה, כי עד אותה עת תפיסתו של בן-גוריון הייתה מקובלת רק על מיעוט קטן בהנהגת היישוב ובפיקוד ה"הגנה". ראוי להבהיר, כי בן-גוריון לא היה האדם הראשון בתולדות היישוב, אשר תפס את מדינות ערב סביב ארץ-ישראל כאיום, שכן הנושא נדון בתוך ה"הגנה" כבר בשנת 1945. ברם, ההבחנה הנדרשת להבנת הנקודה הינה, כי בן-גוריון היה הראשון בהנהגה הפוליטית של היישוב, אשר הבין ואף פעל במרץ לאירגונו הכולל של היישוב כנגד סכנת איום זה.

מקבל החלטות דומיננטי במדיניות הבטחון של היישוב

הזרוע המלחמתית של היישוב הייתה כאמור ארגון ה"הגנה", ובראשו ראש המפקדה הארצית (הרמ"א). בתקופה הנדונה היה הארגון כפוף להנהלת הסוכנות, שבראשה עמד דוד בן-גוריון. המפקדה הארצית ב"הגנה" נולדה מתוך הצורך בשיתוף פעולה בין ה"הגנות" האזוריות שהיו פרושות ברחבי הארץ. המפקדה הארצית סיפקה שרותים מנהליים כגון חימוש, הסברה, כספים, משק ונוטרים. החלק המבצעי וניהולו הופקד בידי הרמטכ"ל, שאליו היו כפופות המחלקות במטה. הארץ חולקה לששה מחוזות, וששת מפקדיהם היו כפופים לרמטכ"ל. וכך גם מפקד הפלמ"ח. החל מהסתיו של שנת 1945 ועד הקיץ של שנת

דוד שאלתיאל, מפקד הש"י מ־1 במאי 1946

הרגשת שביעות רצון, היוצרת נטייה לכסות על מגרעות, כשלונות וחוסר רצון ללמוד. המבקר טען, כי הדרגים העליונים מגלים בורות בדבר צרכיו וליקוייו של הש"י, וטען כי יש בש"י נטייה לקטנוניות ושחיתות המתבטאת בהדגשת יתר של תגמולים חיוביים וחומריים ובנטייה לעצמאות כאילו הש"י הוא המטרה ולא האמצעי. במסקנותיו המליץ המבקר לשפר את תנאי השירות של החברים בארגון ויצא חוצץ נגד הגישה הרווחת, כי עבודת המודיעין נועדה להתגברים אידיאליסטים המשוללים שיקולים חומריים. חוסר הקביעות של העובדים, טען המבקר, יצר תלות מופרזת בממונים, וכתוצאה מכך קונפורמיזם שהרחיק מהש"י כוחות טובים.

הרלוונטיות ביותר לענייננו היא המחלקה הערבית. רוב הידיעות שזרמו למחלקה הערבית מקורן היה במודיעים ערבים, רובם מערביי ארץ-ישראל. דף המידע של המחלקה הערבית נקרא "ידיעות טנא". הדף הוכן פעמיים או שלוש פעמים בשבוע, והופץ גם בקרב מפקדי ה"הגנה" הבכירים, ובכתורתו הודגש "קרא והשמד". דפי המידע הכילו ידיעות על ערביי ארץ-ישראל, שהגיעו מכל רחבי הארץ אל המחלקה הערבית שבמטה הש"י. הידיעות דנות בראשי הכנופיות ובאישים פוליטיים מרכזיים, מבין ערביי ארץ-ישראל, מהלכיהם, כוונותיהם, הצהרותיהם, הלכי הרוח ברחוב הערבי בארץ, דיווחים על פעולות שעשו ערבים בארץ ולעתים רחוקות — דו"ח על התחששותם. דפי המידע לא כללו הערכות. מדינות ערב מוזכרות בדפי המידע אך ורק במסגרת מערכות היחסים של ערביי ארץ-ישראל עם מדינות ערב, למעט כמה מקרים בודדים (ראה טבלה מספר 2). גם במספר המועט של המקרים שבהם מוזכרות מדינות ערב או ראשיהן, נוצר הרושם כי הידיעות מבוססות על מידע מהיעתנות.

לבד מקציני הש"י הגליליים היו רוב אנשי הש"י נוטרים שעבדו בשביל הש"י בהתנדבות. רק מעטים מאנשי הש"י קיבלו משכורת. כל חבר ה"הגנה" יכול היה להיות איש ש"י אם היה קרוב לגורם שהיה צורך להשיג ממנו מידע ואנשי היישוב שמצאו צורך למסור מידע שברשותם לגורמים כלשהם ב"הגנה", הפנו אותם לש"י. התקשורת בין הגלילות למטה נעשתה בהתכתבות מוצפנת. סבב הדואר היה פעם ביום. במקרים דחופים נעשה שימוש בטלפון, אך רק במקרים דחופים ביותר, מחמת הצורך לשמור על הסודיות.

תקציב הש"י לשנת העבודה 1947 היה 94,840 לירות. 40.5 אחוזים ממנו נועדו למשכורות, 24.5 אחוזים — להוצאות משרדיות, 17.7 אחוזים — לסוכנים, 15.2 אחוזים — לסוכנים ערבים ו־2.1 אחוזים — להדרכה וכינוסים. בתקופה זו העסיק הש"י 68 עובדים קבועים, 51 עובדים זמניים וחלקיים, 60 סוכנים ו־80 סוכנים ערבים. בתוכנית העבודה לשנת 1948 הופרד תקציב הש"י מתקציב ה"הגנה" והגיע ל־141,843 לירות — עלייה של 49 אחוזים. עם זאת, לפי עדות ברוך רבינוב המובאת בספרו של מאיר פעיל: "... תקציב הש"י — היה משותף ל'ארגון' ולמחלקה המדינית של הסוכנות: חצי חצי".

קציני הש"י הגליליים והנפתיים ניסו להשיג מידע מהשוטרים היהודים במשטרה הבריטית על מחלקותיה ויחידותיה השונות. מקור מידע נוסף היה העובדים היהודים בדואר, שנהגו להעביר לש"י מכתבים וחבילות שנועדו לכתובות מסוימות.

הידיעות שזרמו מהגלילות אל מטה הש"י התחלקו למחלקות השונות. ראש המחלקה מיון את החומר וערך פעמיים בשבוע לערך דף מידע, בו ריכוז את הידיעות שהתקבלו. את דף המידע היה ראש הש"י מפיץ לגורמים שונים: להנהלת הסוכנות, למחלקה המדינית, למחלקה הערבית של המחלקה המדינית, למפקדת ה"הגנה" ולמוסד לעלייה ב'. נציגי המוסדות נהגו להתייעץ עם ראש הש"י ועם ראשי המחלקות. ראש הש"י נפגש לעיתים קרובות עם הרמ"א.

בסוף שנת 1947 נבדקו הש"י ומגנונו על-ידי מומחה מבחוץ שהותרה לו הגישה לכל המחלקות למעט המחלקה הערבית. הבדיקה התבצעה כנראה ביחזמת בן-גוריון. במסקנותיו ציין המבקר כי הש"י הוא אחד משני הגורמים היחידים הפועלים ב"הגנה", בתקופה שבה סובל הארגון מחוסר מעש. ההערכה החיובית נתנה לש"י הילה של יעילות, לפעמים מוגזמת. בין החסרונות שמצא המבקר בש"י הייתה היווצרותה של

שירות הידיעות של ה"הגנה" — ש"י

הש"י הוקם בסוף שנת 1918 ביוזמתם של הד"ר אידר וזאב זיבוטינסקי, והיה שירות ידיעות ששימש את ועד הצירים או בשמו הרשמי "משרד מודיעין". אין מידע רב על פעולותיו של הש"י עד להיותו לזרוע בידי פיקוד ה"הגנה" ערב פרוץ מלחמת השחרור.

ראש הש"י היה כפוף לראש המפקדה הארצית. עד ה־30 באפריל 1946 היה ראש הש"י ישראל עמיר וזלדובסקי. לאחר שעמיר התמנה למפקד ירושלים ב־1 במאי 1946, בא במקומו דוד שאלתיאל. הש"י כלל את המטה והסניפים בהיררכיות השונות בשטח. לראש הש"י היו כפופים ראשי המחלקות במטה וקציני הש"י בגלילות.

מטה הש"י היה בתל-אביב. עד מאי 1946 שכן המטה בפנית הרחובות בן-יהודה וזיבוטינסקי, בקומה ב', בדידה בת 4 חדרים. המטה כלל את ארבע המחלקות הבאות:

- 1) המחלקה הערבית, שעסקה בכל העניינים הערביים, מערכת הקשרים בין יהודים לערבים ובין ערבים לבריטים.
- 2) המחלקה היהודית, שעסקה בכל הארגונים הפורשים ובכבעיות פוליטיות של היישוב.
- 3) המחלקה הקומוניסטית, שעסקה בהתחקות אחר פעילות קומוניסטית ביישוב.
- 4) המחלקה האנגלית, שעסקה במתרחש בממשל המנדטורי בארץ-ישראל על כל זרועותיו, במשטרה, במשטרה החשאית ובמשתפי פעולה. כאמור, התחלקה הארץ לצורכי ה"הגנה" לששה גלילות: תל-אביב, חיפה, ירושלים, צפון, תיכון ודרום. בראש כל גליל עמד מפקד גליל הכפוף לרמטכ"ל. בכל מפקדת גליל היה קצין ש"י קבוע עם משרד, מזכירה וטלפון. קצין זה היה אחד מקציני המטה של הגליל. קצין הש"י הגלילי היה כפוף לראש הש"י, ודיווחיו נשלחו למטה הש"י בת"א. קצין הש"י מסר למפקד הגליל ידיעות שהובאו לידיעתו. מבנה זה איפשר שהידיעות יגיעו לידיעת המפקדים בשטח מהר ככל האפשר, ומצד שני — שהידיעות יזרמו למטה הש"י.

כל גליל התחלק לנפות. בכל נפה היה קצין ש"י במבנה כפיפיות וזה לקצין הש"י הגלילי. כלומר: קצין הש"י הנפתי היה כפוף לקצין הש"י הגלילי, אך צריך היה למסור ידיעות שהובאו לידיעתו גם למפקד הנפה. כל נפה נחלקה לאזורים. בכל אזור היה איש ש"י במבנה הכפיפיות המפורט למעלה. בצורה זאת התכנסה כל הארץ ברשת צפופה.

וב הידיעות העוסקות במדינות ערב בלבד קבלות מימד צבאי בעל משמעות אופרטיבית טאקטית וכולן מתקופה שלאחר ספטמבר 1947. החל מה'29 בדצמבר 1947 מסווגים דפי מידע את המקורות לשלוש קטגוריות כדלקמן:

מ.ב. — מוסמך בהחלט.

מ.ר. — מקור רציני.

ה.מ. — (ב)הסתייגות מסוימת.

בתחילת נובמבר 1947 מינה בן-גוריון ועדה לבדיקת המחלקה הערבית בש"י, המחלקה הערבית שבמחלקה המדינית, ויחסי הגומלין ביניהן. חברי הוועדה היו כנראה ראובן שילוח, דוד שאלתיאל, יחזקאל סחרוב וכוריס גוראל. הוועדה מצאה כי יש התרופפות בערכם של המודיעים וכי יש צורך בגיוסם של מודיעים חדשים ברמה גבוהה יותר, ולמנות בודק ארצי שיבחן את ידיעותיהם. הוועדה המליצה להתקשר עם מודיעים בארצות שכנות, ובין היתר בסוריה ובלבנון, וקראה לתאום הדוק יותר בין המחלקה הערבית בש"י לבין המחלקה הערבית שבמחלקה המדינית. כמו כן — דרשה הוועדה הגדרה מדויקת יותר של תפקיד הש"י. הוועדה ציינה כי אינה רואה את עצמה מוסמכת לדון ולברר בשאלת הכספים הדרושים לשם הרחבת פעולת הש"י.

באמצע דצמבר 1947 הוזכר הש"י ברוח דומה בדו"ח שחובר באג"מ/מטכ"ל, במסגרת סיכומים כוללים בדבר מצבה ותפקידה של ה"הגנה" בעקבות מאורעות שהיו בחודשים אוקטובר-נובמבר באותה שנה. הדו"ח חיווה את דעתו על המחלקה הערבית והמליץ למזג את כל הגופים העוסקים בתחום זה לגוף אחד שישיר את מטה ה"הגנה". הדו"ח מעלה את הצורך בהשגת אינפורמציה וטוען שבמצב הנוכחי יש בזבוז כוחות בגלל כפילויות המסרבלות את העבודה.

מכל המסמכים שנבדקו והראיונות שנוהלו צולה כי הש"י ככלל והמחלקה הערבית שלו בפרט לא יזמו שום פעולה שנועדה לאסוף מודיעין מכל סוג שהוא במדינות ערב. המידע שהגיע לש"י בעניין מדינות ערב היה אקראי. מה שהגיע תוּק ונשמר. ישראל עמיר גורס, כי מדינות ערב לא הוגדרו כיעד במהלך כהונתו. מצד שני, בתקופה הנדונה גויסו אנשי ש"י ביוזמת המחלקה המדינית של הסוכנות, לפעולות שונות שהוגדרו נוהלו על-ידי המחלקה המדינית. מכל מקום, גם אם רואים פעולות אלה כפעולות משותפות לשני הארגונים, מטרתן העיקרית הייתה איסוף מודיעין מדיני. עניין המודיעין הצבאי לא נאסף ולא נחקר.

המסתערים

זחילתה של יחידת המסתערים במחלקה הסורית של הפלמ"ח. היחידה נוצרה בעקבות הסכם בין הסוכנות היהודית, ה"הגנה" ומפקדת הצבא

הבריטי. במטרה לאפשר עורף בטוח לצבא הבריטי, עברה היחידה אימונים ונשלחה לסוריה וללבנון למטרות מודיעין וחבלה. במשך השירות צברו אנשי המחלקה ניסיון רב. ביוזמת יצחק שדה הוקמה יחידת המסתערים ושמה "השחר" באמצע 1943 בראשות ירוחם כהן. היחידה התארגנה בקיבוץ אלונים ועברה בנוסף לאימוני הפלמ"ח המקובלים, סדרת אימונים והכנה אישית לכל חניך להסתערבות. מטרת האימונים הייתה לגבש יחידה שאנשיה יחדרו לאזורים ערביים קרובים ומרוחקים תוך התחזות לערבים, לאסוף מידע ולפעולות מיוחדות. בשלב מתקדם של הקורס נשלחו החניכים לחיפה הערבית על-מנת לפתח ביטחון עצמי בפעילות, על-סמך החומר שנלמד בקורס.

יחידת המסתערים הייתה כפופה ישירות למטה הפלמ"ח. פיקדו עליה שני מפקדים: מפקד מקצועי שחילק את המשימות לאנשים — "סמען", ומפקד צבאי בדרגת קצין, מטעם ה"הגנה". המפקדים הצבאיים התחלפו מפעם לפעם ואילו המפקד המקצועי פיקד על היחידה בכל תקופת פעילותה.

את המשימות הטילה מפקדת הפלמ"ח על-פי בקשות שהיפנו אליה יחידות ה"הגנה" והמחלקה המדינית. יחידת המסתערים הייתה כעין "קבלן" לביצוע משימות הסתערבות. היחידה שביקשה את המשימה היא שתדרכה את המסתערים. עם שובם מהמשימה היה עליהם לדווח את ממצאיהם ליחידה השולחת, ולמסור פרטים על אופן הביצוע, באספקט המקצועי, ביחידתם. דו"חות התחקירים נכתבו על-ידי מפקדי היחידה והועברו למטה.

תקציב יחידת "השחר" בתוכנית ה"הגנה" לשנת 1948 היה 5,000 לירות. מספר המשרתים ביחידה מאמצע שנת 1946 ועד סוף שנת 1947 היה בין 40 ל-50 איש.

רוב פעילותה של יחידת "השחר", בתקופה הנדונה, התנהלה בגבולות ארץ-ישראל. היחידה הפעילה מסתערים במשימות ארוכות טווח ביפו, בחיפה, בנמל חיפה ובמפעלי האשלג וספגה שתי אכידות במהלך משימות אלה. בשנת 1946 שלחה היחידה מסתערים לרבת-עמון לטקס ההכתרה של האמיר עבדאללה. בד בבד פעלה יחידת "השחר" בשיתוף עם המוסד לעלייה ב' בלבנון ובסוריה, ודיווחה באמצעות מכשיר קשר לכוחות בארץ. החל משנת 1947 הפעילה היחידה סדרת משימות ללבנון, קוניטרה, דרום סוריה ודמשק. המשימות נועדו לקשור קשרים בשטח ולהשיג מידע. המשימות נמשכו מהן ימים ומהן שבועות.

יחידת "השחר" השתתפה גם, מסוף שנת 1946, בהכנת תיקי הכפרים הערביים עם לשכת התכנון ב"הגנה", ומחלקת הטיס והסיירים של הפלמ"ח. מכל המסמכים שנבדקו והראיונות שנוהלו עולה,

כי במסגרת פעילותם בגזירה הסורית, דיווחו המסתערים בין היתר על תנועות הצבא הסורי, כוחותיו, היקפו, חימושו, מיקומו ואופן התארגנותו.

המחלקה המדינית

בראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית עמד משה שרת. על-ידו כיהנה מזכירות כללית של המחלקה, שנועדה לדאוג לניהול העניינים על-פי הנחיותיו. בתקופה שמדובר בה עמד בראש המזכירות זאב שרף. שמונה מחלקות פעלו במחלקה המדינית ואלו הן:

(1) מזכיר אישי (מיכאל סימון).

(2) מחלקת יועצים מדיניים, ובהם ד"ר ליאון כהן.

(3) המחלקה לטיפול בכל גורמי החוץ. במחלקה זאת עבדו בין היתר מיכאל קומיי ואריה לבבי.

(4) המחלקה לענייני המדינות השכנות. מחלקה זאת טיפלה בקשרים עם טורקיה ואיראן. בראשה עמד אליהו אילת.

(5) המחלקה לענייני ערביי ארץ-ישראל. בראשה עמד אליהו ששון.

(6) מחלקת היועץ המשפטי. בראשה — יהודה גולן.

(7) מחלקת עיתונות.

(8) מחלקת פרסום והסברה.

המחלקה הערבית של המחלקה המדינית כללה בתחילת 1946 את המחלקה לענייני המדינות השכנות בראשות אליהו אילת והמחלקה לענייני ערביי ארץ-ישראל בראשות אליהו ששון. בין שתי המחלקות ובין ראשיהן הייתה תחרות מסוימת, ונוצרה בעיה למי כפופים האנשים בשטח ולמי עליהם לדווח. בסוף שנת 1946 התבטלה חלוקה זו כאשר אליהו אילת יצא לוואשינגטון כשליח הסוכנות. ענייני שתי המחלקות התרכזו בידי אליהו ששון.

בשנת 1947 הוקם המדור למחקר, שנועד לשחרר את המחלקה הערבית מעומס העבודה הליקוטית-האינפורמטיווית. בראש המדור עמד יעקב שמעוני.

תקציב המחלקה המדינית היה חלק מתקציב הסוכנות היהודית. התקציב אושר בהנהלת הסוכנות וגויס במסגרת ההסתדרות הציונית והקונגרס הציוני.

למחלקה המדינית בסוכנות היו נציגויות-קבע בלונדון, ואשינגטון, ניו-יורק וז'נבה, וייתכן שגם בפאריס. כל הנציגויות היו כפופות ישירות לראש המחלקה המדינית משה שרת.

במחלקה המדינית פעלו שתי מחלקות שנועדו לנהל מערכות קשרים עם מדינות ואוכלוסיות בעולם. האחת הייתה המחלקה לטיפול בכל גורמי החוץ, שפעלה גם בתחום יחסי היישוב עם מדינות כארה"ב. המחלקה השנייה הייתה המחלקה

הערבית, שברוב הזמן הנוהג פעלה בתחום יחסי היישוב עם המדינות השכנות, כולל איראן וטורקיה, מדינות ערב וערביי ארץ-ישראל.

המחלקה הערבית החזיקה מודיעים ערבים בשכר וקיבלה מידע ממודיעים מזדמנים. המחלקה אספה וריכזה אינפורמציה גלויה וחסויה על מדינות ערב וערביי ארץ-ישראל. המידע הגלוי על מדינות ערב נאסף בעיקר מעיתונות בארץ ובעולם. המחלקה הערבית ניהלה קשר הדוק ורצוף עם המחלקה הערבית בש"י, עד שקשה היה לתחום ביניהן בבידור. שטחי החפיפה היו רבים. אנשים שעסקו בתחום המודיעין עשו זאת בשמן של שתי המחלקות גם יחד. כך, למשל, אפשר להגדיר את גיוש פלמון ועזרא דנין. שתי המחלקות מסרו אינפורמציה זו לזו אם כי המחלקה הערבית שבמחלקה המדינית ראתה בש"י גוף צבאי שפעל מטעם ה"הגנה". יש רושם כי המחלקה הערבית של המחלקה המדינית היא שהנחתה את הש"י מקצועית בפעולתו, אף כי דפוס מערכת היחסים בין שתי מחלקות אלה לא לבש מעולם אופי פורמלי. יש עדויות כי בתקופה שמדובר בה גייסה המחלקה הערבית של המחלקה המדינית אנשי ש"י לפעולות שהוגדרו ונוהלו על-ידה, בעיקר בנציגות בקהיר.

המחלקה הערבית החזיקה רק נציגות קבועה אחת — בקהיר. המחלקה הערבית היא שניהלה את הנציגות, אך גם הש"י וגם המוסד לעלייה ב' וה"הגנה" נעזרו בה. הנציגות בקהיר פעלה בידיעת השלטונות המצריים ובידיעת הבריטים. בין הפעילים הבולטים שלה הייתה יולנדה ארמנד, שעבדה בשירות במסווה של עיתונאית. יולנדה ארמנד עמדה בקשרים עם המנגנון הפוליטי במצרים ועם האליטה המצרית. היא דיווחה ללא לאות על התרחשויות בפוליטיקה המצרית ובמערכת הקשרים בין המצרים לבריטים.

מקור אינפורמציה נוסף שעמד לרשות המחלקה הערבית היו שליחים מהיישוב שנסעו למדינות ערב לרגל עיסוקיהם ודיווחו על המתרחש בהן בכתב ובעל-פה. מוצאים בהם את דוד הכהן, למשל, שקשר קשרים בביירות ובבגדד בעקבות עבודתו בסולל בונה. והיה איסר קוסובסקי, מנהל עבודה בפרדסים ובעל קשרים עם פרדסנים ערבים בארץ-ישראל ובלבנון. שליחים נוספים נשלחו מטעם היישוב: אליהו ששון נסע למצרים, ניהל משא ומתן עם סידקי וקשר קשרים עם לוטקי סעיד, שהיה שר החוץ בתקופה מסוימת ועם מחמוד עזמי, שהיה עיתונאי ואיש פוליטי. חלק מהקשרים נשמרו למען הקשר בלבד.

המחלקה הערבית הפיצה ניירות עבודה בתחומים שונים לראש המחלקה המדינית של הסוכנות, ל"הגנה" ולמוסד לעלייה ב'. סקירת המסמכים שנמצאו בתיקי המחלקה הערבית של המחלקה המדינית מאירה את טיב המידע

שהצטבר, מערכת היחסים וגיוש החשיבה המדינית בנוגע למדינות ערב.

ב-7 בפברואר 1946 ערך ד' נוישטדט מסמך "הערות על צבאותיהן של מדינות ערב". המסמך סיכם חומר גלוי שפורסם וסקר את התפתחות הצבאות בעשור האחרון. גם מסמכים "מהנעשה בין הערבים" נמצאו בתיקי המחלקה.

בחלק המצרי של המידע מוצאים חומר על מערכת התקשורת וההידברות שהייתה בין היישוב למצרים, כגון סיכום השיחה שהייתה בין אליהו ששון לראש ממשלת מצרים, איסמאעיל דד-פחה, ב-16 בספטמבר 1946, וסיכום שיחה שעשה אחד מעובדי המחלקה הערבית עם נציגי "האחים המוסלמים" במצרים, המבטאת את התנגדותם האידאולוגית הנמרצת להקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל.

מתיקי המחלקה הערבית עולה שהתנהלה מערכת יחסים כלכלית בין היישוב לבין מצרים בתקופה הרלוונטית. במכתב אישור של המחלקה המדינית מתאריך 3 באוקטובר 1946, מאושר לתחנה לחקר החקלאות של הסוכנות הציונית ברחובות להתקשר עם מנייסטריון החקלאות המצרי לשם בדיקת חומרי מזון מרוכז שיבצעו אנשי התחנה במצרים. מכתב זה מהווה את תגובת המחלקה המדינית למכתב פניה של התחנה לחקר החקלאות ברחובות מתאריך 24 בספטמבר אותה שנה. עדות למערכת היחסים בתחום הכלכלי אנו מוצאים גם שנה מאוחר יותר. ב-5 בדצמבר 1947 פונה המחלקה המדינית בסוכנות למחלקת הכספים בהוראת תשלום בסך 1,000 לירות ארצישראליות לד"ר ברוך לוין, בגין חוב החייבים לו על הכנת 100 אלף זריקות נגד חולירע למצרים. ככלל, הכלכלה המצרית מעסיקה את המחלקה

הערבית, העוסקת בסקירת מצבה הכלכלי של מצרים עוד באמצע 1947.

המחלקה הערבית סקרה בחודש נובמבר 1946 את המתרחש בגזרת עבר-הירדן באמצעות דן מידע המרכז "ידיעות מעבר-הירדן". את דפי המידע הכינו שמואל יערי ופסח שנהר, כנראה על סמך עיתונות גלויה.

גם בגזרה הסורית סקרה המחלקה הערבית החל מאוקטובר 1946 ועד דצמבר 1946, את המתרחש, והפיצה את מסקנותיה בדף מידע המרכז "ידיעות מסוריה". גם את דפי המידע האלה הכינו פסח שנהר ושמואל יערי, גם כן על-סמך עיתונות גלויה.

בגזרה הלבנונית נמצא מכתבו של אליהו ששון מלבנון אל אליהו אילת במחלקה המדינית בירושלים. במכתב מתאר אליהו ששון אר האווירה בביירות בזרמים הפוליטיים השונים בקרב המנהיגים ובעיתונות. גם בגזרת הלבנון נמצאו סקירות המחלקה הערבית החל מ-30 בספטמבר 1946 ועד 21 בנובמבר 1946, בשם "ידיעות מהלבנון". את הסקירות הכין שמואל יערי, שוב על סמך עיתונות גלויה כנראה.

בגזרת עיראק נמצאה ידיעה של מודיע בכגדד המתאר את מסיבת קבלת הפנים לעזאם פחה ב-8 בנובמבר 1947 ורוח השיחות בה.

מידע נוסף שנמצא בתיקי המחלקה הערבית של המחלקה המדינית מדווח ב-13 בנובמבר 1947 כי בתחילת השנה ביקשה עיראק לרכוש אלף מכונות ירייה בבריטניה, ואילו טורקיה ביקשה מבריטניה הלוואה בסך מאה מיליוני דולרים. שתי הבקשות נדחו.

טבלה מספר 1

תמצית הידיעות מהש"י הנוגעות למדינות ערב בלבד.

הגזרה	תאריך	תמצית הידיעה
כלל מדינות ערב	2.10.47	אין ידיעות מוסכמות שמדינות ערב מתכננות מהלך נגד היישוב.
סוריה	18.9.47	אחמד שארבתי, שר ההגנה הסורי, הצהיר כי הוא מכין קבוצות חיילים בכגדים אורחיים שיקבלו משכורת רגילה וילחמו לצד המורדים.
	15.10.47	דיווח על שיירה סורית שנעה מקונטרה לדמשק.
		— מכותרות העיתונות הערבית א. 13 אלף חיילים סוריים נעים לעבר הגבולות. ב. מטות סוריה ולבנון אוחדו. ג. נגרל טהא אל השמי התמנה למפקד העליון של הצבאות הערביים ועזיז אל מוצרי כראש המטה הצבאי.
	8.12.47	חיווק ליריעות על אימוני אנשים מערביי ארץ-ישראל בסוריה.
	25.12.47	קצין מהצבא הסורי אוסף ידיעות על יישובנו.
עירקית סורית	22.9.47	בהתייעצות בין עירק וסוריה מועלית תוכנית שחיל-האוויר העירקי יתקוף את תל-אביב, אחריו יתקוף הצבא הסורי בליווי יחידות עירקיות ואחר-כך יוכרו המרד. ממשלת לבנון תודיע שאין באפשרותה להצטרף.

טבלה מספר 2
ידיעות על הש"י ומהש"י שנמצאו על שולחן בן-גוריון

רשא	תאריך	תמצית הידיעה
מבנה ופעולת הש"י	20 באוקטובר 1947	במסגרת מסמך בנושא מטה הבריגדה מצוין נספח המפרט את שמות המחלקות השונות. במחלקת הטנא מופיעים השמות: דוד, איסר, איסר, זימה. מחבר המכתב הינו יחזקאל סחרוב.
	22 באוקטובר 1947	במסגרת הצעת תקציב "ההגנה" לשנת העבודה 1948 מופיע סעיף 13 לאמור: "13... ש"י 141,850...". על-גבי סעיף זה מתוח קו. בסוף המסמך מופיעות הערותיו של בן-גוריון בכתב ידו לאמור: "...סעיף 13 יוצא מתקציב זה...".
	17 בנובמבר 1947	פרטי – כל הועדה שמונתה על-ידי בן-גוריון לבדיקת המחלקה הערבית של הש"י, המחלקה הערבית של המחלקה המדינית ויחסי הגומלין ביניהן. בועדה נטלו חלק ראובן שילוח דוד שאלתיאל, יחזקאל סחרוב ובוריס גוריאל ומסקנותיה נדונו בתת-סעיף ב' דלעיל.
	19 בדצמבר 1947	במסגרת מסמך המסכם את מצב ותפקוד "ההגנה" לאור המאורעות בחודשים אוקטובר ונובמבר, מאת אג"מ/מטכ"ל, נבחן תפקוד האגפים והמחלקות במטה הכללי לגוף כחלק השייך לש"י נבדקת המחלקה הערבית. מסקנות המסמך בעניין זה מדגישות את הצורך במזוג כל הגורמים העוסקים בתחום לגוף אחד שישיר את המטה. המסמך מעלה את הצורך בהשגת אינפורמציה וטוען שהמצב הנוכחי גורם לבזבז כוחות – אשר בתחום זה הוא קטן ומוגבל. כמרכן נטען במסמך שניצול האנשים בתחום זה אינו מספיק, אין תיאום וכפילויות יוצרות סיכון והכבדה על העבודה.
בריטים	10 באוקטובר 1947	– הערכת כוונות של ממשלת המנדט הבריטי לאור מלחמת העצבים, כטענת המסמך, שמנהלים גורמים בריטיים בארץ ישראל, בלונדון ושינגטון. המעניין במסמך זה הינה העובדה שהמסמך הינו אכן ניסיון להעריך, על-סמך ידיעות שבידי מחבריו, את כוונות הממשלה הבריטית. מסמך זה הינו המסמך היחיד של הש"י הניתן להגדרה כהערכת מודיעין – ניסיון לצפות את ההתרחשויות על-סמך ידיעות קיימות במטרה לצמצם את חוסר הודאות. המסמך חובר על-ידי המחלקה הבריטית בש"י.
	18 בנובמבר 1947	ידיעה ממודיע בנושא ההכנות הצבאיות לפינוי הצידו הצבאי הבריטי מהארץ. הידיעה מדווחת על הגעתם של 2 קצינים בדרגת אלוף הממונים על תזוזות הצבא במטה הכללי הבריטי. הידיעה מדווחת על מהלכיהם ותוכניות הצבא הבריטי לפינוי.
	9 בדצמבר 1947	דיווח על פגישה עם קפטן פיין המדווח על המתרחש בצבא הבריטי בארץ וכוונותיו. כמרכן מדווח על האוירה בין ערביי-ארץ ישראל, כפי שמובנת על-ידי המנדט הבריטי.
	2 בדצמבר 1947	דיווח על אופן ביצוע ומבצעי ההתקפה על האוטובוס על-ידי פג'ה (פ"ח) בתאריך 30 בנובמבר 1947. לדיווח מצורפת מפת השטח בכתב יד המסבירה את אופן הביצוע והאזור.
ערביי ארץ ישראל	4 בדצמבר 1947	דיווח על אופן ביצוע ומבצעי ההתקפה על האוטובוס על-ידי ווילהלמה בתאריך 30 בנובמבר 1947. הדיווח מפרט את מטרת ההתקפה, מבצעה, עיסוקם, מקום מושבם, השתייכותם הכנופייית ופעולות קודמות שביצעו כנופיות אלה.
	9 בדצמבר 1947	דיווח על האוירה בין הערבים בשכם ויפו לנוכח הכרזות שרים של מדינות ערב. הדיווח עוסק גם במאמצי הזיון של ערביי ארץ-ישראל ומביא דעת מומחים שטוענים כי לנוכח עליית מחירי הנשק לא יוכלו התושבים הערבים להשיגו, אלא אם יקבלוהו ממדינות ערב. המסמך חובר ע"י המחלקה הערבית.
	18 בדצמבר 1947	סטנוגרמת האזנה לשיחת טלפון בין ד"ר חלדי לכתב רדיו "המזרח הקרוב" בירושלים. מתוכן השיחה עולה כי ערביי ארץ ישראל לא יאפשרו מערכת יחסים יציבה בדו-קיום עם היישוב היהודי.
	22 בדצמבר 1947	דיווח על המתרחש בציבור הערבי. קובץ ידיעות בנושאי נסיעת אמיל גורי, ד"ר חלדי והבאשא, השמירה בירושלים, נשק בקרב ערביי ארץ ישראל ותורמי הכסף לרכישתו, חיילים משוחררים ערביים, ומצב הכוחות בצורה כללית.
	30 בדצמבר 1947	דיווח על חלוקת נשק לערביי עמק החולה על-ידי הבריטים והתנאים שהיתנו הבריטיים לחלוקתו.
	31 בדצמבר 1947	דיווח על המצב הכלכלי ביפו מפי מנהל I.C.I. הדיווח מצטט אנשי כלכלה ערביים בעיר הטוענים שלנוכח המצב יצטרכו לוותר על יפו כמרכז מסחרי ולעתיק את פעולתם ללוד, שכם וטול כרם, אשר יהיו עמדות להתקפות על תל-אביב.
	31 בדצמבר 1947	דיווח על המתרחש בין הערבים באזור מרכז הארץ. קובץ ידיעות. הדיווח טוען באחת מידיעותיו כי כ-5 בינואר, תערך בדמשק פגישת ראשי מנות הכנופיות, שבה יוחלט על כיון הפעולה.
	19 בדצמבר 1947	דיווח על עיסקת הנשק בין סוריה וצ'כוסלובקיה. פרוט סוגי פריטי הנשק, כמיות, מחיר לפריט, עלות כוללת של כל פריט, והתנאים לייצור, זמן הספקה, תאומים, מועדי תשלום, דרכי תשלום, מקומות מסירת הסחורה ואחריות משלוח. לדעת המחבר המסמך הינו העתק בלתי חתום של החוזה. בתחילת המסמך ובסופו נקובים שמות חברי המשלחות של שני הצדדים ומקומות לחתימה.
הגדרה הסורית	19 בדצמבר 1947	דיווח על עיסקת הנשק בין סוריה וצ'כוסלובקיה. פרוט סוגי פריטי הנשק, כמיות, מחיר לפריט, עלות כוללת של כל פריט, והתנאים לייצור, זמן הספקה, תאומים, מועדי תשלום, דרכי תשלום, מקומות מסירת הסחורה ואחריות משלוח. לדעת המחבר המסמך הינו העתק בלתי חתום של החוזה. בתחילת המסמך ובסופו נקובים שמות חברי המשלחות של שני הצדדים ומקומות לחתימה.

תמצית הידיעות מהמסתערים שנמצאו על שולחן בן-גוריון

הגזירה	תאריך	תמצית הידיעה
סוריה	15 בנובמבר 1947	דיווח על סיור לאזור קונטרה. בגוף הדו"ח תאור מפורט של התנהלות הסיור, ממצאים ודיווחים על כוחות צבא, היקפם, חימושם, מיקומם ואופן התארגנותם.
ערביי ארץ ישראל	3 בדצמבר 1947	דיווח על סיור ליפו. בדו"ח פרוט על הלך הרוחות ברחוב הערבי וחלוקת נשק לערביי יפו.

"מערכות" ומקורות מידע נוספים

לכד משלושת ארגוני המודיעין הללו נמצאו במסגרת איסוף החומר מקורות מידע נוספים כדוגמת "מערכות", אשר יתכן ונוצלו על-ידי בן-גוריון.

"מערכות" הייתה מחלקת התרבות במטה ה"הגנה". במסגרת פעולותיה הפיצה "מערכות" עיתון, שהיה מוכר על-ידי ממשלת המנדט. המחלקה נשאה הרצאות בפני קציני ה"הגנה" בענייני ערבים והמזרח התיכון, הפיצה סטנסלים, שכללו הוראות התנהגות עם הערבים, העבירה חומר לא-חוקי לקציני ה"הגנה" בשטח, באמצעות קציני התרבות הגליליים, סייעה לשידורים החשאיים והייתה אחראית לכל העיתונות הלא-גלילית דוגמת "החומה" ו"האשנב". בין השנים 1946 ו-1947 הייתה המערכת בתל-אביב וכראשה עמד לסיה גלילי.

בתקופה הנדונה כאן פירסמה "מערכות" סדרת מאמרים על התפתחות הכוח הצבאי במדינות ערב. הדברים התפרסמו בגוף העיתון תחת מסווה פורמלי של מאמרים כלכליים. החומר שנאסף לסדרת המאמרים היה ממקורות גלויים ומפגישות של לסיה גלילי עם אנשים רבים, ובהם קציני ה"הגנה", אורחים מחו"ל וקציני הצבא הבריטי.

בשנת 1947 החליטה "מערכות" לפרסם חוברת בעניין הצבאות הערביים של מדינות ערב. שתי סיבות היו להחלטה: הראשונה, למקרה של התממשות סכנת ההתנגשות עם צבאות ערב נוצר עניין חיוני לאפשר לדעת מיהו האויב. הסיבה השניה הייתה האפשרות להראות נשק בתמונות. באמצע 1947 הייתה החוברת מוכנה, אך הדפסתה התעכבה כשנה בגלל הגהות ותיקונים.

לאחר שהתמנה בן-גוריון על תיק הביטחון פנה לאישים שונים כדי שיחברו מסמך שיבחון את היקף הכוח הצבאי הרצוי לנוכח הסכנות שנשקפות, להערכתו, ליישוב ולמדינה שברוך.

ב-28 במאי 1947 הונח המסמך על שולחנו של בן-גוריון. חיברו אותו ממלא-מקום ראש המפקדה הארצית זאב פיינשטיין ויוחנן רטנר. הדו"ח המליץ על הערכות צבאית במקרה של התקפה מאורגנת של הארצות השכנות. בפרק הראשון של הדו"ח מתארים המחברים את ההיקף הצפוי של

כוחות האויב. על פי הערכתם יגיע הכוח ל-40 עד 50 אלף חיילים.

ב-20 באוקטובר 1947 מגיש ישראל גלילי, ראש המפקדה הארצית, לבן-גוריון את הצעתו בדבר "תפקידנו הצבאי". ההצעה כוללת שלושה פרקים: המרחב, כוח יריבנו וכוחותינו. בפרק ב' להצעתו מפרט גלילי את היקף הכוחות הצבאיים שיופנו נגד מדינת ישראל ומגיע בהערכתו ל-80 אלף חיילים. בשתי ההערכות אין המחברים מפרטים את מקורותיהם בדבר היקף הכוחות של צבאות מדינות ערב. יש לזכור, כי בכל אחת מההצעות, תסריט האיום, הנחות היסוד, המשתתפים בקואליציה הערבית והיקף הכוחות שיטילו למערכה — שונים.

יש עוד שני מסמכים שהגיעו אל בן-גוריון והנוגעים בנושא הדיון, אף-על-פי שמקורותיהם לא זוהו.

המסמך הראשון נושא את התאריך 23 ביוני 1947. זוהי סקירה על חיל הספר, הדנה בתולדותיו, מבנהו, חימושו, יכולתו, קשריו ותקציבו של חיל הספר. המסמך השני, מה-10 בנובמבר 1947, מכיל טבלת פירוט של היקף הכוחות של מדינות באסיה, דרום אירופה והמזרח התיכון. על גבי המסמך צוין בכתב-ידו של בן-גוריון: "הרשימה המצורפת הובאה על-ידי יובל".

בנוסף למסמכים בכתב יש להניח, כי בן-גוריון קיבל ממקורביו גם ידיעות מודיעיניות בעל-פה. ב-9 בדצמבר 1947, ציין בן-גוריון ביומנו את סקירתו של אליהו ששון על המצב בארץ-ישראל ובמדינות ערב. ששון טען שהיישוב כבר נמצא בעיצומן של המאורעות. אנשי המופתי הקימו ארגונים בכל הארץ והם יתקפו, לדעתו, אם ישיגו כסף ותחמושת. ששון המשיך ופירט את המתרחש במדינות ערב, סיפר על מרכזי גיוס ומאות מתגייסים, דיווח על התקפות ביפו, בירושלים ובחיפה והזהיר מפני הפתעות. לטענתו המלך עבדאללה עומד בינתיים בודד בעמדתו ואינו מרשה לעבור על אדמתו כדי לפגוע ביישוב היהודי.

ב-15 בדצמבר 1947 שמע בן-גוריון דיווח מודיעין מפי שני אנשים. האחד היה יוסף שפירא, שמסר בשם חבריו כי ידיד ערבי מסר על תוכנית

להתקפה מקיפה על בארות יצחק. השני היה יצחק שדה, שמסר לבן-גוריון פרטים בעל-פה בעניינים צבאיים. שדה סקר את מצב הערבים בנגב וטען, כי יש כ-20 אלף נושאי נשק ערבים המחכים לתגובת היישוב. באר-שבע, אמר יצחק שדה, היא כמחנה מזוין ואי אפשר לעבור בה.

ב-22 בדצמבר 1947 דיווח ששון אליהו ששון לבן-גוריון. הוא מסר, כי ההפוגה אינה מתקיימת בדרכים, וכל ההפוגה לא באה אלא מפני שהציבור הערבי אינו מוכן למהומות וחסר כסף, נשק ומזון. מטרת המהומות, טען ששון, הייתה ליצור מתיחות ולגרור שפיכות דמים. הוא מסר כי קיימת האזנה בוועד העליון, במסגדים ובחוגו של הד"ר חלדי.

ששון מסר עוד, כי חיפה ויפו הערביות אינן מתייעצות עם הוועד הערבי העליון, אלא מקבלות הוראות היישר מהמופתי. ההתקפה על שכונות התקווה, אמר, בוצעה על-ידי ערבים משכם ומלוד.

ב-19 בדצמבר 1947 נועד בן-גוריון עם יוסף כרנשטיין ועם אדם נוסף ששמו ישראל. במהלך השיחה מדווח בן-גוריון לגבי עיסקת הנשק הסורית-צ'כוסלובקית בסך שני מיליון דולר.

תרומת ארגוני המודיעין להערכת המצב של בן-גוריון

איסוף מידע

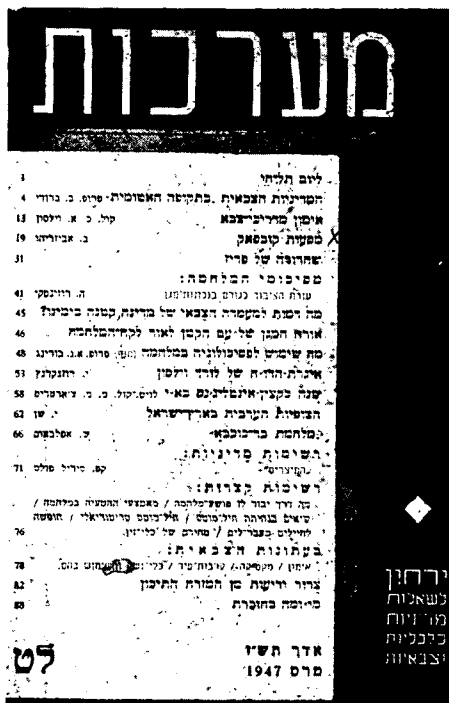
בשנים 1946-47 עמדו לרשות היישוב שלושה ארגוני מודיעין עיקריים.

הארגון האחד, ש"י, ארגון בעל מימד צבאי, שעסק באיומים הקרובים פיזית ולאומית (בריסים, ערביי ארץ-ישראל והפורשים) לריכוזים היהודיים בארץ-ישראל. ארגון זה פעל במטרה למנוע פעילות עוינת.

הארגון השני, המסתערים, גם הוא בעל מימד צבאי, שימש את היישוב בעיקר כזרוע לאיסוף מודיעין וביצוע תפקידים מיוחדים הן בארץ והן במדינות ערב השכנות.

הארגון השלישי, המחלקה המדינית של הסוכנות. בתוקף היותו ארגון של ארגון-גג פוליטי, פעל באיסוף מידע ותיאום מערכות הקשרים של היישוב עם סביבתו האזורית והבינלאומית.

"יכולת החדירה" של הש"י בכל הקשור לנעשה בין ערביי ארץ-ישראל הייתה מרשימה, בהתחשב בתנאים ובאמצעים המוגבלים בהם פעל. דוגמה אחת מיכולת זאת הינה המהירות שבה דיווח הש"י על ההתקפות על האוטובוסים ב-30 בנובמבר 1947. תוך חמישה ימים ממועד ההתקפות הגישה המחלקה הערבית בש"י שני דו"חות מפורטים המתארים את ההתרחשויות,

גיליון מערכות משנת 1947. בתקופה הנדונה פרסמה מערכות מאמרים על התפתחות הכוח הצבאי הערבי.

יש להם אווירונים ותותחים...". עולה מזה, כי התפיסה של מלחמה כוללת עם מדינות ערב, בטווח זמן קצר, אינה עולה לראשונה מפי בן-גוריון בסוף שנת 1946, כי אם שנים רבות קודם לכן, אך לא בפומביות. גם לאחר הצהרתו בקונגרס בבאזל בדצמבר 1946 חזר בן-גוריון וטען בעקביות לאיום הפלישה של מדינות ערב בנסיבות רבות ומגוונות. הצהרותיו הפומביות מלמדות על דאגה עמוקה ואמיתית מאיום הפלישה. עוד באוגוסט 1947 אמר בן-גוריון בישיבת הוועד הפועל הציוני בציריך:

"...אנו עומדים עכשיו... לפני תכונה לעקור את היישוב משורשו ולחסל בבת אחת את הסכנה הציונית על-ידי השמדתם של יהודי ארץ-ישראל...". "זוהי התוכנית של ה'מנהיג', השותק לעת עתה, שהיה שותפו של היטלר בהשמדת יהודי אירופה והוא זומם להפעיל צבאות ערב למטרה זו..."

בהמשך דבריו ציטט בן-גוריון ראיון שהתפרסם עם פאוזי אל קאוקג'י הטוען בגלוי ובפשטות "... שהסכסוך בין היהודים ובין הערבים הוא סכסוך טוטאלי... והפתרון היחידי הוא השמדה מלאה של כל היהודים, בין אלה שבארץ-ישראל... והוסיף בן-גוריון: "ותוכנית 'טוטאלית' זו יש לה על מה להסתמך... הסכנה צפויה לא מערביי ארץ-ישראל בלבד; הגורם שנעמוד בפניו עכשיו הרי הם צבאות מדינות ערב..."

"...לא מתנגדים פוליטיים יעמדו מולנו, אלא תלמידיו ואולי מוריו של היטלר, היודעים דרך

מדינות ערב לא יפלוש בצבאות סדירים, אלא יתמכו בערביי ארץ-ישראל באמצעים חומריים. ראוי לציין, כי בן-גוריון לא הרחיק מעליו, בתחום המודיעיני, דעות אשר היו בניגוד לתפיסתו, אלא הירכה לשותק ולהקשיב, תוך שהוא מנהל את הדיון ברוח דמוקרטית וחותר להשגת קונצנזוס בחשיבה ובגיבוש המדיניות. מכאן עולה, כי למרות שבן-גוריון גרס והתריע על סכנת מהלך צבאי של מדינות ערב כנגד היישוב, אף אחד מארגוני המודיעין המרכזיים (הש"י והמחלקה המדינית), לא נרתם למאמץ איסופי, מחקרי והערכתי לגבי התממשות איום זה — היינו איסוף מחקר והערכה על מדינות ערב בתחום הצבאי והצלבת מודיעין זה עם המודיעין המדיני לכדי גיבוש הערכה כוללת. שני ארגוני המודיעין המרכזיים מקצים באותה עת את מאמציהם בתחום הערבי לערביי ארץ-ישראל, לאיסוף מודיעין מדיני בעיקר, אשר הוביל את בכיריהם להערכה (שנמסרה כנראה לבן-גוריון בעל-פה) כי צבאות ערב לא יפלוש בצבאות סדירים. שני הארגונים, אשר בין יתר עיסוקיהם אספו ודיווחו מודיעין צבאי, היו המסתערים ו"מערכות". יש לזכור, כי מטרת יחידת "השחר" מבחינה מודיעינית הייתה מטרה איסופית בלבד וכי פעולותיה במדינות ערב, במהלך התקופה, היו מצומצמות. ליחידת "השחר" לא היה מנגנון אשר היה ערוך לקלוט את המידע ולעבדו והיא גם לא נועדה לכך בעצם הקמתה והפעלתה. גם "מערכות" כמחלקת תרבות לא נועדה במטרתה לאיסוף, מחקר והערכה על מדינות ערב במימד הצבאי. עשייתה זאת היתה תוצאה של יוזמה עצמאית של העומדים בראשה.

הערכת המצב של בן-גוריון

בן-גוריון התבטא במרוצת השנים שקדמו להקמת המדינה פעמים רבות ובאורח עקיב בעניין פלישת צבאות ערב, בהצהרות ובנאומים פומביים וכן בפורומים סגורים. יש להניח שדבר זה מבטא רמת שכנוע עצמי גבוהה יחסית, ביחס לנכונות הערכת המצב שלו. הנקודה שמחייבת בירור הינה באיזו מידה נבעה הערכת המצב שלו ממידע שהיה בידיו? על כך ניתן ללמוד, לפחות באורח חלקי, מהתבטאויותיו בפורומים שונים, מרישומיו ביומנו ומארכיונו אשר בשדה בוקר. בן-גוריון ברישומיו ביומנו מאיר גם את זיקת הגומלין שבינו ובין המודיעין שהיה קיים באותה תקופה. רישומים אלה גם מלמדים על הידיעות שהגיעו אליו ועל המידה שזכר אותן.

עוד בדצמבר 1936, בשיחה לא רשמית בביתו, אמר בן-גוריון: "...אנו עומדים בפני סכנת מלחמה עולמית... הסכנה הצפויה לנו היא לא פרעות, אלא השמדה, כי התוקפים לא יהיו ערביי ארץ-ישראל בלבד, אלא אנשי עיראק וסעודיה,

מות המבצעים, מקום מגוריהם, השתייכותם אבצנית ופעולות קודמות שביצעו. מצד שני ש"י ככלל, והמחלקה הערבית שלו בפרט, לא זו במהלך התקופה שום מאמץ לאיסוף מודיעין כל סוג שהוא על מדינות ערב. המידע בתחום זה עמד לרשותם נבע מדיווח אקראי בלבד. פעילות מחלקה הערבית בש"י הסתכמה אם כן במימד 'סופי גרידא של ארגון מודיעין: ריכוז הידיעות זרמו למחלקה מכל הארץ, מיוזם, עריכת ידיעות החשובות לרשימה אחת והפצתה יטתית — כל כמה ימים — לגורמים ביישוב. ל אף שהש"י היה זרוע המודיעיני של ארגון צבאי חתרני, התרכזה המחלקה הערבית בש"י סיווגת להשיג מודיעין מדיני בעיקר.

המחלקה הערבית של המחלקה המדינית פעלה מנם באיסוף מודיעין על מדינות ערב. אך למעט יזרה המצרית, איסוף המידע התבסס בעיקר על קוט מידע מהעיתונות הגלויה. גם המחלקה נרבית של המחלקה המדינית פעלה במימד סופי של ארגון מודיעין וגם כן בעיקר בתחום גדיני.

יחידת המסתערים, לעומת זה, פעלה בין תר גם באיסוף מודיעין צבאי. אך במרוצת שנת 1947 הופעלה היחידה במסגרת הכנת תיקי פריס בגיזרה הצפונית, ואילו בגיזרה המזרחית דרומית לא. מאחר והמשימות על המסתערים 'שלו על-ידי מטה ה"הגנה" נראה שמקבלי החלטות בארגון ה"הגנה" ראו כנעשה בקרב יבוי ארץ-ישראל תחום חשוב יותר, מאשר יינות ערב.

גם "מערכות" כמקור מידע דלה את ידיעותיו פוטומים גלויים בעיקר. במהלך שנת 1946 רסם "מערכות" סידרת סקירות על צבאותיהן ל מדינות ערב וריכוז אותן לחוברת אחת בתחילת נת 1947. בהעדרו של חומר מרוכז ומעובד על זוטנציאל הצבאי של מדינות ערב, היה המידע פירסם "מערכות" המידע הטוב ביותר על אאות ערב, שהיה ביישוב באותה תקופה.

חקר והערכה

ה שכולט בהעדרו בתפוקות ארגוני המודיעין של יישוב באותה תקופה הן הערכות המתבססות על חקר המודיעין. אם היו בכלל הערכות כאלה הרי הן נמסרו לבן-גוריון בעל-פה ולא נמצא לכך זום תיעוד. הארגון הראשון שהגיע להכרה נחיצות פונקציית המחקר המודיעיני הייתה מחלקה המדינית של הסוכנות, שהחליטה במרס 1947 על הקמת המדור למחקר, וביצעה החלטה זו מהלך אותה שנה.

בן-גוריון ניהל דיונים עם המומחים מהמחלקות ערביות של הש"י והמחלקה המדינית, אשר ראו ת הקונפליקט היהודי-ערבי על רקע פאן-ערבי וול. בפגישותיהם עם בן-גוריון העריכו כי

אחת, ודרך אחת בלבד, בפתרון הבעיה היהודית: השמדה טוטאלית. ולזאת עלינו להתכונן..."

אבל, החל מחודש אוקטובר 1947 ניכרת לשון שונה בהצהרותיו של בן-גוריון ביחס לאיום הערבי. מאותה עת רוחן מתונה יותר ויש בהן אמונה, כי היישוב יוכל להתמודד בהצלחה עם האיום. ב-2 באוקטובר 1947, באסיפת הנבחרים בירושלים, אמר בן-גוריון: "... יש לנו היכולת לעמוד בפני כל חוקפנות אפשרית העלולה לבוא מתוך ארץ זו (הכוונה לירדן - ח"ס) או גם מהארצות השכנות..."

ב-15 באוקטובר, בהצהרה לעיתונות, אמר בן-גוריון "... שהמצב מדאיג ועלול להחמיר, ואם כי אין יסוד לבהלה..."

ב-25 באוקטובר, בישיבת המליאה של הוועד הלאומי אמר: "... סוריה והלבנון נעשות עצמאיות ובתוכן מתרכז עכשיו המטה הראשי של אויבנו בנפש, ובראשם אנשים שעזרו להיטלר. הצבא במדינות אלו איננו מן הצבאות המעולים שבעולם... אולם אין לזלזל בערכו ובכוחו..."

ברור כי בין אוגוסט לאוקטובר 1947 חלה תפנית של ממש בהערכת המצב של בן-גוריון. אם עד לחודש אוגוסט האיום של מדינות ערב נתפס כאיום מוחלט של סכנת השמדה מצד מדינות ערב, הרי שמאוקטובר בן-גוריון מתאר איום חמור אומנם, אך כזה שהיישוב יוכל להתמודד עימו כשידו על העליונה. יש לזכור, כי באוקטובר 1947 ריכזו הסורים כוחות ברמת הגולן. תפנית זאת בהערכת המצב של בן-גוריון מקבלת חיזוק מהכתוב ביומנו של בן-גוריון ב-10 באוקטובר 1947. בתשובה לשאלה על דרך ההגנה של היישוב ענה בן-גוריון כי הדבר תלוי בהחלטת האו"ם, והוסיף: "... אם תהיה החלטה נוחה נגן על כל היישוב, ונשתלט רק על תחומי המדינה כפי ההחלטה. אם לא תהיה החלטה נוחה נגן על כל היישוב, נהדוף כל התקפה, נקיים שירותים ליישוב היהודי ולכל הערבים שירצו, לא נקבע תחומים טריטוריאליים..."

לראשונה אמר בן-גוריון באותה עת, כי אם החלטת האו"ם לא תהיה נוחה לא יוגדרו תחומים טריטוריאליים, כל היישוב יוגן ותהדוף כל התקפה. כלאמר, היישוב לא יציית להחלטת האו"ם אם החלטת החלוקה לא תהיה מספקת. בקביעתו "לא נקבע תחומים טריטוריאליים" יש גם נימה של כוונות להרחיב את הגבולות. התבטאות זאת עומדת במידה רבה בניגוד לחששות הגדולים שעליהם הצהיר בן-גוריון פומבית עד אוגוסט 1947 - רק חודשיים קודם לכן.

ארגוני המודיעין והערכת המצב

ניתוח הערכת המצב של בן-גוריון מאמצע שנת 1946 ועד סוף שנת 1947 מעורר שתי שאלות מרכזיות: מה הייתה מידת השפעתם של ארגוני

המודיעין בגיבוש הערכתו של בן-גוריון את איום הפלישה של מדינות ערב, עד אוגוסט 1947? ומה היה מקור התפנית שבתפיסתו בעניין זה בין אוגוסט לאוקטובר 1947?

ביחס לשאלה הראשונה ניתן לקבוע, על סמך כל החומר שנאסף ובמידה רבה של בטחון, כי עיצוב הערכתו המקורית של בן-גוריון לגבי כוונות הפלישה של צבאות ערב לא נבע או אפילו הסתייע משמעותית, במודיעין שקיבל. זאת, הן משום שבן-גוריון העריך את כוונות הפלישה כבר בשנת 1936, הן משום שבן-גוריון חזר וקָבַל מספר פעמים ביומנו על חסרוננו של מידע מודיעיני, והן על סמך דעותיהם של מומחי המחלקות הערביות בש"י ובמחלקה המדינית שנמסרו לו כנראה בעל-פה על סמך המודיעין שהיה בידיהם.

אשר לשאלה השנייה, מה הביא לשינוי בהערכת המצב של בן-גוריון במרוצת 1947, התשובה מורכבת יותר. למעשה, קיימות ארבע השערות עיקריות.

ההשערה הראשונה היא, כי מידע מודיעיני טרי שהגיע לידי בן-גוריון בין מרס לאוגוסט 1947 הוא שהביא לשינוי בהערכת המצב שלו לגבי איום הפלישה ומשמעויותיו. להסבר זה לא נמצא תימוכין היסטורי. מאחר ולרשות ארגוני המודיעין של היישוב לא עמד ככל הנראה באותה עת (מחצית 1947) מידע מודיעיני המצביע ברמת סבירות גבוהה על כוונות הפלישה של מדינות ערב, ממילא לא יכול היה להגיע מידע כזה לבן-גוריון, ולפיכך לא יכול היה להשפיע לכדי שינוי בהערכת המצב שלו במחצית 1947.

ההשערה השנייה היא, שמקור השינוי בהערכת המצב של בן-גוריון הינו התוודעותו למידע מודיעיני שהיה קיים כבר אך עד אותה עת לא הגיע לידי. מידע זה הוא שאיפשר, על-פי הסבר זה, לבן-גוריון הערכה מפקחת יותר של האיום. מהחומר שנאסף ניתן למצוא תימוכין מסויים להסבר זה. בן-גוריון למד כנראה על היקף כוחן הצבאי של מדינות ערב רק לאחר הצהרתו בקונגרס בבאזל. שכן, מועד ההצהרה כדצמבר 1946 ואילו פירוט הפוטנציאל הצבאי של מדינות ערב ביומנו רק ב-4 במאי 1947. הדברים המופיעים ביומנו של בן-גוריון דומים מאוד לפרסום "מערכות" בסקירתה "צבאות הערביים בדורנו". בהשוואת היום לפרסום נמצא, כי קיימים חלקי משפטים, ביטויים ואף נתונים מספריים זהים. מכיוון שלא נמצא שום מסמך אחר הדן בצורה מקיפה בפוטנציאל הצבאי של מדינות ערב, ניתן להניח כי בן-גוריון שאב את הנתונים ליומנו מאחת הגירסאות של פרסום "מערכות". השערה זו מתחזקת מהראיון שקיימתי עם גרשון ריבלין, ממנו עולה כי טיוטת הספר הייתה מוכנה בתחילת 1947, וכי עורך הספר, לסייה גלילי

מ"מערכות", נפגש עם בן-גוריון דרך קבע. יתכן מזה, בן-גוריון שילב בהתבטאויותיו נתונים מספריים על הפוטנציאל הצבאי של מדינות ערב רק לאחר מאי 1947.

ההשערה השלישית הינה שהשינוי בתפיסת בן-גוריון נבע מהחלטה פוליטית מפקחת להמעט בחומרת איום הפלישה ממחצית 1947 בד בבד עם האצת ההכנות להקמת המדינה. זאת כדי שלא לעורר בהלה בהנהגת היישוב ובציבור הרחב, וכדי להחליש את עוצמת ההתנגדות בקרב ההנהגה להכרזה של הקמת המדינה.

ההשערה הרביעית הינה שהשינוי בהערכת בן-גוריון לא נבע מהתוודעות לחומרת האיום ול מחלטה פוליטית מפקחת להמעט בו, אל מהתחזקות ביטחונו העצמי ביכולת היישוב לעמוד בפלישה הערבית לנוכח שני דבריו הראשון הוא הערכת בן-גוריון, כי יצליח להגן להבנה עם עבר-הירדן ולמנוע את כניסתה למהל צבאי. הערכה זאת נתמכה במגעים שניהל אליה ששון עם האמיר עבדאללה. השני, הוא התקדמו ההכנות לבניין כוחו של היישוב, הכנות שצברו תאוצה רבה באותה עת. בהקשר זה חשוב לציין כי לרשותו של בן-גוריון עמד באותה עת מיד גולמי בלבד על כוחן הצבאי של מדינות ערב. ניתוח יחסי הכוחות ומשמעויותיהם המעשיי מבחינת חומרת האיום ליישוב, לא נעשה ככ הנראה באורח ממוסד על-ידי גורם כלשהו ש היישוב, ונותר אפה לבן-גוריון לעשותו באורח אינטואיטיבי.

מכל מקום, על סמך החומר שנאסף לא היה להכריע באורח ברור בין ארבע ההשערות האחרונות, ויתכן אף כי ארבעתן יחד השפיעו על השינוי שבהערכת המצב של בן-גוריון במחצית 1947.

מקורות

1. מסמכים מארכיון המכון למורשת בן-גוריון.
2. מסמכים מהארכיון הציוני המרכזי.
3. מסמכים מארכיון תולדות "ההגנה".
4. ארכיון צה"ל.
5. אביחי אברהם, דוד בן-גוריון מעצב המדינה, ירושלים, כתר בע"מ, 1974.
6. אבן שושן, המלון החדש, ירושלים, קריית הספר בע"מ, 1982.
7. אנגרא, צבאות הערבים בדורנו, תל-אביב, "מערכות" תש"ח.
8. אליאב בנימין (עורך), היישוב בימי הבית הלאומי בירושלים, כתר בע"מ, 1976.
9. באור יודיה, דיפלומטיה ומחתרת (מהדורה ב' הקיבוץ הארצי מרחביה, 1966).
10. בן-גוריון דוד, בהלחם ישראל, תל-אביב, עם עובד, 1950.
11. בן-גוריון דוד, מדינת ישראל המתחדשת, תל-אביב, עם עובד, 1969.
12. בן-גוריון דוד, במערכה, כך חמישי, תל-אביב, עם עובד, 1957.
13. בר ישראל, בטחון ישראל אתמול, היום ומחר תל-אביב, עם עובד, 1969.
14. בר זר מייכאל, הממונה, ירושלים, וידנפלד וניקולסון, 1970.

המשך בעמ' 6

ממדף הספרים

מלחמת לבנון בעינים אמריקניות

על הספר "ניצחון פגום – הקונפליקט הישראלי ערבי ומלחמת לבנון" מאת ט.ג. דפוי ופול מרטל, וירג'יניה, 1986 *

תא"ל אברהם איילון

ארגונים לבנונים מיליטנטים מוסלמים ושמאלנים שפעלו נגד המשטר במרכז הלבנון.

באפריל-נובמבר 1969 ניסה צבא לבנון לכפות על המחבלים את רצון הממשל הלבנוני. הניסיון הסתיים בפשרה של "הסכם קהיר" מנובמבר 1969, לפיו יצמצמו המחבלים את פעילותם כנגד ישראל בהתחשב באינטרס הלבנוני שלא לספוג תגמול ישראלי (לדוגמה: בדצמבר 1968 – חיסלה ישראל 13 מטוסים בנמל התעופה של ביירות כגמול על התקפת מחבלים על מטוס אל-על באתונה); ואילו ממשלת לבנון מצידה הבטיחה לאפשר לפלשתינאים אוטונומיה במחנותיהם, כולל נשיאת נשק.

המוסלמים בלבנון גינו את ההסכם שהיצר את צעדי המחבלים, בעוד הנוצרים גינו אותו על שאינו מיצר את צעדי הפלשתינאים די הצורך. התגברות כוחם של המחבלים והפלשתינאים בלבנון הפרה את האיוון העדתי העדין בה. מכל מקום, אחרי שמחבלים הרגו מפקד בפלנגות הציבו אלה מארב לאוטובוס מחבלים והרגו כ-30 מהם. כך החלה במחצית אפריל 1975, מלחמת אזרחים בלבנון.

בתחילה גברה ידם של הנוצרים אבל ב-1976 התהפך הגלגל והנוצרים פנו לעזרתה של סוריה. סוריה נענתה לקריאה והכריעה את הכוחות הפלשתינאים ובני בריתם המוסלמים השמאלנים. אולם משעשתה זאת הפכה את עורה ופעלה כנגד הנוצרים.

לדעת המחברים, עניינה של סוריה בלבנון הוא עניין של מסורת שהתחזקה בשל מניעים צבאיים: חשש שישראל תנצל את לבנון למהלך אוגף דרך הבקעה לעבר דמשק; וחשש שהמחבלים יביאו למלחמה כנגד ישראל בעיתוי שאינו נוח לסוריה.

הספר נפתח בתאור שורשי התווה ובוהו בלבנון למן התקופה הפיניקית (כ-3500 לפנה"ס) בואך ללבנון העצמאית, שזכתה בכינוי "שוויצריה של המזה"ת". הוא מסביר שהיותה של לבנון מעין "שוויצריה" הנו יוצא מן הכלל. שכן משחר ההיסטוריה שלה הייתה לבנון זירת מלחמות בין אימפריות, בין מוסלמים לנוצרים, בין דרוזים לנוצרים ולבסוף בין כל אלה לישראל.

לאחר זאת עוברים המחברים לעסוק בשורשי הציונות ובתהליך שהביא להקמת מדינת ישראל. הם מתארים את חלקה של לבנון בנסיון למנוע את הקמת המדינה במלחמת 1948, ומכאן מדלגים הישר למשבר 1958 בלבנון, שלדעתם נגרם בהשראת הלאומניות שטיפח נאצר בקרב ההמונים הערביים. משבר זה ומשבר קאסס בעיראק, ב-14 ביולי 1958, הביאו כידוע להחלטת איזנהאואר להנחית כוח של מרינס בלבנון. כוח זה פינה את לבנון כבר במחצית אוגוסט 1958, משדומה היה שהמצב בלבנון התייצב.

שש שנים לאחר מכן, ב-1964 הוקם אש"ף, שעראפת עדיין לא שלט בו. כוחו עלה רק לאחר מלחמת 1967, כשערפת ניסה להקים מדינה בתוך מדינה בירדן. חוסין לא הסכים לזאת ובספטמבר 1970 הוא חיסל את בסיסי המחבלים בארצו. המחבלים שנותרו בחיים, ברחו ללבנון, והצטרפו אל כחצי מיליון הפלשתינאים ששהו בה מאז 1948. הם התארגנו בשורה של ארגונים: פתח, א-צ'קה הפרו-סורי, החזית העממית בראשותו של ג'ורג' חבש, החזית הדמוקרטית בראשותו של נאיף חוואתמה, החזית העממית בראשותו של אחמד ג'בריל, חזית השחרור הפרו-עיראקית ועוד. המרכז של כל הארגונים האלה היה בביירות והעומד בראשם, עראפת, פיתח קשרים עם

ספר "ניצחון פגום" הוא מעין המשך ספר "ניצחון חמקמק" (Elusive Victory) עוסק בסכסוך הישראלי-ערבי בשנים 1948-1974. מטרתו, לדברי המחברים, הסביר את הטרגדיה שעברה על לבנון אז הפכה למרכז הסכסוך הישראלי-ערבי, עקבות מלחמת 1973, ועד לפינוי הכוח רב לאומי ממנה בתחילת 1984. הספר על ספחיו מונה רק כ-250 עמודים, אך הוא נכתב על סמך לימוד אלפי עמודים (כ-40 פריים וכמספר הזה מאמרים ומסמכים קוריים) שלא לדבר על עשרות ראיונות עם אישים סורים, לבנונים, ירדנים, לפלשתינאים, מצרים וישראלים.

* Flawed Victory: The Arab Israeli Conflict and the Lebanon War. T.N. Dupuy and P. Martel. Fairfax, Va. 1986.

התערבותה של סוריה במתרחש בלבנון נעשתה בשלבים: תחילה ניסיונות תיווך, אחר-כך התערבות מוגבלת ולבסוף החדרת כוח צבאי ניכר, בעיקרו דייוויזיה משוריית מס' 3.

מדינות ערב לא התלהבו מהמהלך הסורי, אך ישראל הסכימה לו לאחר שהושגה הבנה בתיווך אמריקני, שהסורים לא יעברו "קו אדום" מצידון לחרמון; לא יפעילו חיל-אוויר בשמי לבנון; לא יציבו בה סוללות טילים; ולא יפריעו לפעולות ישראל נגד מחבלים בדרום לבנון. הבנה זו נשמרה ע"י הסורים עד מלחמת לבנון, למעט בתחילת 1977 עת שגרו הסורים פלוגה לעיישה (אף אותה מיהרו להוציא בעקבות מחאה ישראלית ואמריקנית). אולם בלבנון גופה נהגו הסורים ככובשים אכזריים, והפגיו באפריל 1977 וביוני אותה שנה (בעקבות רצח טוני פרנג'יה בנו של המנהיג הנוצרי הפרו-סורי) את הרבעים הנוצרים בביירות.

בסוף שנת 1977, ב-9 בנובמבר, הודיע סאדאת שהוא מוכן לבוא לירושלים. בגין הסכים לדבר וב-19 בחודש אמנם בא נשיא מצרים לבירת ישראל. דעת המחברים היא שלמרות שמקובל לדבר על "יזמת סאדאת", היוזם האמיתי של התהליך היה בגין — ולראיה: הוא זה שהקדים לבוא אל נשיא רומניה עם רעיון השלום.

הן בגין והן סאדאת נתקלו בהתנגדות ב"סביבה הפנימית". בגין מצד הרמטכ"ל מרדכי גור שסבר כי סאדאת מבצע תרגיל הונאה; וסאדאת מצד שר החוץ שלו איסמעיל פהמי וסגנו מוחמד ריאד, שהתפטרו: שלא לדבר על התנגדות ה"סביבה החיצונית" — ברה"מ ומרבית מדינות ערב — למהלך השלום שלו.

בנאמו ההיסטורי בכנסת טען סאדאת שלא יהיה שלום ללא פתרון הבעיה הפלשתינאית. עם זאת בעקבות סדרת שיחות עם בגין, ידיו ודיין הסכים סאדאת לקיים שיחות נפרדות בין נציגי ישראל למצרים. השיחות נפתחו באיסמעליה ב-25-26 בדצמבר 1977 ונסתיימו ללא תוצאות, למעטן הקמת שתי ועדות; פוליטית וצבאית. עבודתן לא עלתה יפה ואלמלא הזמין קטר ב-8 באוגוסט 1978 את בגין ואת סאדאת לקיים שיחות בקמפ דייויד, החל מ-5 בספטמבר אותה שנה — יתכן שיזמת השלום היתה גוועת. יתר על כן, קטר הצליח לפשר בין הצדדים לאחר ויכוחים קשים שנמשכו כ-10 ימים והביא לחתימת הסכם השלום בין ישראל למצרים שנחתם בוויינגטון

המחבלים כנגד ישראל. להמחשה, הם מצאו בתקופה שמאפריל 1978 עד אפריל 1981 הפגיו המחבלים את צפון הגליל כ-50 פעם וגרמו ל-18 הרוגים ו-60 פצועים. זאת ועוד — באפריל 1980 הם רצחו ילדה ואת אביה השוטר בנהריה. א. תמה שצה"ל הגיב על מעשים שכאלה בפעולות מנע-שיבוש-אזהרה-גמול וגרם למחבלים וג' לאוכלוסייה, שהמחבלים התערבו בה במכוון למעלה מאלף נפגעים. מספר זה נראה מוגזם. המחברים מונים סדרת פעולות מנע-שיבוש-אזהרה-גמול בולטות שבוצעו ב-1981 כמ פשיטה על דמור מן הים, ב-28 במאי, התקפה טילי נ"מ מופעלים ע"י הלובים, והפצצות בגז ערקוב (מורדות החרמון) ובגורת צור, בתחיל חודש יוני 1981.

כחודש לאחר מכן, ב-10 ביולי, תקף ח האוויר הישראלי עמדות ארטילריה וטילי קטיוש בדרום לבנון. אש"ף הגיב בירי טילי קטיוש לעבר קרית שמונה, שגרם ל-14 נפגעים. בתגוב תקף חיל האוויר ב-12 וב-14 ביולי בסיסי הדרג ובסיס תחמושת של אש"ף בגורת החוף וג' לאבדות — כ-30 הרוגים וכמה עשרות פצועים נקמת אש"ף לא אחרה לבוא. ב-15 ביולי הפגיו את נהריה וקרית שמונה. בהפגזה זו נהרגו אנשים ונפצעו 35. דעת הקהל בישראל נזעמ — והוחלט להפעיל את חיל האוויר הישראלי במשנה תוקף. ב-16 ביולי ביצע חיל האוויר הפצצות מסיביות שבהן נהרסו גשרים על הליט ונפגעו מפקדות מחבלים, ביניהן מפקדת אש" במערב ביירות. בהפצצת מפקדה זו נהרגו ונפצעו כ-300 איש — כמות שגרמה לביקורת פנימית וחיצונית על היקף הפעולה, שפגעה גם באוכלוסי אזרחית ובכך פגעה בתדמית המוסרית של ישראל בין המגנים ומבקרים את ההפצצה במערב ביירות. הייתה ארה"ב, שלא הסתפקה במחאה, אלא הקפיאה משלוח של מטוסי F-16 לישראל.

הביקורת והגיגיו לא הרחיעו את ישראל מלהמשיך להפציץ את המחבלים בשרידי המבצעים הצלבני מן המאה ה-12 המכונה "כופור". מאז ש"אש"ף לא למד לקח והמשיך להפגיו את ישראל הורה ריגן לשליחו למזה"ת, פיליפ חביב, לפע להרגעת גבול לבנון. חביב עשה כמצווה. ה נפגש עם מנהיגי ישראל ולבנון וכן עם מנהיג סעודיה, שייצגו את המחבלים, והצליח להב לחתימת הסכם הפסקת אש ב-24 ביולי 1981. פיליפ חביב הגיע למזה"ת בהקשר אחוז

ב-26 במרס 1979, לאחר שקטר ביקר במזה"ת ב-8 באותו חודש. שני הצדדים זכו והפסידו גם יחד. מצרים קיבלה את סיני, אבל סולקה מהליגה הערבית; ואילו ישראל זכתה בשלום עם מצרים (שבצעדה לא ניתן לקיים קואליציה מלחמתית ערבית) ובהכרה מצד מצרים, אך איבדה שטח, שדות תעופה ושדות נפט, ונאלצה להסכים להקמת אוטונומיה בשטחים המוחזקים.

יזמת סאדאת והסכם השלום בין ישראל למצרים, דרבנו את פעולות המחבלים, שיצרו בדרום לבנון מעין מדינה בתוך מדינה, בשטח של כ-90 ק"מ על 45 ק"מ. פעילות בולטת במיוחד שלהם הייתה ב-11 במרס 1978, כאשר חוליית מחבלים שיצאה מדמור, בדרך הים, נחתה בחוף מעגן מיכאל ולאחר מכן השתלטה על אוטובוס בכביש חיפה-ת"א. כוחות הביטחון הישראליים התגברו על החולייה בסופו של דבר, אך לא לפני שנהרגו 35 מנוסעי האוטובוס וכ-70 נפצעו.

ישראל הגיבה על המעשה, בליל 14-15 במרס 1978, בפעולה שזכתה לשם "מבצע ליטאני". המבצע נמשך כ-36 שעות ובמסגרתו השתלט צה"ל על דרום לבנון בואך-ליטאני, למעט גזרת צור. אגב כך הרג 100 מחבלים במחיר 11 הרוגים ישראליים. בלחץ מועצת הביטחון, אך למעשה בלחץ ארה"ב, נאלצה ישראל להסיג את כוחותיה, תוך הבטחה שאת מקומם יתפוס כוח אר"ם (UNIFIL). הנסיגה החלה ב-11 באפריל ונסתיימה במרחק של כ-10 ק"מ מגבול ישראל-לבנון, היינו ברצועת הביטחון שבה שלטו כוחותיו של מייג'ור חדאד, קצין לבנוני שנשלח באוקטובר 1976 ע"י ממשלת לבנון לפעול כנגד המחבלים שהתבססו ב"פתח-לנד".

המחברים ייחדו למייג'ור חדד פרק מיוחד. לדבריהם, הוא הגיע למפקדתו במר"ג עיון מג'וניה שבלבנון באניה שעשתה דרכה לחיפה. זאת ועוד, הוא קיבל משכורת לבנונית ונשק ישראלי על דעת ממשלת לבנון. זאת עד 18 באפריל 1979, עת הכריז על השטח שבשלטונו כעל "לבנון החופשית". או אז דאגו הסורים שהוא יגורש מצבא לבנון ויישפט שלא בפניו. עם זאת, כאשר עמד למות ממחלת הסרטן, ב-5 בינואר 1984, החזירו הפרלמנט הלבנוני לשורות צבא לבנון. 10 ימים לאחר מכן מת חדד, שכונה ע"י המחברים "אדם אציל ואמיץ".

לדעת המחברים לא היה בכוחם, לא של חדד, ולא של כוח אר"ם (UNIFIL), למנוע את פעילות

מעשה הרצח, דווקא בהקשר להסכם השלום עם ישראל, כאילו אמר: כך ייעשה להולך בדרכי סאדאט בעניין קמפ דייוויד.

כזכור, ב-24 ביולי 1981, היינו כחודשיים וחצי לפני הרצחו של סאדאט, הצליח חביב להביא לידי הסכם הפסקת אש בין אש"ף לבין ישראל. ישראל הכינה הסכם זה כהפסקת פעולת אש"ף נגדה בישראל, בשטחים המוחזקים ובעולם, אך לא כך הבין אותו אש"ף. לגביו תפס ההסכם רק לאורך גבול לבנון ישראל, מה גם שהיה ברור לערפאת שללא פעולות ראוותניות אין אש"ף יכול להתקיים. מאידך-גיסא לא יכלה ישראל לסבול פעילות חבלה נגדה בתוכה פנימה, בשטחים המוחזקים ובעולם, ואף לא היה בכוחה להשלים עם איום פוטנציאלי מצד המחבלים, שחזיקו יותר ויותר את האחזותם בלבנון, במחסה הפסקת האש. לדעת המחברים רק חזיתת ישראל לפרובוקציה של אש"ף, כדי לפעול נגדו ואף קיימה 4 כוונות צבאיות בתקופה שבין אוגוסט 1981-יוני 1982, שבכל אחת מהן הייתה נכונה לפעול הרבה מעבר לליטני, אך לא ממשא זאת בגלל אילוצים של הסביבה הפנימית והסביבה החיצונית.

כוונת ישראל הייתה לחסל את התשתית של המחבלים בדרום לבנון ולבטל בעיקר את האיום הארטילרי על ישוביה בגבול הצפון, ובמידה והסורים יתערבו, לסלק גם אותם מלבנון. זאת במבצע קצר בן כ-72 שעות, שיבוצע בשיטה של התקדמות מהירה, תוך השארת כיסים שיטוהרו בהמשך.

הנהגת אש"ף ידעה על כוונת ישראל, אך העריכה שמדובר במהדורה חדשה של "מבצע ליטאני" מ-1978, שיסתיים בנסיגה ישראלית תוך זמן קצר ובניצחון פוליטי לפלשתינאים.

הפרובוקציה לה חזקה ישראל באה ב-3 ביוני 1982, כאשר המחבלים ניסו לרצוח את השגריר בלונדון שלמה ארגוב. שלושה ימים לאחר מכן החל "מבצע של"ג", שנועד להתבצע בשטח הררי ובשטח בנוי, נוח למגן יותר מאשר לתוקף.

בטרם שיתארו המחברים את פרטי המערכה, הם מציגים בספרם את היערכות הצדדים המתמודדים ותכניתיהם כדלקמן:

כוחות אש"ף מנו כ-53 אלף איש, קרוב למחציתם כוח "סדיר" מצויד בנשק למכביר, כולל כ-300 טנקים וכ-350 קנים ארטילריים לסוגיהם השונים. כוח זה היה מורכב משמונה ארגונים: "פתח" — כ-8000 איש (כולל פלג מ"חזית

עירקי כפריז ביוני 1980 ועוד. אולם משנודע לישראל, בעזרת מקורות מודיעין מערביים, כי הכור יכנס לפעולה בספטמבר 1981, היא החליטה לחסלו בפעולה צבאית ישירה — וטיסי חיל האוויר הישראלי החלו מתאמנים במרץ רב לצורך זה.

גם לאיראן, שלחמה בעיראק, היה עניין בחיסול הכור וטייסייה הפציצו אותו ללא הצלחה משמעותית בספטמבר 1980. עם זאת נטשו 200 עובדים צרפתים ואיטלקים את אתר הבנייה ולא חזרו אליו אלא בפברואר 1981. אותו זמן היה ברור לישראל שעליה למנוע את השלמת בניין הכור בדרך צבאית כמעשה של הגנה עצמית, אפילו יקלקל הדבר את יחסיה עם ארה"ב ומערב אירופה ויפגע במעמדה הבינלאומי. זאת משום שלא ניתן היה לפתור את הבעיה בדרך מדינית בטרם יהיה הכור כשיר לפעולה ומשום שתופעת ההרתעה הגרעינית ההדדית, הקיימת בין שתי מעצמות העל, אינה ישימה למזרח התיכון.

הגם שהיה ברור לישראל שעליה לפעול, התקשו מנהיגיה לקבוע את העתוי להפעלת חיל האוויר נגד הכור, בגלל מספר סיבות: התחשבות במיטראן, ידיד ישראל, ובמועד הבחירות בישראל (30 ביוני 1981); חשש מהפעלת טילי סקאד עיראקים המוצבים בסוריה כנגד ישראל; וחשש מתגובת נשיא מצרים סאדאט איתו עמד בגין להיפגש באופיריה בתחילת יוני 1981 ועוד.

למרות כל החששות האלה בוצעה התקפת הכור ב-7 ביוני בשעה 18:30. לדברי המחברים היא בוצעה ע"י 18 מטוסים שהתחזו (בתקשורת) למטוסים ירדנים. רק ארבעה מהם תקפו את הכור הלכה למעשה, אך בהפתעה ובדיוק רב. הכור חוסל מבלי שהעיראקים ידעו מי תקף אותם ונטו לחשוב שהמדובר במטוסים איראנים. על כן רואים המחברים שגיאה בהזדווחותה של ישראל להודות במעשה, שהכל היו חייבים לגנות אותו, כולל נשיא ארה"ב ומצרים.

ב-6 באוקטובר 1981, ממש ארבעה חודשים לאחר הפצצת הכור, נרצח נשיא מצרים סאדאט בעת שחזה במצעד צבאי לציון "ניצחון" מצרים במלחמת 1973. הקושרים היו אנשי פלג קיצוני של ה"אחים המוסלמים" ולדעת המחברים הם רצחו את סאדאט לא על אשר חתם על הסכם שלום עם ישראל, אלא על כך שביקש להפוך את מצרים למודרנית וסטה מחוקי האסלם. רוב העולם הערבי, שלא לדבר על אש"ף, הצדיק את

מתיחות בין סוריה לישראל. המתיחות החלה באביב 1981 לאחר שהסורים שמו מצור על בירת הנוצרים, זחלה, שבצפון הבקעא. לדברי המחברים עשו זאת הסורים לאחר ששמו ליבם להגברת שיתוף הפעולה בין ישראל לבין הפלנגות הנוצריות, שכוון לא רק נגד אש"ף אלא נגד. המצור היה קשה והנוצרים ביקשו עזרה מישראל. זו נענתה וב-28 באפריל 1981 הפילה שני מטוסים סורים בקרבת זחלה. בתגובה הציבה סוריה שלוש סוללות טילים מסוג ס.א.6 בצפון הבקעא וכן קדמה לקרבת גבול סוריה לבנון חמש סוללות נוספות מן הסוגים ס.א.2 וס.א.3 וחטיבת טנקים. בכך הפרו הסורים את ה"הבנה" שהייתה קיימת בין ישראל לסוריה מאז 1976.

בגין איים שישארל תפעל בכוח אם לא יסלקו הסורים את טילי הנ"מ שהציבו בשטח לבנון, אשר ש בהם משום פגיעה ביכולת חיל האוויר לסייר בשמי לבנון. אבל דווקא משום כך סירב אסד להיכנע לתכתיבו; מה גם שברה"מ שלחה לסוריה את גאורגי קורניאנקו, סגן ראשון של שר החוץ הסובייטי, כדי לחזק את ידי נשיא סוריה.

לדעת המחברים רצה אסד להציב את טילי הנ"מ בבקעא זה מכבר ורק חיכה להזדמנות מתאימה. זאת ממספר סיבות: רצון להסיח את דעת אזרחי מדינתו מבעיות הפנים (מאבק ה"אחים המוסלמים" במשטר וכו'); העמדת מצרים, שחתמה שלום עם ישראל, במצב לא נוח; חזיון היערכותה של סוריה בבקעא, שהיא ציר פוטנציאלי להתקפה ישראלית לעבר דמשק, והגבלת חופש הפעולה של חיל האוויר הישראלי כנגד אש"ף. יתר על כן: אסד האמין שאם ישראל תגיב ותפגע בסוללות הטילים, יחזק הדבר את "זכותה" של סוריה לשלוט בשטחי מפתח בלבנון. שליחות חביב הייתה נוחה לאסד, משום שעצם נוכחותו כמזה"ת ודילוגו לירושלים, דמשק, ביירות וריאד — מנעו חופש פעולה מישראל. מאידך גיסא, חושבים המחברים, שגם לישראל היה עניין בהימשכות שליחותו של חביב ובא-יפתרון מהיר של משבר הטילים, כ"הסחה" להכנותיה של ישראל לפגוע בכור האטומי בעיראק.

ישראל עקבה אחרי תהליך הקמת הכור האטומי בעיראק, מאז נחתם ב-1975 הסכם בינה לבין צרפת על הקמת כור שכזה באוסירק, כ-20 ק"מ מבגדד. לדברי המחברים, פעלה תחילה ישראל נגד צרפת באפריל 1979, אחר-כך בא חיסול מדען

השחרור"; "א-צ'יקה" — כ-200 איש; חזית עממית בראשותו של חבש — כ-1000 איש; "חזית עממית" בראשותו של ג'בריל — כ-1000 איש; "חזית דימוקרטית" בראשותו של חוותמה — כ-100 איש; "חזית שחרור פלשתינאית" — כ-500 איש; "חזית מאבק" — כ-500 איש; וחזית שחרור ערבית פרו עיראקית — כ-1000 איש. הללו היו ערוכים, בתוספת אנשי מיליציה, בדרך הבאה: חטיבה (כ-2000 איש) בגזרת יוניפיל; כ-1000 איש בגזרת החוף הדרומית; כ-1500 איש באזור צידון; כ-1000 איש באזור נבטיה; כ-1500 איש ב"פתח-לנד"; כ-1000 איש בגזרת החוף הצפונית (דרומה לביירות) וכ-6000 איש בגזרת ביירות.

המחברים מביאים גם נתונים על הכוח הסורי בלבנון, שהיה נתון לפיקודו של רב-אלוף אדיב איסמעיל. לדבריהם מנה הכוח דיוויזיה מס' 1; חטיבת חי"ר עצמאית; 16 סוללות טילי נ"מ, ו-2 חטיבות חי"ר של צבא השחרור הפלשתינאי (בסה"כ כ-25 אלף חיילים, 300 טנקים ו-300 קנים ארטילריים). כוחות אלה היו ערוכים בשני קווי הגנה; דמור-חרמון וביירות-ריאק, שאותם הקדים קו תצפיות.

מכאן עוברים המחברים אל צה"ל וטוענים שמחצית מכוחו הופעלה בלבנון. המדובר, לדבריהם, ב-7 שבע אוגדות ועוד חטיבה עצמאית שזמו 75 אלף איש ו-1200 טנקים, שנסתייעו בחילות האוויר והים. כוחות אלה היו צריכים להיות מופעלים בשלושה צירים, על פי הרעיון המבצעי הבא: התקדמות מהירה תוך השארת כיסים; נחיתה באזור האוול למניעת נסיגת המחבלים וליצירת כהלה ושיבושים בעורף; וקיום עתודה של כוח בן שלוש אוגדות לטיפול בכוח הסורי בבקעא, אם וכאשר יוחלט על כך.

לאחר הצגת הרעיון המבצעי הנ"ל מפרטים המחברים את התכנית הישראלית כדלקמן: כוח בן שש חטיבות חי"ר (רגילות וממוכנות) ועוד חטיבת שריון, בפיקוד יצחק מרדכי — יתקדם בציר החוף עד האוול; כוח בפיקוד עמוס ירון מורכב מצנחנים, אנשי קומנדו ימי ושריון — ינחת בשפך אוולי ויתקדם לעבר דמור; כוח של אוגדה מוקטנת (פחות חטיבת שריון) בפיקוד אביגדור קהלני — יכבוש את נבטיה, רמת

ארנון ומבצר הבופור בשלב ראשון ולאחר מכן יתפצל; חלקו יפתח את הדרך לג'זין וחלקו יפנה מערבה לחבירה עם הכוח של יצחק מרדכי; כוח של אוגדה מוקטנת (פחות חט' שריון) בפיקוד מנחם עינן יהווה עתודה פיקודית כנגד התערבות סורית, ואם לא תהיה כזאת יתקדם כדי לחסום את כביש ביירות דמשק; כוח של אוגדה מוקטנת (פחות חטיבת שריון) בפיקוד עימנואל סקל — ישתלט על "פתח לנד" ויקיים כוננות כלפי הכוחות הסורים בבקעא; כוח מורכב מחטיבת שריון וחטיבה ממוכנת בפיקוד דן ורדי — יהווה עתודה ויופעל רק אם הסורים יכנסו לפעולה; כוח אוגדתי — בפיקוד גיורא לב — ינוע בעקבות הכוחות של קהלני ומנחם עינן ויכבוש את ג'זין; וכוח אנטי-טנקי בן שתי חטיבות בפיקוד יוסי פלד — יהיה בכוננות לחסום תנועת תגבורות סוריות לעבר הבקעא.

עד כאן אשר לכוחות היבשה ומכאן לכוחות האוויר והים. על חיל האוויר הוטל, לפי גרסת המחברים, ליצור עדיפות באוויר בשמי לבנון, להגן על שמי ישראל ולסייע לכוחות היבשה; ואילו על חיל הים הוטל להטיל מצור על חופי לבנון, להנחית כוחות ולסייע להם באש מן הים ולהגן על חופי ישראל.

המחברים טוענים, שחיל האוויר התחיל את מימוש מבצע "שלום הגליל" כבר ב-4 ביוני בשעות אחה"צ בהתקיפו מחנות אימונים, מצבורי תחמושת ומפקדות של אש"ף. זה הגיב בהפגזות ישוכים ישראלים ע"י הארטילריה ומטילי הרקטות של הארגונים הפלשתינאים, הן ביום ה-4 ביוני והן ב-5 בו. בעקבות זאת החליטה ממשלת ישראל בליל 6/5 ביוני להפעיל גם את כוחות היבשה והים של צה"ל החל מהשעה 11:00 של יום ה-6 ביוני. אולם דבר ההחלטה פורסם רק חמש שעות לאחר שעה זו.

המחברים יודעים לספר, שבטרם החליטה הממשלה את אשר החליטה, היא קיבלה הבטחה הן משר הבטחון אריאל שרון והן מהרמטכ"ל רפאל איתן שיעשה כל מאמץ שלא להתנגש בכוחות סוריים ושעל כן יופעלו הכוחות לא מעבר ל-40 ק"מ מגבול ישראל. כזאת גם אמר רה"מ בגין לנשיא ארה"ב ריגן במסר שהועבר אליו. במסר זה אף קבע בגין כי מדובר בפעולה של הגנה עצמית וכי אין ישראל רוצה בסנטימטר מאדמת לבנון; אדרבא עניין לה בהסכם שלום עם לבנון עצמאית בגבולותיה הבינלאומיים.

המחברים אמנם משוכנעים שבגין התכוון לממש את אשר אמר ריגן מבלי שצה"ל יעבור מעבר ל-40 הק"מ. אולם מבקרים את "תמימותו" ואת "תמימות" חברי ממשלתו לחשוב שהסורית לא יתערבו. כן הם מבקרים את הדרישות שהציגו בגין לפיליפ חביב, כאשר ביקש ממנו לצאת לדמשק ולמסור לסורים שישראל לא תתקוף אותם, אם לא יתערבו בקרבות בין ישראל לכוחות אש"ף. המדובר בדרישות הבאות: סילוק סוללות הטילים מהבקעא וסילוק המחבלים מהשטח שבשליטת הסורים. היה ברור מראש שאין בדעת אסד להיענות להם. זאת ועוד — המחברים מבקרים את העובדה שבעוד חביב מחכה לפגישת עם אסד ביום ה-9 ביוני, תקף חיל האוויר הישראלי את סוללות הטילים הסוריות (משל היו מסע הרצון הטוב שלו כמתווך אמריקאי, מסע הונאה). עם זאת אין הם מטילים את האשמה להחלטה על בגין, אלא על הרמטכ"ל (רפול) ועל שר הביטחון (אריאל שרון) שהוכילו להתנגשויות יזומה בסורים, שלא על דעת הממשלה, עוד ביוני ה-8 ביוני, בעיקר בגזרת ג'זין.

המחברים מחלקים את המבצע שנוהל ע"י צה"ל בחודש יוני 1982 ל-3 שלבים:

- א. שלושה ימי לחימה נגד כוחות אש"ף בגזרת הדרומית לביירות.
 - ב. שלושה ימי לחימה נגד הכוחות הסוריים בבקעא.
 - ג. לחימה לעבר ביירות (החל מ-9 ביוני) עד להשלמת כיתורה.
- הם מתארים את הלחימה יממה אחר יממה הדברים ידועים ואין טעם לחזור עליהם, אלא על מושפטי הערכה של המחברים כמו:
- * המחבלים גילו תחילה רוח לחימה, אף בהמשך הוכרעו ע"י הכמות של כוחות צה"ל.
 - * מבצר הבופור הפך לסמל, ולכן כיבושו ע"י אנשי חטיבת גולני היה אירוע דרמטי, אפילו שלא היה חשוב מבחינה צבאית וגם קטן יחסית. שכן המחבלים אינם צלבנים שידעו לעמוד במצור שנתיים בטרם הוכרעו ע"י הכוחות המוסלמים.
 - * הזהירות שלא לגרור את הסורים ללחימה הייתה חשובה, אם אמנם היה רצון לממש את חיסול המחבלים בדרום לבנון תוך שלושה ימים.
 - * ארטילריה סורית ירתה על כוחות צה"ל

אכזבו ולא נותר לצה"ל אלא לעשות זאת בכוח עצמו.

ההתקדמות של צה"ל לעומקה של לבנון העמידה במבחן את הכושר הלוגיסטי שלו. זה עמד במבחן, כי לקחי מלחמת 1973 נלמדו ויושמו — ומכל מקום ציוד שיצא ממחסני החירום ב-1982 לא אכזב כב-1973; מה גם שצה"ל התכונן זמן רב למלחמת של"ג ולא נכנס אליה מופתע כפי שאירע במלחמת יום הכיפורים. גם מספר ההרוגים בשלושת שבועות הלחימה היה קטן במלחמת לבנון מאשר בתקופה המקבילה במלחמת יום הכיפורים, לא רק בשל היקף הלחימה, אלא גם בשל העובדה שנעשה הכל להגנת החייל הבודד בעזרת ציוד-מגן משוכלל, ובשל כך שכ-90% מהפצועים הוטסו ממקומות הפגיעה ישירות לבתי-החולים בישראל.

מלאכתם של כוחות היבשה הישראלים הייתה קלה יחסית, למרות תנאי הקרקע הבלתי נוחים (שטח הררי ושטח בנוי) משום שצבאות ערב לא התערבו בלחימה לטובת המחבלים וצבא סוריה. מצרים הוגבלה ע"י חוזה השלום עם ישראל; לחוסין לא הייתה סיבה טובה לסייע לאויבו אסאד; ועיראק שבמלחמת 1973 שלחה לזירת הלחימה כ-500 טנקים וכ-20 אלף חיילים, הייתה עסוקה במלחמה באיראן.

גם מלאכתו של חיל האוויר הישראלי הייתה קלה, כי עד ה-7 ביוני לא שגרו הסורים מטוסים לשמי לבנון. משעשו זאת, לאחר מכן, הופלו המטוסים הסורים ע"י טייסי ישראל העדיפים. מאידך גיסא נתון היה גם חיל האוויר הישראלי למגבלות פוליטיות של ממשלתו שביקשה למנוע התגשות שלא במועד עם הסורים. הנה כי כן רק ב-9 ביוני קיבל בעצם חיל האוויר רשות לפעול כרצונו וזאת רק לאחר שהסורים הציבו בימים 7-8 ביוני חטיבת טילי נ"מ נוספת בבקעא, ולאחר שהפעילו באותם ימים את חיל האוויר שלהם כנגד כוחות היבשה של צה"ל. תוך שלוש שעות השמיד חיל האוויר הישראלי 17 מתוך 19 סוללות הטילים שהציבו הסורים בלבנון וכן הפיל כ-30 מטוסים סורים שניסו להפריע לו. מספר זה נראה קטן מן המספר שפורסם ע"י דובר צה"ל, אך המחברים טוענים שכלל הידוע להם רבים מהמטוסים הסוריים שנפלו אותו יום הופלו ע"י טילי נ"מ סוריים. יהיה כך. המחברים גם טוענים שלמרות עדיפותו המכרעת של חיל האוויר הישראלי הוסיפו הטייסים הסורים לפעול באומץ (או

צה"ל השיג הישג אדיר תוך פחות משלושה שבועות:

- א. אש"ף סולק מדרום לבנון וכוחותיו הוכו מכה קשה.
- ב. כוחות אש"ף וכוחות סוריים נמצאו במצב ניתוק חסר תקווה בביירות, מבלי שיהיה בידי סוריה להושיעם.
- ג. 17 סוללות טילים של סוריה הושמדו, כ-90 מטוסים משלה הופלו וכוחות היבשה שלה סבלו אבדות ניכרות ובסופו של דבר לא יכלו לעמוד בפני העצמה הישראלית.

אחרי שהם מגדירים כללית את מהות ההישג הצבאי הישראלי, עוברים המחברים לניתוח פעילות צה"ל ביבשה, באוויר ובים. הם פותחים ואומרים, כי לדעתם ניהל צה"ל את מלחמתו לא נגד מדינה (לבנון) אלא נגד כוחות שכבשו אותה, שעיקרם כוחות גרילה שצה"ל לא אומץ להילחם בהם. לזה יש להוסיף כי צה"ל עמד בפני בעיה קשה של לחימה בשטח הררי ובשטח בנוי, כאשר הוא נתון באילוף מוסרי של אי-פגיעה באוכלוסייה בלתי לוחמת. בעיה נוספת שהקשתה על צה"ל הייתה המעורבות של הצבא הסורי בלבנון, שגם אם לא הוכרע, הוא הוכה קשות בטרם הצילה אותו הפסקת-האש. מאידך-גיסא הקלה על צה"ל העובדה שצבא לבנון היה "ניטרלי" ושהפלנגות הנוצריות שיתפו עמו פעולה (אכזבי לשיתוף פעולה שכזה).

הקלה על צה"ל העובדה שהמלחמה תוכננה זמן רב ולפרטי פרטים. עם זאת מבקרים המחברים את התופעה לפיה מטכ"ל צה"ל תכנן את המלחמה מבלי שהכניס כראוי בסוד הדברים את חברי הממשלה ומנהיגי הציבור. לדעת המחברים הצליח צה"ל להשיג הפתעה אסטרטגית אפילו שגייס הרבה כוחות. הוא תקף לעומק, שלא כמבצע ליטאני, כדי להשיג במהירות הישגים קרקעיים מרביים, בטרם ייבלם ע"י לחצים של הסביבה החיצונית (המעצמות והאוי"ם) והפנימית (דעת הקהל בישראל).

צה"ל תכנן מלכתחילה לעבור את 40 הק"מ ולהגיע עד ביירות, אך לא כדי לכבוש אותה אלא רק כדי לכתרה ובכך לאפשר לכוחות הנוצריים להשלים את המלאכה של סילוק המחבלים והסורים מבירת לבנון. אולם הכוחות הנוצריים

בגזרת עישייה ובגזרת חצבייה, בטרם פתח צה"ל באש לעבר כוחות סוריים. יתר על כן, החלטת הסורים להתערב בלחימה בין צה"ל למחבלים בלבנון ולו רק ע"י תגבור כוחות והצבת טילי נ"מ נוספים הייתה שגיאה, שכן אם ביקשו הסורים רק להרתיע את ישראל מלהתקדם מעבר ל-40 הק"מ, הם נתנו לישראל תירוץ טוב לתקוף גם אותם.

מוטב היה לסוריה רק לצאת ידי חובה כלפי הפלשתינאים והעולם הערבי. עם זאת צריך לזכור שיותר משדאגו הסורים לאש"ף הם דאגו לעצמם, במיוחד מחשש שישראל תתקדם לעבר דמשק באזור הבקעא.

היום הקריטי במלחמה היה יום ה-9 ביוני שבו תקף חיל האוויר הישראלי את סוללות הטילים הסוריות והשמיד עשרות מטוסי קרב סורים. שכן ביום זה וביום שלמחרתו זועזעו גם כוחות היבשה הסורים ע"י התקפת הכוח של בן-גל.

ישראל הסכימה להפסקת אש בצהרי ה-11 (לא עם אש"ף) ובכך אפשרה לסורים להתאושש ולייצב קו הגנה.

פעולות הטיהור של ישראל נמשכו מעבר להפסקת האש, משום שחיילי ישראל שמרו על מוסר לחימה ונעשה הכל כדי שלא לפגוע באוכלוסייה בלתי לוחמת. דבר זה נעשה ע"י איטיות בהפעלת הכוחות וע"י הפעלה סלקטיווית של האש.

המחברים אינם מגנים את העובדה שישראל המשיכה בפעילות בגזרת ביירות למרות הפסקת האש, לצורך חבירה עם הנוצרים בצהרי ה-13 ביוני ולצורך הטלת מצור על הכוחות הפלשתינאים והסורים שישבו במערב ביירות. זאת ועוד — הם מקבלים בהבנה את ההחלטה לכבוש את בחמדון ועליי מידי כוח סורי (שני גדודי קומנדו ושני גדודי טנקים) לאותה מטרה וגם כדי למנוע התקפת נגד סורית. לגבי המחברים הפסקת האש ה"אמיתית" חלה רק ב-25 ביוני בשעה 18:00, לאחר כיבוש בחמדון ע"י כוחותיו של מנחם עינן וכיבוש עליי ע"י כוחותיו של עמוס ירון.

עד להפסקת אש זו היו לצה"ל כ-260 הרוגים וכ-1300 פצועים, לעומת כ-1000 הרוגים, אלפי פצועים וכ-5000 שבויים לאש"ף; וכ-5000 נפגעים לסורים (הרוגים ופצועים).

בטפשות) ואגב כך איבדו עוד 35 מטוסי קרב סוריים. חיל האוויר הפיל גם ששה מסוקים סוריים ובסה"כ הפיל לדברי המחברים 93 מטוסים סוריים (כולל מסוקים) לעומת סקיהוק אחד שהופל בטיל נ"מ ס.א. 77 ושני מסוקים שאבדו לצה"ל.

יחס הפלה חסר תקדים שכזה, בא לדעת המחברים כתוצאה מיתרון ישראלי בולט בשליטה, בקרה ותיאום; במהירות תגובה; בכושר ניצול מרבי של ציוד הלחימה; ברמת הביצוע של הטייסים; במודיעין ובתכנון. המחברים מציינים גם את יתרונן של חיל האוויר הישראלי על פני זה הסורי בתחום הסיוע לכוחות היבשה. הם מציינים שחיל האוויר הישראלי זוקף לזכותו השמדת כ-100 טנקים סורים כולל על-ידי מסוקי תקיפה, שלדברי המחברים גילו כושר הישרדות מעבר למצופה.

המחברים משבחים גם את חיל הים הישראלי, אשר גילה פעילות רבה מאוד וסייע רבות לכוחות היבשה: בהנחתת כוחות, במתן סיוע כאש, בהטלת מצור ועוד. הם מדגישים את העובדה שכלי הלחימה של חיל הים הישראלי, רובם ככולם מתוצרת ישראל, הוכיחו את עצמם. אך מציינים, שלמעשה לא מדובר במבחן של ממש, מאחר והסורים העדיפו שלא להפעיל את הצי המלחמתי שלהם, הן כלקח מאירועי 1973, והן מתוך הערכה שבניגוד לאיום היבשתי לדמשק מאזור הבקעא, לא היה קיים איום כלשהו לחוף הסורי.

פרק מיוחד מקדישים המחברים למצור על 14 אלף לוחמים ערבים בביירות המערבית: 10,000 אנשי אש"ף, 2000 אנשי חטיבה של צבא השחרור הפלשתינאי הכפוף לסורים ו-2000 אנשי חטיבה סורית. לדברי המחברים היו הנצורים מצוידים ומבוצרים כהלכה, נכונים לנצל את האוכלוסייה האזרחית (כ-350 אלף איש) למטרותיהם, והעיקר — נחושים בדעתם להילחם, יותר מאשר צה"ל. זאת — משום שהקונצנזוס בישראל השתנה מכ-90 אחוז של תומכים בהחלטת הממשלה לצאת למבצע של"ג ולהתמיד בו במחצית חודש יוני 1982, להרבה פחות מזה בסופו. הסיבות הבאות מובאות ע"י המחברים להסברת השוני בקונצנזוס הישראלי: לחץ בינלאומי, חשש מאכזבות, התאכזבות מן הכוחות הנוצרים, ורגשי

אשמה על אכזבות שנגרמו או יגרמו לאוכלוסייה אזרחית. בהקשר זה מבקרים המחברים ואומרים, כי המטכ"ל של צה"ל התעלם מהשינוי שחל בקונצנזוס הלאומי ולא הסכים לסיים את המלחמה בלי חיסול מפקדות אש"ף בביירות המערבית. יתר על כך הם מבקרים את העיתוי שבו הגיע המטכ"ל הישראלי להחלטתו זו, שכן לדעתם צריך היה צה"ל להכות את אנשי אש"ף בביירות המערבית בעוד הברזל מלוכלך, היינו בשבוע השני של יוני, ולא לאחר שניתנה שהות למחבלים (ולסורים בביירות) להתאושש.

המחברים סבורים שמי שמנע את מטכ"ל צה"ל מלממש בזמן הנכון את כוונתו לחסל את מפקדות אש"ף בביירות, הוא לא אחר מאשר שר הביטחון אריאל שרון, שאותו הם מכנים "מפקד עליון" אבל לא דיקטטור; שכן ישראל היא מדינה דימוקרטית. לדבריהם לא נרתע שרון מלהטעות את חבריו בממשלה כדי להוביל את צה"ל למבאותיה של ביירות, אך חסרה לו הנחישות לנצל את ההצלחה ולכבוש את ביירות במועד הנכון. תחת זאת הוא ביקש להכריע את המחבלים ואת הכוח הסורי במערב ביירות בדרך של הפצצות, הפגזות והתקפות מוגבלות שהאריכה את משך הלחימה, הגדילה את האכזבות הן בצה"ל והן בקרב האוכלוסייה האזרחית, והעיקר — גרמה לפיחות ביוקרת ישראל ובמעמדה בעולם ולשווא פוליטית.

שווא זה באה לידי ביטוי בדברים הבאים: ראש הממשלה בגין ירד מן הבמה הפוליטית ושרון עצמו הפסיד את התפקיד החשוב של שר הביטחון; אש"ף, הגם שהוכה, נשאר כוח פוליטי; בלבנון לא קמה ממשלה ידידותית לישראל, אדרבה כוחם של הנוצרים ירד; צה"ל הכפיל את אכזבותיו והם הגיעו בתחילת 1985 לכדי 600 הרוגים ו-4000 פצועים; מוסלמים ודרוזים שקבלו תחילה את צה"ל כצבא המשחרר אותם מעולם של המחבלים, הפכו לאויבו ולחמו בו; ולבסוף אסד, שצבאו הוכה בתחילת המלחמה, חיזק אותו בעזרת ברה"מ מעבר לכוחות בתחילת המלחמה והפך להיות המנצח האמיתי בה. שכן מעמדה והשפעתה של סוריה התחזקו בעקבות טעויותיו של שרון — ואסד הפך למנהיג ברמתו של אתא-תורק, שכידו המפתח לעתידה של לבנון. ניסיונם של המחברים להאשים את אריאל

שרון בלבד בכל המחדלים, מעורר עניין אך לא משכנע. מכל מקום לעניות דעתי הטעות העיקרית של מקבלי ההחלטות בישראל במלחמה, לא הייתה הזהירות שבהתקפה על בירה ערבית (ביירות), אלא הפסקת הלחימה ב-11 ביוני, בטרם הוכרע הצבא הסורי בבקעא. שכן אם אמנם הייתה הפסקת האש נדחית ביום אחד, היה הכוח הסורי העיקרי בלבנון מוכרע וכוחות צה"ל היו משתלטים על כביש ביירות-דמשק ומנתקים את הראשונה מזו השנייה. או אז הייתה נופלת ביירות כפרי-בשל ולא היה צורך להקיז דם בכיבוש קשור של בחמרון ועליי ב-25 ביוני, אחרי שלושה ימי לחימה; שלא לדבר על כך שלא היה צורך לנהל מלחמת התשה ממושכת עם המחבלים והכוח הסורי במערב ביירות, בטרם הואילו בתיווכו של פיליפ חביב — לפנות את ביירות החל מה-1 באוגוסט וכלה ב-3 בספטמבר, בתנאים שלא היו עולים כלל בדעתם במחצית יוני 1982: יציאה בחסות כוח רב לאומי מורכב מיחידות של צבא ארה"ב, צרפת ואיטליה; יציאה של הכוח הסורי ושל צבא השחרור הפלשתינאי הכפוף לסוריו בדרך היבשה לבקעא על כל נשקו כולל זה הכבד, ויציאה של אלפי המחבלים על נשקם הקל באניווי למקומות מקלט במדינות ערב השונות כ"גיבורים" שהגדול בהם הוא יושב הראש יאסר ערפאת ה"מנצח". אבוי לאותו ניצחון, אבל לדעת המחברים וגם לדעתי הצליח ערפאת להפוך את מפתחו לניצחון תעמולתי, הן בישראל והן בעולם ע"י שאילץ את צה"ל לפעול גם נגד האוכלוסייה במערב ביירות, בעת המצור הממושך עליה. בעניי זה עזרו כמובן לערפאת כלי התקשורת שהיו עוינים לישראל.

מעניין לציין שהמחברים הקדישו פרק מיוחד לנושא כלי-התקשורת, במטרה להוכיח כי למרות שאלה — לפחות במדינות דימוקרטיות — חייבים בדיווח אמת, הם דיווח במלחמת לבנון דיווח שקר לרעת ישראל. כך הם הודיעו ב-12 באוגוסט כי ביירות בוערת, מאות בתים בה הרוסים כתוצאה מהפצצה והפגזה ישראלית אכזרית, ויש בה אלפי הרוגים בקרב האוכלוסייה הבלתי לוחמת בעוז שהמציאות הייתה שונה לחלוטין. כך הם דווחו על 60 אלף הרוגים לבנונים במלחמה ו-600 אלף פליטים כאשר המספרים בפועל היו קטנים, כד אחד חלקי שלושים; וכך הם הישוו את מעש ישראל בלבנון למעשי הנאצים במלחמת העולם השנייה, בעוד צה"ל עשה כל שביכולתו למנוע

לעומת זאת החליטה הממשלה שצה"ל יוסיף להחזיק בקו ה"ישן" מול הסורים שבבקעא, בתקווה לאלצם לנסיגה הדדית. תקווה זו נגזרה במהרה ובתחילת ספטמבר פינה צה"ל גם את כוחותיו שישבו במרחק 30 ק"מ מדמשק. היו לממשלת ישראל סיבות טובות להחלטה לסגת לקו האוּלִי, הגם שארה"ב התנגדה מאוד למהלך זה. המחברים מונים אותם כדלקמן: לחץ מחוץ ומבית, פעילות מחבלים מתישה שהעלתה את מספר נפגעי צה"ל בקצב בלתי נסבל; רצון להשתחרר מאחריות לחצי מיליון לבנונים; רצון לקצר את קווי התעבורה הפגיעים; והעיקר — רצון לצמצם את כוח התעסוקה של צה"ל לכדי 15 אלף איש בלבד.

תוך שהם מגלים הבנה למניעי הנסיגה של צה"ל לקו האוּלִי, קובעים המחברים כי היא גרמה להחרפת מלחמת האזרחים בלבנון; מה גם שפעלו בה פרט לצבא לבנון, שארה"ב התקשתה לשקמו, מספר מיליציות: מיליציות נוצריות של פייר ג'ומאייל ושל כמיל שמעון; מיליציה דרוזית של ואליד ג'ונבלט; מיליציה שיעית (עמל) של נבי בארי; ומיליציה סוניית (מורביטון).

שלושת המיליציות שנמנו לאחרונה ניצלו את נסיגת צה"ל כדי להילחם בצבא לבנון ובפלנגות הנוצריות על השליטה בלבנון. אגב כך הם פגעו גם בכוח הרב-לאומי. הנשיא ריגן, שזעם על כך שהגיהד המוסלמי (השיעי) פוצץ ב-18 באפריל את שגרירות ארצו בבירת לבנון תוך גרימת אבדות ניכרות בנפש, מבלי שבא על עונשו, אישר ב-13 בספטמבר 1983, לכוחות ארה"ב באזור לבנון, להפעיל אש ארטילרית ומטוסים כנגד המתנכלים לכוח הרב לאומי.

באותו זמן שהה מנהיג אש"ף ערפאת בטריפולי שבצפון לבנון, מנסה לארגן את אנשיו שם אחרי שספג מפלות בזו אחר זו: מרד קולונל אבו מוסה הפרו-סורי נגד מנהיגותו במאי 1983; גירושו בכוח פנים מסוריה ביוני אותה שנה; והצהרה של אנשי ארגון "א-צעיקה" הפרו סורי שאינם מכירים במנהיגותו, באוקטובר 1983. זאת ועוד: ב-3 בנובמבר אותה שנה תקפו כוחותיו של אבו מוסה, בסיוע צבא סוריה, את מעוזיו של ערפאת בטריפולי. לאחר סדרת קרבות, שנמשכה עד המחצית השנייה של דצמבר 1983, נאלץ ערפאת לפנות את טריפולי עם אנשיו, באניות אזרחיות ויוניות שעליהן חיפו אניות מלחמה של הצי הצרפתי.

רצח מנהיגם האהוב בשיר. יתר על כן אין המחברים מקבלים את השיקולים שהביאו לאותה החלטה: שאיפה לחסוך אבדות לצה"ל; שאיפה להפוך את הנוצרים סוף סוף לשותפים בלחימה; ושאיפה לנצל את כישוריהם — העולים על כישורי חיילי צה"ל — לזהות את המחבלים המסתתרים בקרב האוכלוסייה. שכן לדעתם — שיקולים אלה היו שיקולים "צרים", שסופם תוצאות הרות אסון לממשלת ישראל לצבאה ולעמה. אני מסכים עמם בדיעבד, אף כי לעניות דעתי ניתן להאשים ב"כהות חושים" לא רק את ישראל, אלא אף את מדינות המערב (ארה"ב, צרפת ואיטליה) שמיהרו להוציא את יחידותיהם מביירות לאחר שהבטיחו את יציאת המחבלים וצבא סוריה (כולל צבא השחרור הפלשתינאי) ממערב ביירות — מבלי לקחת בחשבון את מה שעלול לקרות.

ב-24 בספטמבר, על רקע אירועי סברה ושתילה החלו כוחות הכוח הרב לאומי, אליהם הצטרף גם כוח בריטי קטן, לחזור לביירות שפונתה מחיילי צה"ל. כשלושה חודשים לאחר מכן החל מו"מ בין נציגי ישראל לנציגי לבנון, שנמשך קרוב לחצי שנה, בטרם נחתם ב-17 במאי 1983 הסכם בין שתי המדינות על סיום מצב המלחמה ביניהן ועל הכרה הדדית בגבולות, בריבונות, בעצמאות ובשלמות של כל אחת מהן. הושגה גם הבנה בצורך שבנסיגה הדדית של כוחות ישראל מזה ושל צבא סוריה והמחבלים שנותרו בלבנון מזה. כן הושגה הבנה על כך שנהר האוּלִי יהיה מעין גבול ביטחון, שמעבר לו דרומה יימצאו כוחות לבנוניים מעטים: שתי חטיבות, ללא נשק כבד, שאחת מהן תהיה זו של המיג'ור חדר.

המחברים מסבירים, שההסכם הושג רק בלחץ חזק מאוד של ארה"ב, אך ערכו היה כקליפת השום, משום שסוריה, שלא שותפה במו"מ התנגדה לו בגיבוי ברה"מ. יתר על כן, סוריה חיזקה את מתגדי המשטר הלבנוני שבראשו עמד אמין ג'ומאייל, אחיו של הנשיא הנרצח, מאז נבחר לנשיא במקומו ב-21 בספטמבר 1982 — ואילצה את אמין לבטל את הסכם ה-17 מאי 1983, מקץ פחות משנה לחתימתו.

סמוך לחתימת ההסכם, במחצית 1983, החליטה ממשלת ישראל לפנות את צה"ל ממבואות ביירות ומהרי השוף — שם נלחמו דרוזים בנוצרים — ולערכו לאורך נהר האוּלִי.

ניעה באוכלוסייה אזרחית ולו במחיר זמן יקר זיי חייליו.

לדעת המחברים, החריג היחיד בתחום זה ייתה פרשת סברה ושתילה, שבה הם עוסקים פירוט רב יחסית. הם פותחים את סיפור הפרשה תיאור הרצח של בשיר ג'ומאייל ב-14 בספטמבר 1982, לאחר שנבחר לנשיא. לאחר זאת הם תארים את ההתייעצות שקיים בגין עם אריאל רון ועם רפאל איתן באותו יום בשעה 23:00, בה הוחלט להכניס את צה"ל למערב ביירות, לא ולל מחנות הפליטים הפלשתינאים שיושאו קרניתי לטיפול הפלנגות הנוצריות וצבא לבנון. כניסת צה"ל למערב ביירות הלכה למעשה חלה בבוקר ה-15 בספטמבר ולא נתקלה התנגדות של ממש, גם לא כאשר התקרבו כוחות למחנות הפליטים סברה ושתילה. או אז לה הרעיון להפעיל נגדם את הפלנגות הנוצריות, די לחסוך אבדות לצה"ל. אלוף פיקוד הצפון, מיר דרורי, לא היה שלם עם הרעיון והעדיף שיהיו המחנות ממחבלים ייעשה ע"י צבא בנן. הוא פנה למפקדו, אך זה לא נענה לבקשה. נה כי כן תואם עם מפקדת הפלנגות שטיהור מחנות ייעשה ע"י כוח נבחר שלהם.

בערב שירד על יום ה-16 בספטמבר חדרו אנשי פלנגות — צמאי הנקם על רצח מנהיגם בשיר וזמאייל ועל מעשי טבח שעשו המוסלמים נוצרים בעבר הקרוב והרחוק — למחנות סברה ושתילה ועשו בהם מעשים שהדעת אינה סובלת. מדובר ברצח בדם קר לא רק של מחבלים אלא ל מאות פלשתינאים בהם נשים ילדים וזקנים פים מפשע.

המחברים מחלקים את האחריות למעשה נפשע הזה ל"אחריות ישירה" של הפלנגות נוצריות ול"אחריות עקיפה" של ממשלת ישראל. מפקדי צבאה, במיוחד אלה שדבר מעשי הטבח גיע לידיעתם ולמרות זאת לא עשו דבר כדי הפסיקם. כן הם מאשימים את ממשלת לבנון נבאה שלא נענו לפנייתו של דרורי להיכנס מחנות הפליטים.

לאחר שמטילים המחברים את האשמה ישירה והעקיפה כנ"ל, הם מתמקחים עם יעוּנים מקילים על עצם ההחלטה לאפשר לכוח פלנגות להיכנס למחנות הפליטים סברה ושתילה. רואים בה החלטה לא מוצדקת שנעשתה תוך זעלמות בירדעין מאיבתם של הנוצרים פלשתינאים ומרגש הנקם הגואה שלהם, על רקע

למרבח הצער שוב יצא ערפאת כ"גיבור"; מה גם שזמן קצר לפני כן, ב-24 בנובמבר, הוא הצליח לשחרר כ-4500 שבויים ועצורים מאנשיו שהיו כלואים במחנה אנצו ובבתי הסוהר בישראל, תמורת ששה שבויים ישראלים שנחטפו ע"י מחבלים מעמדה באזור בחמדון כ-16 חודשים לפני כן.

ישראל ניסתה באמצעות חיל-הים להקשות על יציאת ערפאת ואנשיו מטריפולי בדרך הים — כתגובה על מעשה חבלה באוטובוס בירושלים שהביא למותם של ששה ישראלים. אך בכך רק עוררה את חמת דעת הקהל בעולם, אפילו ששר הביטחון החדש של ישראל משה ארנס, הסביר בכשרון לא מבוטל, את מניעיה של ישראל.

מפתיע הוא שכן נהגה דעת הקהל העולמית, משום שב-23 באוקטובר פוצצו מחבלים אנשי ארגון שיעי קיצוני פרו-איראני — בהשראה ועזרה מקצועית סורית — את מפקדת המארינס ואת מפקדת הכוח הצרפתי בכוח הרב לאומי. הם גרמו לאמריקנים כ-340 נפגעים (מהם 241 הרוגים) ולצרפתים כ-150. מעשה דומה עשו חברי אותו ארגון למפקדה הישראלית בצור, אלא ששם נהרגו רק 60 איש, כמחציתם ישראלים.

לא רק ישראל, אלא גם ארה"ב הגיבה על מעשים אלה ואחרים באמצעות הפצצות והפגזות. לכן יש בהחלט מקום לשאלה: מדוע אסור היה לישראל להגיב על מעשה החבלה בירושלים, בעוד שלארה"ב מותר היה להגיב על מעשים שבוצעו נגד כוחותיה המוצבים בקרבת שדה התעופה הבינלאומי של ביירות?

המחברים אינם עונים ישירות על שאלה זו, אף שהיא מתבקשת מממצאיהם. תחת זאת מסתבר מדבריהם, שפעולות הגמול האמריקניות (שבאחת מהן, שבוצעה ב-24 בדצמבר 1983 נגד עמדות נ"מ סוריות איבדו האמריקנים שני מטוסים) לא זו בלבד שלא הועילו לה לארה"ב, אלא שאף השפילו את קומתה. עובדה זו והעובדה שצבא לבנון התפורר, אגב קרבות עם המיליציות השיעיות והדרוזיות, הביאו — לדעת המחברים — את ארה"ב לכלל החלטה לפנות את כוחותיה מלבנון החל במחצית השניה של פברואר 1984;

מה גם שהבריטים והאיטלקים עשו זאת לפניו. אין כל ספק כי הפיני של הכוח הרב לאומי מלבנון השפיע על החלטת ממשלת ישראל (בראשותו של פרס שהחליף את בגין שהעדיף לפרוש מרצונו) להחליט על פיניו הסופי של

צה"ל מלבנון. לעניות דעתי נתקבלה החלטה זו באיחור רב, מתוך סיבות שלא זה המקום לפרטן. אומר רק זאת: קל יותר להחליט על פתיחת מלחמה מאשר להחליט על סיומה, אפילו שמחיר דחיית ההחלטה הוא יקר ביותר. כך או כך, המחברים לא עוסקים בפינוי הסופי של צה"ל מלבנון ותיאור האירועים על ידם מסתיים בציון העובדה שבמאי 1984 נאלץ הנשיא הלבנוני אמין ג'ומאיל למנות את רשיד כרמה, הפרו-סורי, לראש הממשלה בארצו — ללמדך שההר שנקרא "מבצע של"ג" הוליד עכבר, אפילו שארה"ב הגדולה הייתה מעורבת בו, לעניות דעתי לרעה (כפיית הפסקת האש ב-11 ביוני, הפעלה לא נכונה של הכוח הרב לאומי שבמקום לאיים הפך להיות מאוים וכו').

הפרק המסכם של הספר לא עוסק בהסבר הסיבות לכך, על לקחייהם, אלא בתחזית לעתיד. לאחר שהמחברים קובעים כי האמרה המקובלת שפתרון סכסוך ישראל-ערב ופתרון הבעיה הפלשתינאית יביא שלום למוזה"ת בכלל וללבנון בפרט אינה כל האמת, הם "מנבאים" שגם אם מנהיגי ישראל ילחצו את ידי ערפאת — ימשיכו המאבקים בין מדינות ועדות במזה"ת. עם זאת קוראים המחברים לערבים לחדול מלחשוב שסופה של ישראל יהיה כסופה של ממלכת הצלבנים, ואילו לישראל הם קוראים להסכים לפשרה, לפיה תוקם מדינה פלשתינאית, או קונפדרציה ירדנית-פלשתינאית לצידה של ישראל. המחברים מאמינים באפשרות של פתרון שכזה אחרי שיוכשרו הנסיבות לכך באמצעות הכפפת הגדה המערבית ורצועת עזה לנאמנות בינלאומית. הם גם מאמינים שסוריה תתמוך בפתרון המוצע על ידם ותחתום על הסכם שלום עם ישראל, אם אך תוחזר לה רמת הגולן. אשרי המאמין.

לעומת זאת אין המחברים מאמינים בפתרון קרוב לבעיית לבנון, שהיא סבוכה לדעתם מבעיית הסכסוך הישראלי-ערבי, הגם שלכאורה ניתן לפתרה באמצעות שיטה פוליטית של קאנטוניזם, שפתרה בשעתו את בעייתה של שוויצריה, שבה היו כידוע סכסוכים ממושכים בין דוברי צרפתית לדוברי גרמנית ואיטלקית.

התחזית שהיא ספק אופטימית וספק פסימית של המחברים מסיימת את ספרם בסימן שאלה גדול. סימן שאלה שכזה מעורר גם הנספח הראשון המתלווה לספר שעוסק בניתוח קרב הבקעא במלחמת לבנון 1982 בעזרת מודל

שפותח ע"י אחד מהם (ט"נ דפוי). לפי מודל זה קובעים המחברים ש-100 חיילים ישראלים יכלו ל-190 חיילים מצריים ב-1967, ל-210 כאל ב-1973, ל-400 אנשי אש"ף ול-250 חיילי סורים ב-1982. אם כזה הוא המצב אין המוד מסביר מדוע הסתיימה מלחמת 1967 טוב יותר לישראל ממלחמות 1973 ו-1982. ללמדך שהמודל הכמותי הנ"ל, לניתוח קרבות, לא עונה על ניתוח מלחמות, ואכן זה הטעם בניתוח מודל אחד כמותי ואיכותי גם יחד, שעוסק בניתוח מרכיבי הביטחון הלאומי, שהצבא הוא אחד מהם. הערות אלה אסור שיעיבו על ערך הספר לקורא. שכן ספרם של ט"נ דפוי ופאול מרטיטור יכול בהחלט לשמש כחומר מזין חשוב לצורך ניתוח אירוע במודל המלא יותר שאני קורא "משוואת הביטחון הלאומי". הוא יכול כמונו לשרת כחומר למחשבה לכל המתעניין בהיסטוריה צבאית וביחסים בינלאומיים. זאת ועוד — דה כתיבתו יכולה לשמש דוגמה טובה לדרך שבה לעסוק בתיאור מלחמה: הרקע למלחמה; המלחמה עצמה; ותוצאותיה על הלקחים המשתמעים מהם עם זאת נראה לי שהמחברים הקדישו כמות גדולה של עמודים (כ-75) ל"רקע" ופחות מדי ל"תוצאות" ולמשתמע מהן (כ-40 עמודים ואם נוסיף לכך גם את הפרק העוסק בהערכה צבאית של המלחמה עד להטלת המצור על ביירות — כ-11 עמודים) גם עובדה זו אינה מורידה מן העניין שמעורר הספר בקורא, כי דוקא ה"רקע" — בהשוואה לתאור המלחמה בספר שנעשה בדרך כרונולוגית תמציתית ולעתים "יבשה" מאוד — הוא שנקרא בלהיטות ובנשימה אחת, אפילו ע"י אדם כמוני שהיה עד לאירועים בעת התרחשותם וא חקר אותם בתוקף תפקידו. כך גם נקראים הקטעים העוסקים במצור על ביירות, בתפקיד כי התקשורת במלחמה, בפינוי המחבלים מביירות ובכניסת הכוח הרב-לאומי, במותו של בש"ג'ומאיל ובפרשת סברה ושחילה, בהתפוררות צבא לבנון ובפינוי הכוח הרב לאומי, שלא לדבר על קטעי הסיכום והערכת התוצאות בספר, שה — לפחות בעיני — החשובים, הפרובוקטיביים והמאלפים שבו מבחינה מקצועית. בקיצור, נ שיקרא את הספר, בין איש מקצוע ובין לא, ימצא עצמו נשכר.

דברים על דיוקם

בעקבות "סואץ '56- במבט חדש", מאת יוסף עברון ("מודן"-1986)

תא"ל (מיל') יצחק בר-און

נושאת עימה את אבדותיה — 18 הרוגים ו-50 פצועים. אינני יודע מנין שאב המחבר מידע זה, אך אנוכי לא אוכל לעבור לסדר היום על פגיעה כה קשה באמת היסטורית. לו בדק המחבר בספרו של משה דיין, "יומן מערכת סיני", אשר פרק שלם ממנו עוסק בפשיטה על קלקיליה, עם תיאור מפורט למדי של המהלכים הטקטיים, האופרטיביים והמשמעותיים המרכזיים של הקרב, היה לומד את העובדות לאשורן. והעובדות המצערות היו, כי הצנחנים לא הצליחו "להבקיע לעצמם דרך בכוחות עצמם" ולשאת עמם את ההרוגים והפצועים שלהם. היו אלה שתי פלוגות חרמ"ש של גדוד 52, שזה עתה עבר מחטיבת חי"ר של גבעתי שהתפרקה, לחטיבה 7 המשווריינת, שחילצו את הצנחנים. הגדוד היה בעיצומם של אימוני הסבה מחי"ר לשריון כשנקרא לשמש עתודה למבצע ובמהלכו לחלץ את סיירת הצנחנים המכותרת.

כמי שפיקד על הגדוד באותה עת וכמי שפיקד על כוח החילוץ בליל קלקיליה, אני מרגיש חובה עליונה לתקן טעות משוועת, ולהעמיד דברים על דיוקם.

כך, בעמ' 55 לדוגמה, נאמר בפרק "חיל-האוויר לא חשש מהתמודדות", כי "המטוס הישראלי הראשון שצילם מטרת במצרים, היה 'מוסקיט' והטיס אותו אל"מ שלמה להט (כיום ראש העיר תל-אביב-יפו)". אינני יודע אם שלמה להט (צ"ץ) יחייך או יהיה מאושר שהוסיפו לרקורד הצבאי המפואר שלו עוד הישג שהוא לא ידע עליו.

כן מזכיר הספר את יוסף נחמייאס, כנספח צה"ל בצרפת באותה עת — עובדה שגם היא אינה נכונה.

על טעויות כגון אלה אפשר היה לעבור בשתיקה, אך לצערי ישנו בספר סילוף אחר בעל חשיבות היסטורית וכוונתי לתיאור קרב קלקיליה, ערב מבצע "קדש".

המחבר מייחד לקרב זה רק כמה שורות בספרו, אך גם בהן לא דיין. בעמ' 84 נאמר כי "לרגע נדמה היה שהכוח הפורץ נלכד בשטח האויב ולא חסר הרבה, שהפעולה המוגבלת תהפך למלחמה של ממש". כן נאמר, כי הרמטכ"ל משה דיין "כבר הורה להכין שתי פלוגות טנקים וכו'... כדי לפרוץ עם שחר את המצור, אולם יחידת הצנחנים הצליחה להבקיע לה דרך בכוחות עצמה, כשהיא

פרו של יוסף עברון "סואץ '56 — במבט חדש" יא מהדורה "מורחבת ומעודכנת" של ספר שיצא אור בשנת 1968, תחת השם "כיום סגריר". הספר זיקרו הוא לקט של ראיונות ועדויות, שאסף מחבר מפי אישים בצמרת מערכת הביטחון ישראלית והצרפתית וערך אותם באורח כרונולוגי, יי השתלשלות העניינים. הפרקים ההיסטוריים לווים מפעם לפעם בפרקי נוסטלגיה ו"פֶּלֶשֶׁתֶּק" ל המרואיינים, מספר שנים לאחר מבצע "קדש". הספר, על אף כמה ממגבלותיו, שעליהם עמוד להלן, הוא ללא ספק ספר מקורי ותעודה שובה, שכן עמדו לרשות המחבר עדויות של ישים חשובים שהיו מוכנים לחשוף בפניו מנים, זכרונות ועובדות שהיו כמסים עמם משך שנים רבות, בכל הקשור למהלכים חסריים שקדמו ל"קדש".

אילולא מספר טעויות וסילופים בספר, לא ייתי מעלה את דברי על הכתב. בדרך כלל קשה כתוב ביקורת על ספר שעיקר עבודת המחבר בו יא רישום דברי אחרים ועריכתם, אולם במקרה ז נכשל המחבר בכמה מעידות שעה שהתיר עצמו לנקוט יזמה ולהוסיף הערות משלו ולא הסתמך על דברי המרואיינים.

הנגב היום — באטלס גיאוגרפי

אטלס הנגב (עורכים אליהו שטרן, יהודה גרדוס, אבינעם מאיר, שאול קרקובר, חיים צוער). המחלקה לגיאוגרפיה, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, באר-שבע — המכון לחקר המדבר, שדה-בוקר, 1986

ד"ר אלחנן אורן

תוויר על הנגב — שכן הוא עתידה. האטלס מראה מה נעשה עד כה, ועד כמה עתידו של הנגב עוד לפניו.

מה נשתנה בו באחרונה? כולטת לעין הצטמקות ים המלח: ה"לשון" השתלטה מערבה

בהווה, וצופה אל סיכויי הפיתוח בעתיד. לפני ארבעים שנה "זינקנו" לנגב, הקמנו את אחת-עשרה הנקודות והינחנו את צינורות המים מנירעם, ובמאבק המדיני שליווה את המערכות על הנגב במלחמת העצמאות קבע משה שרת, שישאל לא

ש הצבא מצוי במפות הטופוגרפיות ובמצייאות ל אזורי המבצעים והאימונים שבנגב. אם ירצה: בור מן ה"טופו" אל הגיאוגרפיה, ולהסתכל גב בעין בוחנת, ימצא מבוקשו באטלס זה. יזיר ולחובב הטבע האטלס מגלה את פני הגם

עד החוף שמדרום למצדה, האגן הדרומי חרב כולו מהעבר הירדני, וחלק מהעבר הישראלי הפך לברכות אשלג. החייל והמטייל רואים בעליל איך התפתחה מערכת הכבישים — ובולטת התמורה לאורך הגבול המערבי בשנים 1975-1984, מאז מלחמת יום הכיפורים ופינוי סיני (מפות 4.1-4.2). לעומת הכבישים החדשים, אתה מביט במפת קווי-הנפט (מפה 5.2), וזוכר שמאז מהפכת חומייני באירן ופינוי סיני הם "צמאים" לדלק... אגב בפרק המים חסרה לי מפת מפעלי המים בנגב, לרבות שלוחותיו של המוביל הארצי. מלת אזהרה לחייל, המורגל במפות ביטחוניות. אטלס גלוי יכול לגלות טפחים רבים, אבל נאלץ להסתיר את כל המידע על התשתית הצבאית ועל שטחי האימונים והמטווחים הנרחבים בנגב, שבהם חי החייל. אולם האטלס מגלה את שפע אתרי הנוף והעתיקות — שהמתאמן והמטייל

בנגב חייבים לשמור עליהם, למען שוחרי העבר וחוקריו, ולמען הסיירים, הטיילים והנופשים היום ומחר (מפות 7.1-7.2). עורכי האטלס חתמו את מרחב הנגב בעיקר לפי הקריטריון המנהלי — וכללו בו את נפת באר-שבע והמועצה האזורית שער-הנגב; בצפון הוא מגיע לאזור שדרות — להב — ערד. נראה שהשיקול המינהלי קבע בדבר אי הכללת רצועת עזה במרחב המפות. החוקרים הצביעו גם על קריטריון אקלימי להגדרת הנגב — רצועת הספר שבין מזרע וישימון, לפי קו הממוצע השנתי של 200 מ"מ גשם (עמ' 10 ומפה 1.3). המעיין במפה 9.14 ימצא שמחקרים בשלושת העשורים האחרונים קבעו ביתר דיוק את קו 200 המ"מ: הוא עובר ממזרח לרצועת עזה במקביל לגבול בגזרת רפיח — חן-יונס ואח"כ פונה מזרחה לאופקים — באר-שבע — ערד. המפה חושפת את השוני

מלחמת ששת הימים — המשך מעמ' 9

סיכוי? איש אינו יכול לדעת. עובדה היא שהודעת ממשלת הליכוד הלאומי על נכונותה להחזיר שטחים — פרט לרמת-הגולן וירושלים — לא זיכתה את ישראל במענה ערבי חיובי כלשהו. החל משנת 1970 דיבר נשיא מצרים, סאדאת, על שלום כולל תמורת החזרת כל השטחים. יש טוענים שניתן היה אז להגיע להסדר מסוים, משה דיין קרא לו הסדר חלקי. יש רבים, הכופרים בכך עד היום וטוענים שככל שיחות התיווך הציג סאדאת עמדה בלתי מתפשרת: כל הסדר חלקי או הסדר ביניים — אך ורק במסגרת הסדר כולל שעקרונותיו מוסכמים מראש וכוללים נסיגה ישראלית מכל השטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים.

בשנת 1972, בשרתי כנספח צה"ל בוושינגטון, שוחחתי על כך עם משה דיין. טענתי נגד מדיניות הסטטוס-קוו ועל הצורך להציע למצרים ויתורים — שכן אחרת תפרוץ במקדם או במאוחר מלחמה. משה דיין הסכים להערכה זו אך חשב שאין כל סיכוי להעביר החלטה כזו בממשלה ובכנסת. אנשים בכירים שהיו מקורבים לגולדה מאיר טוענים עד היום, שכל אפשרות כזו לא עמדה להתקבל על ידי סאדאת.

בשנת 1975, בעת הדיונים על הסכם הביניים עם מצרים, הצעתי, כרמטכ"ל, שאנו ניסוג עד

אל-ערש ונוכיח למצרים שכוונתנו לשלום אמיתי וכדאית גם מבחינתו. חשבתי שצה"ל מספיק חזק למהלך כזה, מה עוד שראיתי יתרונות טקטיים רבים בפתיחת מרחב תמרון גדול בינינו ובין הצבא המצרי.

מלחמת יום הכיפורים הוכיחה שקרבות פורצים גם על גבול ביטחון כשהצבאות קרובים זה לזה. כיוון שצה"ל יותר טוב מהמצרים במלחמת תנועה — הרי מרחב תמרון שבין תעלת סואץ ובין אל-ערש, כך טענתי, יכול להקנות לצה"ל יתרונות לא מבוטלים.

רווח נוסף לצעד כזה היה בהשקעת כל המשאבים הענקיים בבניית מתקנים בנגב לפיתוחו הצבאי והאזרחי ולא בסיני — שאת רובו, כך הנחתי, בלאו הכי נחזיר ביום מן הימים (כפי שקרה ב-1977 ע"י ממשלת בגין עם כל סיני).

עמדתי לא התקבלה — כי התפישה הייתה שאנו זכאים לתמורה מיידית שאותה סאדאת לא היה מוכן לתת. דעתי הייתה שעצם תהליך ההסכמים הוא התמורה העיקרית ולא חנות מכולת של תן וקח מייד.

עובדה היא שההסכמים "הקטנים" הביאו לבסוף להסכם שלום.

האם אפשר היה בלעדיהם?

האם ניתן היה להשיג זאת לפני מלחמת יום הכיפורים כתוצאה ממלחמת ששת הימים? אלוהים פתורנים.

המידע הרב שבאטלס נערך באחד-עשר פרקים על גבולות, יישובים, מבנה חברת תחבורה, מחצבים ותעשייה, המגזר הכפרי, נופש, המסד הפיזי, אקלים, מים וצומח. לכל פת ניתנת סקירת-מבוא, המדגישה את ההיבט העיקריים המובעים במפות, שהן פרי מחקר מקורי, עדכני ומגוון. רוכזו נתונים בשפע לצור המתכנן, הצופה קדימה. למראה המפות שאלו עצמי אם ומתי תצא מסילת-הברזל מהר צין ("ההרהר") "דרומה — לאילת", והאם נזכה להרחב נמל אילת ולתעלה הידרו-אלקטרית מים-ים לים-המלח — שאולי תגיע שעתם בעידן של שלום ושיתוף פעולה כלכלי עם ירדן.

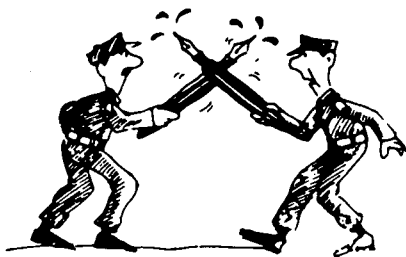
אולם עלינו מוטל לוודא שננצל כל הזדמנות למנוע מלחמה נוספת — ובמקביל להתכונן אליה בראייה צלולה של המצבים המדיניים אסטרטגיים והאפשרויות הטכנולוגיות.

רא"ל (מיל') מרדכי גור

המשך מעמ' 36

15. בר זהר מיכאל, בן-גוריון, תל-אביב, עם עובד, 1975.
16. גלבר יואב, גרעין לצבא עברי סדיר, ירושלים, יד צבי, 1986.
17. גלעד זרבל, ספר הפלמ"ח, תל-אביב, הקיבוץ המאוחד, תשט"ז.
18. גור מרדכי (יועץ ראשי), צה"ל בחילו, כרך 6 — "המודיעין", הוצאת ספריית מעריב, 1981.
19. דינור בן-ציון, תולדות ההגנה, תל-אביב, משרד הביטחון — הוצאה לאור, 1978.
20. רקל אפרים, עלילות הש"י, תל-אביב, "מערכות", 1953.
21. הלר יוסף, במאבק למדינה, ירושלים, מרכז זלמן שזר, 1972.
22. יורעאלי יוסף, שליחות בטחוניות, תל-אביב, עם עובד, 1972.
23. כהן ירוחם, לאור היום ובמחשך, תל-אביב, עמיק, 1969.
24. נויברגר בנימין, (עורך), דיפלומטיה בעל עימו, תל-אביב, האוניברסיטה הפתוחה, 1984.
25. פעל מאיר, מן ההגנה, לצבא הגנה, ירושלים, זמורה, ביתן, מודן, 1979.
26. שרון אליהו, בדרך לשלום — אגרות ושיחות, תל-אביב, עם עובד, 1978.

חזי סלומה

ספרא וסייפא

לשאלת המוכנות לסכן חיי אדם

בעקבות מאמרו של פרופ' יובל נאמן "ישראל וההרתעה הגרעינית", מערכות 308

סא"ל (מיל') אלוף הראבן

ערבית ממוצעת נופלת במשפחתיותה ממשפחה ישראלית?

השאלה האמיתית איננה למי כואב יותר, אלא מה השיקולים המניעים ממשלות לצאת למלחמה, והאמנם בחנו מראש את המחיר האנושי לעומת היעד. גם בישראל נסכים שיש מצבים שבהם, באין ברירה, ממשלה חייבת לשלוח את לוחמיה למלחמה ואפילו יהיה המחיר האנושי כבד.

השאלה הקשה היא אם ממשלה, כל ממשלה, אכן ממצה את מה שיש ביכולתה לעשות על מנת שלא להגיע למצב של אין ברירה. נכון שלא תמיד הכל תלוי רק בצד אחד; אבל מוטב ונכיר מספיק בחשיבות עצמנו, על מנת לדעת שמה שאנו עושים, וגם מה שאנו נמנעים מלעשות, יש להם השפעה ניכרת על תהליכים המובילים אם לשלום, ואם למלחמה, על מחירה האנושי הקשה.

בסופו של דבר השאלה איננה מי בוכה יותר על מתיו, כולם בוכים, אלא מי עושה יותר על מנת שלא להגיע למצב זה.

בולט על הראייה האסטרטגית, על התכנון הצבאי ועל המבצעים בשדה הקרב. גם באיראן, שבעבר התייחסה בשוין נפש לחיי אדם, גובר משקלו של גורם זה.

אם להתייחס למספר החללים ולשיעורם באוכלוסייה, לפי מה נשפוט את העמים האירופאים, שהרגו זה בזה כעשרה מיליון נפש במלחמת העולם הראשונה, וכשלושים מיליון בשנייה; ועוד שיש מיליון יהודים בשואה? האם פרופסור נאמן יסכים להחיל את אמות השיפוט המדעיות שלפיהן הוא שופט את החברות הערביות, ביחסן לחיי אדם, גם על העמים האירופאים? והאם בכלל ניתן לקבוע הכללות כאלה לגבי עמים וחברות? או שמא מוטב ונייחד אותם לבודדים, לקבוצות ולמשטרים מאוד ספציפיים?

אוסף כהערה אישית, שבביקורי במצרים פגשתי משפחות שכולות מצריות, שאיבדו בנים במלחמות נגדנו, ולא התרשמתי שכאב ושכול של משפחה מצרית נופל מכאב ושכול של משפחה ישראלית. או אולי פרופסור נאמן חושב שמשפחה

במאמרו של פרופסור יובל נאמן, (מערכות 308), מופיע משפט "בחברה הערבית של ימינו יש שקל שונה לחיי אדם ממה שמתקיים בישראל". אינני יודע לפי איזה מדדים מדעיים שוקל פרופסור נאמן קביעה זו.

אם לשפוט לפי גודל המוכנות לסכן חיי אדם במלחמה בפועל — ולא רק מילולית — הרי במלחמת השחרור שיעור הנופלים בישראל נחזו אחד מכלל היישוב היהודי, בשנה אחת) וזה לשיעור ההרוגים העיראקים במשך שבע נות מלחמה נגד איראן (כאחוז אחד מכלל ירשבי עיראק).

אינני משווה חלילה בין המלחמות; האחת עיני צודקת מעין כמותה והשנייה היא עדות שה למה שעמים נדרשים להקריב כאשר משלוח משעבדות אותם לקנאות דתית ולאומית. זאת, נשים לב שבאותו גיליון של מערכות, מאמר על מלחמת איראן-עיראק, כותב סא"ל אל: "הצורך בחיסכון בכוח ובמניעת אבדות גיע השנה בעיראק לדרגה המשפיעה באופן

"מורל וכושר מחץ מעולה" — רק של ה"סדיר"?

בעקבות מאמרו של אל"מ (מיל') ד"ר מאיר פעיל, "התקפת צה"ל

על אבו-עגילה בשלוש מלחמות", מערכות 306-307

סא"ל (מיל') ד"ר אבנר שרגיל

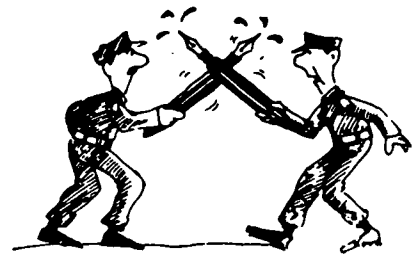
(הפעם כקצין מטה במטהו של יקותיאל אדם [קותי] ז"ל, המ"ט) — באותו שדה קרב, וכמעט שכבר לא נזקקתי למפות לשם הכרת הציר.

אינני בא לחלוק על ניתוחי הקרבות, ומאמין אני שד"ר פעיל בקי ממני בסוגיה זו. אבל אני מבקש להעמיד דברים על דיוקם. החטיבה של

בחטיבת הנגב בזמן שזו תקפה וכבשה את מתחמי אוס-כתף-אבו-עגילה במלחמת השחרור. גם אני הקטן שירתתי באותה חטיבת הנגב ובגודד השביעי, שהוא מזכיר ברשימה. אבל, בניגוד לו, שירתתי באותה חטיבה — ממשיכתה של חטיבת הנגב ונושאת דגלה — גם ב-1956 וגם ב-1967

אני לריב את ריבם של חיילי החי"ר מילואים, התייחס לרשימתו של אל"מ (מיל') ד"ר מאיר ניל: "התקפת צה"ל על אבו-עגילה בשלוש לחמות", מערכות 306-307, עמ' 43, ינואר 1967.

אל"מ (מיל') ד"ר מאיר פעיל אכן שירת

קוּתִי לֹא הֵייתָה מֵאוֹלָתָרֶת כָּלִל וְכָלִל. הֵייתָה זֶה חֲטִיבַת חֵי"ר אֹרֶגְנִית בַּת שְׁלוֹשָׁה גְדוּדֵי חֵי"ר, פְּלוֹגַת-סִיּוֹר חֲטִיבָתִּית, גְּדוּד מְרַגְמוֹת כְּבֻדּוֹת (גִּמ"כ), אֲשֶׁר מוֹיֶשֶׁה, מַפְקִדוֹ, שִׁמַּשׁ גַּם כְּקֶצֶן סִיּוֹעַ חֲטִיבָתִּי (אֶז בְּדֶרֶגַת רִס"ן), הַנִּדְסָה, תַּחזוּקָה, פְּלוֹגַת קֶשֶׁר, רְפוּאָה מִתּוֹגֵבֶרֶת, גּוֹנֶדֶת נִיט וְכו'. לַחֲטִיבָה זֶה — שְׂכָאֻמּוֹר סְמָלָה כְּסָמֶל חֲטִיבַת הַנֶּגֶב — צוּרְף גְּדוּד 906, (עַל מַפְקִדוֹ וּבְרָאשׁוֹ עוֹפֵר), וְשֶׁהִיא מְמוּקָה בְּאֻזּוֹר הַפְּרִיסָה שֶׁל מַפְקֶרֶת הָאֶגְדָּה (אֹגְדָתוֹ שֶׁל אֲרִיק שְׂרוֹן), הִלָּא הִיא הַמְשֻׁרְפָּה — שְׂאוֹתָהּ תַּפְסָה וְהַחֲזִיקָה בְּמִלְחָמַת הַשְּׁחֹרֹר מַחֲלָקַת בְּנוֹת מִתּוֹגֵבֶרֶת שֶׁל הַגְּדוּד הַשְּׁבִיעִי בְּפִיקוּדָה שֶׁל לֵיִיקָה, וּבַתּוֹסַפֶּת שְׁנֵי בָנִים-דְּגָמִים לְמֶרְגָּמָה 3 אֵינִטֵּשׁ. גְּדוּד 906 זֶה (סִדִּיר צִנְחָנִים וְנח"ל מוֹצֵנָה) פּוֹצֵל לִשְׁנֵיִים, כְּשֶׁבְּרָאשׁ כָּל כּוֹחַ — כ־400 לּוֹחֵם בְּכָל אֶחָד — עֲמָדוֹ הַמִּגְ'דִים עוֹפֵר וְדוֹב'לָה. הַכּוֹחַ הַשְּׁלִישִׁי שֶׁהִשְׁתַּחֲתַף כִּכְיּוֹשׁ אוֹס-כֶּתֶף הִיָּה גְּדוּד חֵי"ר מִלּוּאִים שֶׁהוּא הַמִּשְׁכּוֹ הַמִּסְפָּרִי שֶׁל הַגְּדוּד הַשְּׁבִיעִי שֶׁל חֲטִיבַת הַנֶּגֶב מִשְׁכַּבֵּר הַיָּמִים, וּבְרָאשׁוֹ עֲמָד סֵא"ל (אֶז) יוֹסֶקָה קֶסְטֵל. כִּדְאִי לְהַזְכִּיר — לְשִׁבְחוֹ שֶׁל גְּדוּד חֵי"ר מִלּוּאִים זֶה — שְׂכָאֻשׁ יוֹסֶקָה קֶסְטֵל קִיבֵּל אֶת דְּרָגַת הָאֵל"מ, הוּא הַתַּעֲקֵשׁ לְהַמְשִׁיךְ לְשִׁמַּשׁ כִּמְג"ד שֶׁל גְּדוּד זֶה, עַד שֶׁקִּיבֵּל פִּיקוּד עַל חֲטִיבָה.

חֲטִיבָה מֵאוֹלָתָרֶת הֵייתָה זֶה שֶׁל סֵא"ל (אֶז) אֹרִי בִּידֵן, שְׂכוֹנָתָה 99 וַיִּשְׁבָּה בְּבִירוֹתֵיִים, וְהוֹרִכְבָּה

מִגְדוּד חֵי"ר מִלּוּאִים אֶחָד בְּלִי הַמִּגְ'ד, שֶׁהוֹפֵקֵד עַל אֶחָד מִכּוֹחוֹת גִּד' 906, גְּדוּד חֵי"ר מִלּוּאִים שְׁנֵי שְׂבָרָאשׁוֹ הַמִּגְ'ד אֲבֵרֶהֶם, וּמִסְפָּר אֶלְמֶנְטִים מִהַחֲטִיבָה-הָאָם. חֲטִיבָה מֵאוֹלָתָרֶת זֶה פַעֲלָה בְּכִיוּן לִסְבָּחָה וּלְקִצִּימָה.

וּבִכֵּן, לַחֲשׂוֹמֶת לִיבּוֹ שֶׁל ד"ר מֵאִיר פַּעֲלִי: גְּדוּד חֵי"ר מִלּוּאִים שְׂבָרָאשׁוֹ עֲמָד יוֹסֶקָה קֶסְטֵל הִיָּה זֶה שְׂפָרֵן, טִיֵּהֵר וּכְבֵּשׁ אֶת הַתַּעֲלָה הַשְּׁלִישִׁית — הָעֲמֻקָּה בִּיּוֹתֵר — בְּמִתַּחַם אוֹס-כֶּתֶף. אֲנִשִּׁי גְּדוּד זֶה קִיבְּלוּ אֶת פְּנִיָּהֶם שֶׁל שְׁלוֹשֶׁת הַטְּנָקִים (מַחֲלָקַת הַטְּנָקִים שֶׁפָּרְצָה רֵאשׁוֹנָה מִהַגְּדוּד שֶׁל שְׂשׁוֹן) וּשְׁתִּיפּוּ אוֹתָם בְּקֶרֶב כְּנֶגֶד הַתַּקְפָּת-הַנֶּגֶד שֶׁל הַשְּׂרִיּוֹן הַמִּצְרִי בְּמִתַּחַם זֶה, וְהֵם שִׁחֲבָרוּ עִם הַצִּנְחָנִים שֶׁל דְּנִי מֵט, שִׁחֲקָפוּ אֶת הָאֶרְטִילֵרִיָּה הַמִּצְרִית בַּעֲזָרָה מִתַּחַם. אֶת הַסִּיּוֹעַ הַקְּרֹב לְכּוֹחוֹת הַפּוֹרְצִים גַּם כֵּן סִיפֵק הַגִּמ"כ, שֶׁהִיָּה גְּדוּד מִלּוּאִים, וְאֵת הַקְּרִיאָה "דְּנִים" לְסִיּוֹעַ הָאֶרְטִילֵרִי קִרָּא מַפְקֵד גְּדוּד זֶה, אָף הוּא מִלּוּאִימָנִיק. עַל רֶשֶׁת הַקֶּשֶׁר הֵייתָה מוֹפְקֶת פְּלוֹגַת-הַקֶּשֶׁר הַחֲטִיבָתִּית שְׂבָרָאשָׁה עֲמָד נָסִים, וְכוּלָּה עַל טֶהֱרַת הַמִּלּוּאִים. כִּידוּעַ, הִיוּ כּוֹחוֹת מִלּוּאִים אֵלֶּה — כּוֹלֵל הַחֹרֶ"פּ — הַמְטָהֲרִים וּמִתְבַּסְּסִים אַחֲרֶיךָ בְּאֶל-עֵרִישׁ. אֶת כָּל הַכּוֹחוֹת — סִדִּיר וּמִלּוּאִים — הוֹבִילוּ אֶל הַיַּעַד שֶׁתִּי מַחֲלָקוֹת שֶׁל פְּלוֹגַת הַסִּיּוֹר הַחֲטִיבָתִּית, גַּם אֲנִשְׁיָהֶן אֲנִשִּׁי מִלּוּאִים כּוֹלֵם. בְּרָאשׁ מַחֲלָקַת סִיּוֹר אַחַת עֲמָד הַסֵּמ"פ דְּנִי וְרֶדּוֹן ז"ל (שֶׁנֶּפֶל אַחֲרֶיךָ בְּאֶל-עֵרִישׁ, וְקִיבֵּל עַל פַּעֲלוֹתוֹ צֶל"ש

רִמְטִכ"ל), וּבְרָאשׁ הַמַּחֲלָקָה הַשְּׁנִיָּה עֲמָד הַמִּי שִׁמְעוֹן. עוֹד מִסְפָּר אֲנִשִּׁי מִלּוּאִים קִיבְּלוּ צֶל"שִׁי עַל גְּבוּרָתָם וּדְבָקוֹתָם בְּמִטְרָה, בְּקֶרֶב עַל מַתַּח אוֹס-כֶּתֶף, וְאֵל נִשְׁכַּח אֶת הַנוֹפְלִים, שְׂבָמוֹתָם צִי לָנוּ אֶת הַחַיִּים.

אֲכֵן, שְׁלוֹשׁ מִלְחָמוֹת, אֲבָל אוֹתָהּ חֲטִיבָה וּבִאוּתוֹ שָׁדָה קֶרֶב. הַמַּפְקִדִים הִיוּ שְׂוֹנִים וְהַתְּכַנּוּנִים שְׂוֹנִים אִף הֵם, כִּהְתַּאֵם. אֲבָל, רוּחַם, אוֹמֵץ לִיבָם תּוֹשִׁייתָם וּדְבָקוֹתָם בְּמִטְרָה שֶׁל לּוֹחְמֵי הַמִּלּוּאִים לֹא נִפְלָה בְּמֵאוֹם מֵאֵלָה שֶׁל הַחִיָּלִים הַסִּדִּירִיָּה עַל כִּמְסָדֵר הַסִּיּוֹם צִיָּן אֲרִיק שְׂרוֹן (וְחֹזֵר אַחֲרֶיךָ עַל הַדְּבָרִים קוּתִי ז"ל), שֶׁאִם הִיָּה נִתֵּן לוֹ לְבַחֵן חֲטִיבַת מִלּוּאִים לַעַת מִלְחָמָה, הִיָּה שֶׁבּ וּבוֹחַ בְּחֲטִיבָה זֶה. כָּל חֲטִיבָתִּי לֹא בָּאָה אֵלָּא בְּשֶׁל מִשְׁפָּא אוֹמֵלֵל שִׁיַּצָּא מִתַּחַת לַעֲטוֹ שֶׁל ד"ר פַּעֲלִי: סַעֲיָף בְּפִירוֹט שְׁלוֹשׁ הַפַּעּוֹלוֹת אוֹתָן הוּא מִתַּחַר בַּעֲמָה 57 בְּמֵאֻמְרוֹ הַנִּי"ל, כִּלְהֵלֵן — "ב". הַפַּעֲלָה רִגְלִי בַּעֲלֵי מוֹרֵל וּכּוֹשֶׁר-מַחֲץ מַעֲוֹלָה (נַח"ל סִדִּיר וְצִנְחָנִים), לְשֵׁם כִּיבוֹשׁ הַיַּעֲדִים בְּלִילָה". כֹּאשׁ בְּעִמּוּדִים קוֹדֵמִים. הוּא מִטִּיל דּוּפִי בְּמִלּוּאִים (בְּמִקּוֹם בְּפִיקוּד וְתַכְנוּן לְקוֹיִים) וְלֹא מִצִּיָּן אֶת פַּעּוֹלָתָם בְּקֶרֶב הַשְּׁלִישִׁי, יִכֵּן כָּל כֶּרֶב־יָרֵב שֶׁהִכּ רַק הַסִּדִּיר, וְאִידֵךְ זֵיל גְּמוּר. וְהַעוֹבְדוֹת הַעוֹבְדוֹת מִלְמָדוֹת אַחֲרָת.

הַמְשַׁךְ מַעֲמָ' 21

- Canby, Steven L. "Le technologie emergenti limiti operativi" translation of an address given to iSS at Avignon, September 1980. Rivista Militare May/June 85, 29-43.
23. Simpkin, Richard, The Chariot of Fire further thoughts on twenty-first century warfare (to be published in London by Brassey's Defence Publishers Limited during 1987, and in Washington DC: part 2 of this book will re-analyse the K/P dispersion problem).
24. רֹאה הָעֵרָה 12 לַעֲלִיל.
25. רֹאה הָעֵרָה 3 לַעֲלִיל.

philosophy, Brassey's, London, 1979, and Crane Russak, New York.

18. ibid: Mechanised Infantry, Oxford, Brassey's (Pergamon), 1980, and New York etc., pages 88 et seq.
19. רִגְלִים מְמוּכָּן, הוֹצ' "מַעֲרֻכּוֹת", 1986.
20. von Senger und Etterlin, FM: Taschenbuch der Panzer/Tanks of the World 1983 (trans. Simpkin), Munich, Bernard & Graetche Verlag, 1983.
21. רֹאה הָעֵרָה 6 לַעֲלִיל.
22. רֹאה הָעֵרָה 4 לַעֲלִיל.
- Mini. Ten. Col. Fabio: "La Grid Defense", Rivista Militare Mar. Apr 85, 82-93.

12. Weavert, Rob: "Soviet Trucks: Generational changes bring bold, innovative designs", Armed Forces Journal International, July 85.
13. Simpkin, Richard, "The future anti-armour threat and possible counters", Military Technology 1/86, 129-137.
14. ibid: "Guns for Light Armoured Vehicles" (Ist Monch Hound Table AUSA 85), Military Technology 7/86, 18-25.
15. רֹאה הָעֵרָה 4 לַעֲלִיל.
16. ibid: "The tank at the five ways", Military Technology 5/85, 54-65.
17. ibid: Tank Warfare — an analysis of Soviet and NATO tank

רִיצוֹרֵד סִימְפִּקִּי

Thompson, Julian. *No picnic: 3 Commando Brigade in the South Atlantic: 1982*. Glasgow, Fontana/ Collins. 1985. (G10595).

המחבר שימש כמפקד בריגדת הקומנדו מס' 3 במלחמת פוקלנד. בספר הוא מתאר את אופן קבלת ההחלטות ברמה האסטרטגית והטקטית כפי שהוא וחבריו נדרשו להתמודד איתן, ואת הקשיים בנושאי כוח-האדם והציוד, אך הוא לא פוסח על ההצלחות והניצחונות ומהלל את הלוחמים. מרוח הספר ניתן להסיק כי ללא יחידה זו היו תוצאות המלחמה יכולות להיות שונות.

Sahliyah, Emile F. *The PLO after the Lebanon War*. Boulder, Westview Press. 1986. (G10583).

בספר מנתח המחבר את אשר עשתה מלחמת לבנון לאש"ף, ואת הקונסטלציה הפוליטית הבינלאומית שלאחר המלחמה. התייחסות מיוחדת קיימת לגבי המעצמות ואופן פעולתן בזמן המלחמה ואחריה.

Clutterbuck, Richard *The media and political violence*. London, Macmillan Press. 1981. (G10504).

עד כמה יש להאשים את התקשורת ביצירת מתח ועד כמה העדכוניס המתקבלים על ידה מהימנים ואובייקטיביים? האם דיווחי התקשורת צריכים להצטיין באובייקטיביות? אלה הן מקצת מן השאלות המועלות בספר לצד המתחות ואירועים, אשר המחבר מנתח ומפרט. הפרק המסכם מציג מספר הצעות המלמדות איך לחיות עם התקשורת.

קונ טעות בקובץ "מודיעין וביטחון לאומי"

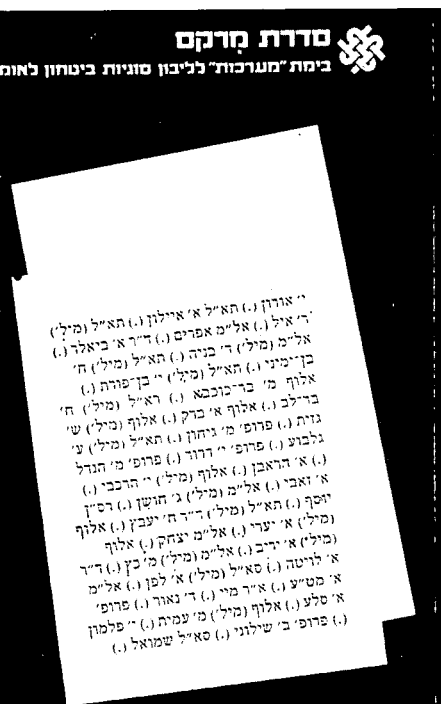
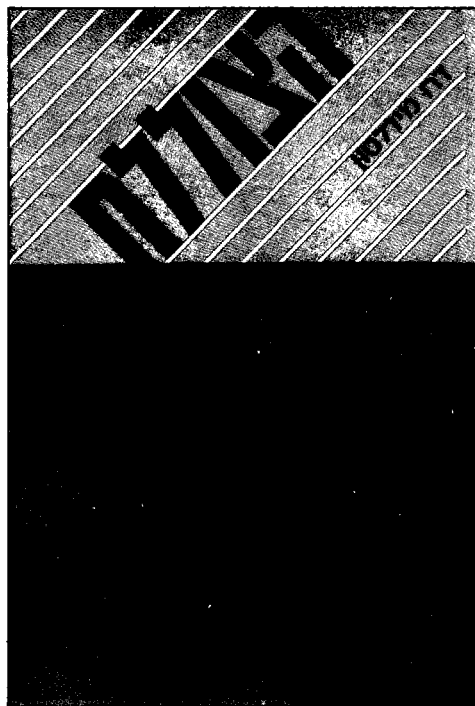
קובץ "מודיעין וביטחון לאומי" בסידרת מרקם שיצא לאור לאחרונה, הופיעו שלושה מאמרים שהתבססו על הרצאות שניתנו מסגרת יום עיון במכון דיוויס ליחסים בין-לאומיים, האוניברסיטה העברית ירושלים:

ר אורי ביאלר, דמוקרטיה מול דיקטטורה

יופ' אמנון סלע, המודיעין הסובייטי במבצע ברברוסה

יופ' בן-עמי שילוני, מלחמת האוקיינוס השקט

זעזוע נשמטה עובדה זו מן הקובץ, והעורכים מבקשים להביאה על תיקונה.

ספרים חדשים
מבית 'מערכות'

